

বৰঙ্গলভৰত বৰঙ্গ-কথা

শ্ৰী অৰিন্দমাশচন্দ্ৰ গঙ্গোপাধ্যায়
গ্ৰথিত ।

আধুনিক, ১৩৩০ সাল ।

প্ৰকাশক
শ্ৰীহৱান্দীস চট্টোপাধ্যায়
গুৱাহাটী চট্টোপাধ্যায় এণ্ড সন্স,
২০ গৱাই কৰ্ণওয়ালিস ট্ৰীট, কলিকাতা ।

মূল্য ১১০ দেড় টাকা।

প্রিটার—আশণভূষণ পাল

মেটকাফ্‌ প্রেস্‌

৭৯নং বলরামদেৱ ঝীট, কলিকাতা।

নিরোদন ।

“মজলিস”-সম্পাদক পরম শ্রদ্ধাস্পদ আচার্যা শ্রীযুক্ত মন্মথমোহন বশু এম-এ, মহাশয়ের উৎসাহে এবং পরম উদ্ঘাস্তীল শ্রীযুক্ত জ্ঞানেন্দ্ৰনাথ কুমাৰ সুহৃদৱেৱ আগ্ৰহে “ৱঙ্গালয়েৱ রঞ্জ-কথা” প্ৰথমে ‘মজলিস’ পত্ৰিকায় প্ৰকাশিত হয়। এক্ষণে তাহা আবশ্যিকমত সামান্য সংশোধিত এবং দুই চারিটী রঞ্জ-কথা নৃত্য সংযোজিত হইয়া স্বতন্ত্ৰ পুস্তকাকাৰৱে প্ৰকাশিত হইল।

নাট্যাচার্যা শ্রীযুক্ত বাৰু অমৃতলাল বশু এবং শ্রীযুক্ত যোগেন্দ্ৰনাথ মিত্র, শ্রীযুক্ত ক্ষেত্ৰমোহন গঙ্গোপাধ্যায়, শ্রীযুক্ত অপূৰ্বকুমাৰ দত্ত, শ্রীযুক্ত হৱিদাস দত্ত, শ্রীযুক্ত মন্মথনাথ ঘোষ, শ্রীযুক্ত চুণিলাল দেব, শ্রীযুক্ত সুরেন্দ্ৰনাথ ঘোষ, শ্রীযুক্ত নিখিলেন্দ্ৰকুমাৰ দেব, শ্রীযুক্ত ক্ষেত্ৰমোহন মিত্র, শ্রীযুক্ত অপৰেশচন্দ্ৰ মুখোপাধ্যায়, শ্রীযুক্ত ভূবনেশ মুস্তফী প্ৰভৃতি বঙ্গনাট্যশালাৰ প্ৰবীণ ও প্ৰৌঢ় অভিনেতাগণ “ৱঙ্গালয়েৱ রঞ্জ-কথা” সংগ্ৰহে আমাকে অল্পাধিক পৱিত্ৰণ সাহায্য কৰিয়াছেন ; এ নিমিত্ত তাঁহাদেৱ নিকট আমি কৃতজ্ঞতা-পাশে বন্ধ রহিলাম। ‘বাসনা,’ ‘কনক ও নলিনী’ এবং ‘আমাৰ কথা’ ৱচয়িত্ৰী সুবিখ্যাত প্ৰবীণ অভিনেত্ৰী শ্ৰীমতী বিনোদিনী দাসী এবং প্ৰতিভাময়ী অভিনেত্ৰী শ্ৰীমতী তাৱাসুন্দৱীৰ নিকটও আমি কৃতজ্ঞ, বিশেষতঃ শ্ৰীমতী বিনোদিনী দাসী কেবলমাত্ৰ রঞ্জ-কথা নহে, ‘ঝুক’ কৰিবাৰ জন্ম

তাহার নিকট বহুকাল হইতে সবস্তে সংরক্ষিত অভিনেতা ও অভিনেত্রীগণের ফটো প্রদানে আমাকে যথেষ্ট সাহায্য করিয়াছেন।

মাননীয় নাট্যাচার্য শ্রীযুক্ত বাবু অমৃতলাল বসু মহাশয় এই পুস্তকের ভূমিকাটী লিখিয়া দিয়ী প্রশংসনিকে গৌরবান্বিত এবং তৎসঙ্গে আমাকেও ধন্ত করিয়াছেন।

এক্ষণে সহজে পাঠকগণ যদ্যপি “রঞ্জালয়ের রঞ্জ-কথা” পাঠে কিঞ্চিৎ আনন্দলাভ করেন, তাহা হইলেই সমস্ত পরিশ্রম সার্থক জ্ঞান করিব।

১৩৮: বসুপাড়া লেন,
বাগবাজার, কলিকাতা।
১লা আশ্বিন ১৩৩০ সাল। }
বিনীত—
শ্রীঅবিনাশচন্দ্র গঙ্গোপাধ্যায়।

କାହାର

সুকবি ও সুসাহিত্যিক

শীঘ্ৰত সুৱেন্দ্ৰনাৰায়ণ রায়

সুচিরিতে ।

ମହାଶୟ.

আপনি সরল ও উদার বলিয়া নহে—আপনি
নাটকলাকুশল ও নাটকার বলিয়া নহে—আপনি
একদিন স্বায় সোজগ্নে মুঝ করিয়া মহাকবি গিরিশ-
চন্দকে কিছুদিনের জন্য আপনার “সুরেন্দ্র-কুটীরে”
বন্দী করিয়া রাখিয়া ডিলেন,— অতীতের সেই পুণা-
শুর্তিটুকুকে উভজ্জল করিয়া রাখিবার নিমিত্ত “রঙ্গা-
লয়ের রঙ্গ-কথা” আপনার কর-কমলে শৰ্কা ও
প্রীতির সহিত সমর্পণ কঃরিলাম। ইতি—

গুণমুগ্ধ
শ্রীঅবিনাশচন্দ্ৰ গঙ্গোপাধ্যায়
১৩নং বসুপাড়া মেল,
বাগবাজার, কলিকাতা ।
১লা আধিন, ১৩৩০ মাল ।

ত্ৰিমিক।।

(নাট্যাচার্য শ্ৰীমুক্ত বাৰু প্ৰিয়তলাল বহু কৰ্ত্তৃক লিখিত)

একদিন ফিল্ডিং, অনসন, অ্যাডিসন, শ্বেট, রিচার্ডসন, গ্যারিক
প্ৰভৃতি পশ্চিমগণ Wit নামে অভিহিত হইতেন ; এ দেশেও
ৱসজ্জ এবং পশ্চিম এক কথাই ছিল। রাজা কুষচিত্রের সভায়
ৱসৱাজও ছিলেন, গোপাল তাঁড়ও ছিলেন ; কিন্তু তাঁড়ে থাকিতে
থাকিতে খেছুৱ রস, তালেৱ রসও ধেয়েন তাড়ি হইয়া পড়ে, কথাৱ
ৱসেৱও সেই দশা দাঢ়াইল। এখন কেহ রসিকতা কৱিলে
গন্তোৱ লোকে তাহা ছ্যাবলামো বা ভাঁড়ামি বলিয়া নিন্দা কৱেন।
বিষ্ণুসাগৱ মহাশয়েৱ সহিত ধাহাৱা আলাপ কৱিয়াছিলেন তাহাৱা
জানেন,—কত ৱসেৱ কথা—হাসিৱ কথা তাহাৱ মুখ হইতে বাহিৱ
হইত, কিন্তু তাহাকে কেহ রসিক বলিতে সাহস কৱেন না।
বক্ষিয বাৰু রবি বাৰু ৱসেৱ সাগৱ, কিন্তু লোকে ঘনে কৱেন
ইহাদিগকে রসিক বলিলে ছোট কৱা হইবে ; দীনবন্ধু বাৰুকে কেহ
কেহ রসিক বলেন বটে কিন্তু সঙ্গে সঙ্গে অঞ্জীলও বলিয়া ফেলেন।

এই অঞ্জীল কথাটোৱ রহস্যজ্ঞে কৱা বড় দুৱহ। কতকগুলা কথা
আছে বটে যাহাতে ৱস মোটে নাই কেবল পুণ-উদ্বীপক বীভৎসতা
মাত্ৰ,—সে গুলি তাড়িখানাতেই উচ্ছাৱিত হইয়া থাকে, একেবাৱে
ভদ্ৰতা না হাজৰাইলে কেহ তাহা আৱ মুখে আনেন না। আৱ কতক-

গুলি কথা আটপৌরে হইয়াই এবং প্রয়োগ-দোষেও এক্ষণে লোকের
কানে খট করিয়া লাগে। ধৰন, নিতৰ কথাটা—যখন ভাৱত-
চক্র ঐ কথা ব্যবহাৰ কৰিয়াছিলেন, তখন সাধাৰণ লোকে উহার
জানিত না, যেমন এখন কাঞ্চীপুরে অৰ্থ অনেকে জানেন না;
টোল ছাড়িয়া নিতৰ যেমন গোয়ালে চুকিল—অমনি অল্পীল
হইল। পয়োধৰ শব্দ মাত্ৰ সুস্কেহ ব্যবহাৰ্য্য, যে আধাৰ হইতে
পয়ঃপান কৰিয়া কোড়স্ত শিশু তৃষ্ণ ও পুষ্টিলাভ কৰে তাহাকেই
পয়োধৰ বলা যায়, কিন্তু ক্রমে প্রয়োগ-দোষে ঐ মধুৰ পৰিত্ব শব্দটা
অবাচ্য ও অঙ্গীকাৰ্য্য হইয়া দাঢ়াইয়াছে। বক্তিমবাবু লিখিয়াছেন,—
“কুকুকান্ত ডাকিলেন,—‘হৰে’—হৱি তখন সুখাব্বেষণে অন্তত্র গমন
কৰিয়াছে।” এখন তক্ষণ মুৰকেৱা পৰম্পৰেৱ মধ্যে আলাপ-প্ৰসঙ্গে
বক্তু বিশেষেৱ উদ্দেশ্যে ষদি বলিতে আৱস্তু কৰেন, “অমুক এখন
সুখাব্বেষণে অন্তত্র গিয়াছে।” তাহা হইলে দুই তিন বৎসৱেৱ মধ্যেই
“সুখাব্বেষণ” শব্দটাকে নিৰ্দমাজাৎ কৱা ষাইতে পাৰে।

গ্ৰন্থগত বিষ্ণুৰ বাহুল্যও বোধ হয় উপস্থিত বক্তাৰ সংখ্যা কমাইয়া
দিতেছে; ‘কোটেসন’ এখন অনেক পৱিত্ৰণে উপস্থিত বচনেৱ হান
অধিকাৰ কৰিয়া বসিয়াছে।

সামাজিক বৈঠকে বসিয়া জনসন, গ্যারিক, থ্যাকাৰে, ডিকেন্স
প্ৰভৃতি মনীষীগণ কত রসেৱ কথা কহিয়া গিয়াছেন, সাময়িক
বক্তুৱা তাহাৰ অনেকই লিপিবক্ত কৰিয়া রাখিয়া গিয়াছিলেন, এক্ষণে
উহা পুস্তকেৱ পৃষ্ঠায় পাঠ কৰিয়া আমৱা কৰিই না আনন্দ
উপভোগ কৰি, কিন্তু আমাদেৱ বিষ্ণোসাগৰ, বক্তি প্ৰভৃতি

কত মজার কথা,—মজা অর্থে জ্ঞানানন্দপুর—কিন্তু সে সব কথা
একেবারে চিরদিনের জন্ম হারাইয়া গিয়াছে। ইংরাজিতে নাট্যশালার
রুসালাপ সম্বন্ধে Green-room Gossip ধরণের অনেক পুস্তকেই
কত নট-নটীর সামাজিক জীবনের প্রতিভা পরিষ্কৃট দেখিতে পাওয়া
যায়; আমাদের—এই কাঙ্গাল অভিনেতাদের কতক কতক কথাও
হয়তো বাসি হইলে খাটিয়া যাইবে; বোধ হয় এই মনে করিয়াই
আমান অবিনাশচন্দ্র “রঙ্গালয়ের রঙ্গ-কথা” অনেক পরিশ্রমে সংগ্ৰহ
কৱিতেছেন। খেলিতে বসিলে রং বেরং হই রকমেরই তাস হাতে
ৱাখিতে হয়, অবিনাশচন্দ্রের সংগ্ৰহের মধ্যে যদি কাহাঁৰও কোন
কথা বেরং বলিয়া বোধ হয়, তাহা হইলে তিনি তাহা অন্যায়ে পাশে
চালাইয়া দিতে পারিবেন; সেও একটা লাভ। আৱ রং এৱ কথা পড়লে
অনেক আসৱে তুক্ষপ মারিয়া পাঞ্জার পাড়ংও পাতিতে পারিবেন।

বড় কষ্টের জীবন দাঢ়াইয়াছে আমাদের; আমৱা শুকাইয়া
যাইতেছি। স্কুল-কলেজের পড়ায় রস প্রায় নাই, কৰ্মজীবনে
শুল্ক খাটুনি, যাহাৱা অনেক অৰ্থ উপার্জন কৱেন, তাহাৰাও যে
টাকার কোন রস পান, তাহাদের মুখে ও বাবহারে তাহা বোধ
হয় না। পারিবাৰিক মিলন বা বৈঠকে বক্ল সমাগম তো নাই-ই।
চায়ের বাটী আৱ চুক্ষটে কত রস আছে জানি না, কিন্তু এই “রঙ্গ-
কথায়” বোধ হয় যেন একটু রস আছে—বেশ ঝাল ঝাল—টক
টক—মিষ্টি মিষ্টি !

সূচীপত্র ।

বিষয়	...	পৃষ্ঠা
শুকর শুক	...	১
আমি ষে রাঠোৱ	...	২
বগলে অংশমালী	...	৩
আবুহোসেন, বাবু হোসেন ও আমীৱ হোসেন	...	৩
নাচালে কা'কে ?	...	৪
কিছু নয়—ও গো-ইঁচি	...	৫
ও বেটা, তুমি ওখানে ব'সে আছ ?	...	৬ :
এক দৌড়ে বাগবাজার	...	৬
মাংস নামিয়ে দেখি, ইঁড়ি নাই	...	৮
এলো এলো এক পাল ঘূধিটিৰ	...	১০
তাঁড় নই—থুরি	...	১১
ফিন্ ওহি ছনো লেড়কা ছোড় দেও	...	১২
পুৱাতনে হতাদৰ	...	১২
Who comes there ?	...	১৩
হাড়েৱ ব্যথাটা আজ সেৱে গেল	...	১৪
মূলতান তাবিজি	...	১৬
আগে টিকি টেনে দেখ্বো	...	১৬
গয়না কাটুলো, গায়ে আচড়তী লাগলো না	...	১৭

ঘৰতা	পৃষ্ঠা
তোৱ কালা শুনে শেয়াল-কুকুৱে ক'দচে	১১
আমি ডিস্মিস নেব না	১৮
Natural অভিনয়	১৯
ছুঁচোৱ গোলাম চামচিকে	২৩
তোৎলা অভিনেতা	২৪
খোদার উপৱ কাৰসাজি	২৫
আমৱা ডাল ট'কে না গেলে খেতে পাৱি না	২৬
আসামী আৱ জমাদাৱ ছই হ'য়ে দাঢ়াও	২৭
হজুৱকা তো হকুম নেহি হায়	২৮
“আলা-আলা-হো”	২৯
তোমাৱ গাড়ীতে—আমাৱ হাঁড়িতে কালি প'ড়চেনা	৩০
প্ৰাণবাৰুৱ originality	৩১
খোদ—হই মুঠা	৩২
মুস্তকী সাহেবকা পাকা তামাসা	৩৪
৬নং বেলেধাটা	৩৬
একটু রস দিয়ে, একটু গদগদ হ'য়ে	৩৭
আবাৱ দাঢ়ি গজাল !	৩৮
কোন দিন এমন Clap পেয়েছেন ?	৩৮
“ফ্যান্সি ফেয়াৱে” অৰ্কেন্দুশেখৱ	৪০
কোনটা পালা আৱ কোনটা সং	৪১
তিন থানা গোয়ালদেৱ টিকিট দেবেন	৪২

বিষয়	পৃষ্ঠা
আমাকে তামাক সেজে খেতে বলিস ?	৪২
নকলে নাকাল	৯৫
উঃ—বড় জর !	৪৭
ভাল ভাল মা গুলো ছেড়ে দিয়ে গেল	৪৮
নটের প্রত্যৎপন্নমতিত্ব	৪৯
হুগিতে লাগিল শুন্তে শচী-কলেবর !	৫০
‘ম’ কত ছড়িয়েছি দেখ না	৫৩
হুধুটুকু বুঝ বেড়ালে সব খেয়ে গেল !	৫৫
এত চূণ পায়ে মেথে নষ্ট ?	৫৫
মলুম, আবার কতবার মরবো ?	৫৭
আসুন—আসুন !	৫৮
মেজ্‌দাদা আমায় পারে না কি ?	৬০
এই আমার নন্দাই	৬১
গুরু হ'লে খুঁজে পেতে	৬৩
ছেলে বদল	৬৪
“ছশ”	৬৭
Historical Drama বন্ধ হ'য়ে গেল	৭০
যোগ্যতা দেখাইতে গিয়া অজ্ঞতা	৭১
তেল—গামছা—জলধারার	৭৩
মনি অরডার	৭৩
“Natural—Natural !”	৭৪

বিষয়	পৃষ্ঠা
আমি এই লুঙ্গি প'রেই থাব হাতীর শু'ড় কাটিয়া শুশাব	৭৫
একটা ‘হ’ ক'রলে কি একটা ‘হা’ ক'রলে	৭৬
শু'পো গহরজান	৭৭
‘দেব চালে’ অভিনয়	৭৮
পরমাণে কই মাছ	৮০
“ও রফিত ! বাজারে নম্ব !”	৮০
ধূমে ধূমাকার !	৮১
গুহ্য—না নারী ?	৮২
বৃন্দাবনে বিনোদিনী	৮৩
চুল—দাঢ়ার	৮৬
নাম মাহাত্ম্য	৮৬
তারাসুন্দরীর কান্না শিক্ষা	৮৯
হাতীর পিঠে হাতী	৮৯
রোক্তায় ভালবাসা জানিবে	৯০
বৃঙ্গালয়ে শ্রী-অভিনেত্রী	৯১
মড়া কান্না	৯২
‘পাঞ্চব-গৌরবের’ সমালোচনা	৯৪
মুখের মত	৯৫
খোলস খুলিয়া আসিল	৯৬
ভাঙ্গু মহাশয়	৯৮

বিষয়		পৃষ্ঠা
ভাদ্রভূ মহাশয়ের ঘূম	...	১৯
অঙ্কেন্দুবীরুর মাপ	...	১০০
ফুলুরি কি মা ?	...	১০১
বেন্দেরে বাঁচিল সত্যবান	...	১০২
সংক্ষেপ-সমস্তা	...	১০৩
ত্রিকার নাসিকা গর্জন	...	১০৪
নিজায় নিগ্রহ	...	১০৬
ক্ষেত্রমণির ধৈর্য-শক্তি	...	১০৬
মুস্তকী সাহেবের মৃষ্টিষ্ঠোগ	...	১১১
পেটের ব্যথার মহোবধ	...	১১৩
আনাড়ী ভৃত্য	...	১১৫
দইয়ে ভৃত	...	১১৬
নিশি গর্জন্তি	...	১১৮
গলায় ডরি ডেব, নইলে হট্টুকী থেয়ে মর্বে।	...	১১৯
ধীরকাসিমের দাঢ়ি	...	১২০

ନାଟ୍ୟମ୍ବାଟ—ସ୍ଵଗୀୟ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ।

୧, ୪, ୬, ୧୦ ଇତାଦି ପୃଷ୍ଠା ।

বাচালুরে বস কলা PUBLIC

— ००० —

গুরুত্ব পূর্ণ।

১৮৮৬

একদিন জনেক যুবক নটগুহ গিরিশচন্দ্র ঘোষ মহাশয়ের
বাটাতে আসিয়া বিমৌতভাবে বলিলেন,—“নাট্যকলা সবক্ষে মহাশয়ের
নিকট কিছু উপদেশ শুনিতে আসিয়াছি।” গিরিশবাবু সে দিন
বিশেষ কোনও কার্য্য বাস্ত না থাকায় যুবকের সহিত নাট্যকলা
সবক্ষে নানান্নপুর কথা কথিতে লাগিলেন। যুবকটাও ক্রমে ক্রমে বেশ
তর্ক-বিতর্ক আয়োজন করিয়া শেষে নানা কৃতক উপস্থিত করিতে
লাগিলেন। গিরিশবাবু ডাহার বাচালতা দর্শনে একটু হাসিয়া
বলিলেন,—“বাপু তুমি আসিয়া প্রথমে বলিলে, কিছু উপদেশ
শুনিতে আসিয়াছ; তখন আমি বুঝিতে পারি নাই যে তুমি
আমাকেই উপদেশ দিতে আসিয়াছ।”

ବ୍ରଜଲୟର ରଙ୍ଗ କଥା

ଆମି ସେ ରାଠୋର ।

ଷାର ଥିବେଟାରେ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର “ଚନ୍ଦ୍ର” ନାମକ ଐତିହାସିକ ନାଟକ, ଅଭିନୟରେ ଚିତୋର ଓ ରାଠୋର ପଞ୍ଜୀୟ ବହସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ମହାସମାବୋହେ ବ୍ରଜଲୟେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଶୁଣ୍ସିକ ଅଭିନେତା ଶ୍ରୀକୃତ ଉପେଞ୍ଜନାଥ ଯିତର ଇହାଦିଗଙ୍କେ ଶିଳ୍ପ ଦିତେନ, ଏବଂ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପାଛେ ବିଶ୍ଵାଳା ସ୍ଟଟେ, ଏତ୍ତ ତିନି ରାଠୋର ପଞ୍ଜୀୟ ସୈନ୍ୟଗଣେର ନାମ ‘ରାଠୋର’ ଏବଂ ଚିତୋର ପଞ୍ଜୀୟ ସୈନ୍ୟଗଣେର ନାମ ‘ଚିତୋର’ ରାଖିଯାଇଲେନ । ସେ ମୟେ ତିନି ‘ଚିତୋର’ ବଳିଯା ଡାକିତେନ, ମେହି ସମୟେ ଚିତୋର ପଞ୍ଜୀୟ ସୈନ୍ୟଗଣ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପ୍ରବେଶ କରିତ,—ଏଇରାପ ‘ରାଠୋର’ ବଳିଯା ଡାକିଲେ ରାଠୋର ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଆସିତ । ତାହାରା କେବଳ କେ କୋନ୍ ପଞ୍ଜୀୟ—ଏହିଟୁକୁ ମନେ କରିଯା ରାଖିତ ।

‘ ଏକଦିନ ଉପେନବାବୁର ବାଟୀତେ ଜୁନିକ ଶୁଭ୍ରତାଙ୍କାଳୀ ଶୁଭ୍ର ବିଜ୍ଞପ୍ତି କରିତେ ଆସିଯାଇଛେ । ଶୁଭ୍ର-ବିଜ୍ଞପ୍ତା ବଳିତେଛେ,—‘ପୌଚ ଆନା ମେର’ । ଉପେନବାବୁ ବଳିତେଛେ,—‘ଠିକ ଦର ବଳ, ଚାରି ଆନାର ବେଶୀ ଦେବନା ।’ ଶୁଭ୍ର-ବିଜ୍ଞପ୍ତା ବରଷାଧେ ବଳିଲ,—“ଆଜେ ଆମି ଠିକ ଦର ବ’ଲେଛି, ଆପନି ଶୁଭ୍ର, ଆପନାର କାହେ କି ମିଥ୍ୟା କଥା ବ’ଲୁତେ ପାରି ।” ଉପେନବାବୁ କୁଞ୍ଚିତ ହଇଯା ବଳିଲେନ,—“ଦେଟା ଛୋଟ ଲୋକ, ଯା ମୁଁଥେ ଆସେ ତାଇ ବଳିସ, ଆମି କୋର ଶୁଭ୍ର ?” ଶୁଭ୍ର-ବିଜ୍ଞପ୍ତା ବିନୟ ଓ

ରଙ୍ଗାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଣ୍ଠ

ଡକ୍ଟରକାରେ ନିବେଦନ କରିଲ,—“ମେ କି ବାବୁ, ଆମାଯ ଚିନ୍ତା
ପାଞ୍ଜନ ନା, ଆମି ସେ ‘ରାଠୋର’ !”

ବଗଳେ ଅଂଶୁମାଳୀ ।

ବେଳ ଥିଯେଟାରେ କବିବର ରାଜକୁଳ ରାସ୍-ବିରଚିତ “ଅନଲେ
ବିଜଲୀ” ନାମକ ନୃତ୍ୟ ମାଟକେର ଅଭିନ୍ୟ ସୋଷିତ ହଇଯାଛେ ।
ନାଟ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ରୁସରାଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ଅମୃତଲାଲ ବନ୍ଦ ମହାଶୟର ସହିତ ପଥେ
ତାହାର ପରିଚିତ ଉକ୍ତ ଥିଯେଟାରେ ଜୈନକ ଅଭିନେତାର ସହିତ ସାଙ୍ଗାଂ
ହୁଁ । ଅମୃତବାବୁ ବଲିଲେନ,—“ହ୍ୟାହେ, ତୋମାଦେର ଥିଯେଟାରେ “ଅନଲେ
ବିଜଲୀ” ମାଟକେର ବିଜ୍ଞାପନ ଦେଖିତେଛି, ବିଷୟଟା କି ?” ଉକ୍ତ
ଅଭିନେତା ବଲିଲେନ, “ଅନଲେ ବିଜଲୀ ନାମ ଗ୍ରହକାର ଏକଟୁ ଘୁରାଇଯା
ଦିଯାଛେନ, ବିଷୟଟା ହ'ଚେ—ମୀତାର ଅଗ୍ନି-ପରୀକ୍ଷା ।” ଅମୃତ ବାବୁ
ବଲିଲେନ,—“ବଟେ ! ଦୀଡାଓ, ଆମିଓ “ଲକ୍ଷ୍ମଣେର ଶକ୍ତିଶେଳ” ନିମ୍ନେ
ଏକ ଧାନୀ ମାଟକ ଲିଖିଛି, ତାର ନାମ ଦେବ—“ବଗଳେ ଅଂଶୁମାଳୀ” ।

ଆବୁହୋସେନ, ବାବୁହୋସେନ ଓ ଆମୀରହୋସେନ ।

ମିନାର୍ଡା ଥିଯେଟାରେ “ଆବୁହୋସେନ” ଅଭିନ୍ୟ ଦେଖିତେ ପୁଲିସ-
କୋଟେର ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଆମୀର ହୋସେନ ମାହେବ ଆସିବା ରଯେଲ ବର୍ଜେ
ବସିଯାଛେନ । “ଆବୁହୋସେନ”-ବେଶୀ ନାଟ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ହାଶ୍ରମ-ମାଗର ଅର୍ଦେଶୁ-

ବିଜ୍ଞାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଶେଷର ମୁଣ୍ଡଫୌ ମହାଶୟ ରଙ୍ଗକୁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କିହୟା ଦର୍ଶକଗଣେର ଅତି ଚାହିଁଯା ବଲିଲେନ, “ଆଜ ଅଭିନ୍ୟ ହବେ କି—‘ଆବୁହୋସେନ’” ମାଧ୍ୟମ ହାତ ଦିଯା ବଲିଲେନ, “ଏହି ଚାଲ ଦିଯେଇ କେ—‘ବାବୁ ହୋସେନ’” ଆର ଆଜ ମେଥ୍‌ତେ ଏସେହେନ କେ—‘ଆମୀର ହୋସେନ’!” ଏହି ବଲିଯା ବିଜ୍ଞାଲୟେ ବଜ୍ଜେର ଦିକେ ଚାହିଁଯା ଜୁମକ ଅଭିନେତାର ଶୁନିପୂଣ ଡଙ୍ଗିତେ ହାତ୍ତରସେର ସହିତ ଝରନ କୌଣସି ଯାନ୍ତିକ୍ଷେତ୍ର ମାହେରକେ ଅଭିବାଦନ କରିଲେନ, ଯେ, ତାହା କେବଳ ଅର୍ଦ୍ଧବୁଦ୍ଧଶୈଖରେଇ ମନ୍ତ୍ରବେ ।

ନାଚାଲେ କା'କେ ?

ବ୍ରମାନାଥ ବାବୁ ଗିରିଶ ବାବୁର ପରିଚିତ, ମାରେ ମାରେ ପୁନ୍ତକାଦି ଲିଖିଯା ଥାକେନ । ଏକଦିନ ତିନି ନାଟ୍ୟମହାତ୍ମା ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରେର ନିକଟ ଆସିଯାଛେ । ଗିରିଶ ବାବୁ ବଲିଲେନ, “କି ହେ ବ୍ରମାନାଥ ଯେ ? ନୃତ୍ୟ ବହିଟିଇ ଆର କିଛୁ ଲିଖିଲେ ନାକି ?” ବ୍ରମାନାଥ ବାବୁ ବଲିଲେନ,—“ଆଜେ ! ‘କମଳେ-କାମିନୀ’ ନାମେ ଏକଥାନା ଅପେକ୍ଷା ଲିଖେଛି ।” ଗିରିଶ ବାବୁ ବଲିଲେନ,—“ନାଚ୍ ଗାନ ନା ହ'ଲେ ତୋ ଆର ଅପେକ୍ଷା ହୁଯିନା । ଶ୍ରୀମତେର ବାଢ଼ୀତେ ତୋ ତାର ‘ଲହନା,’ ‘ଧୁନା’ ହିଁ ମା, ଛେଲେଟାକେ ନିଯେ ଆମୀ-ବିନହେ ଟଃଥେ ତାମା ଦିନ କାଟାଯା । ତାହ'ଲେ ନାଚାଲେ କା'କେ ?” ନାଟ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମୃତଲାଲ ବନ୍ଦ ଯହାଶୟ ତଥାରୁ ଉପହିତ ହିଲେନ । ତିନି ବ୍ରମାନାଥ ବାବୁକେ ବଲିଲେନ,—“ବହି ଛାପ ତେ

CHERRY PUBLIC LIBRARY
মঞ্চী যাঁড়ি
সাধাৰণ পত্ৰ কাল্পনা
১৮৭৩

* E.S. *

নাটোচার্ণা, নাটকার ও বাগী— শ্রীযুক্ত বাবু অমৃতলাল বসু ।

৩, ৪, ১৬, ১৯ ইত্যাদি পৃষ্ঠা ।

ରଙ୍ଗାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଦିଯ়েছ ନା କି ?” ରମାନାଥ ବାବୁ ବଲିଲେନ,—“ଆଜିଏ ହ୍ୟା, ଛାପା
ଆସିବି ଶେଷ ହ'ଯେ ଏଲୋ ।” ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ଗିରିଶବାବୁର ଦିକେ
ଚାହିୟା ବଲିଲେନ,—“ମ'ଧ୍ୟାଯୁ, ରମାନାଥ ନାଚେର ବାବଦ୍ଧା କ'ରେଛେ ।”
ଗିରିଶ ବାବୁ ଏକଟୁ ହାସିଯା ବଲିଲେନ, “କି ରୂପ ;” ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ
ବଲିଲେନ, “ସଥନ ରମାନାଥ ବହି ଛାପିତେ ଦିଯେଛେ, ତଥନ ଅବଶ୍ଯଇ ଟାକା
ଆମାଦେର ଭଣ୍ଡ ଛାପାଖାନାର ବିଳ ରମାନାଥେର ବାଟୀତେ ଆସିବେ । ସେଇ
ବିଳ ଦେଖିଲେଇ ରମାନାଥେର ବାବା ନାଚିତେ ଆରମ୍ଭ କ'ରିବେ ।”

କିଛୁ ମନ୍ଦ—ଓ ଗୋ-ହାଁଚି ।

ହାଶ-ରସାର୍ଥ ଅର୍ଦ୍ଧବ୍ୟକ୍ତିର ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହଇଲେଇ ଦର୍ଶକଗଣ
ଆନନ୍ଦେ ଉତ୍ସୁଳ ହଇଯା ଉଠିଲେନ । ତିନି ଅଭିନୟକାଳେ ନାଟକ
ଛାଡା ତାଲ ମାଫିକ ବୁଲିଚାମି ଦିଯା ଦର୍ଶକଗଣକେ ହାସାଇଯା ଅଛିର
କରିଲେନ । ମାଝେ ମାଝେ ଦର୍ଶକଗଣ ଓ ଡାହାର ସହିତ ରଙ୍ଗ କରିଲେନ ।
ଏକଦିନ ତିନି ଅଭିନୟ କରିଯା ରଙ୍ଗମଙ୍କ ହିତେ ଚଲିଯା ଯାଇଲେବେ,
ଏମନ ସମୟେ ଜନେକ ଦର୍ଶକ ହଟାଇ ହାଁଚିଯା ଫେଲାଯ ଆର ଏକଜନ ଦର୍ଶକ
ଅର୍ଦ୍ଧବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଯା ବଲିଲେନ,—“ଧାବେନ ନା, ହାଁଚି ପ'ଡ଼େଛେ ।”
ଅର୍ଦ୍ଧବ୍ୟକ୍ତି ବାବୁ ଫିରିଯା ବଲିଲେନ,—“କିଛୁ ନାହିଁ, ଓ ଗୋ-ହାଁଚି, ନାକେ
ଥିଲୁ ଆଟିକେଛେ ।”

ବ୍ରଜଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଓ ବେଟୋ, ତୁମি ଓଖାନେ ବ'ସେ ଆଛ ?

একଦିନ ଅର୍ଦ୍ଧବୃକ୍ଷକୋନରେ ଏକଥାନି ନାଟକେ ଅଭିନୟକାଲୀନ ‘ହରେ’ ଭୂତ୍ୟକେ ଡାକିତେଛେ । ଭୂତ୍ୟର ଭୂମିକା ଯିନି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତର କରିଯାଇଲେ, ତାହାର ବ୍ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପ୍ରବେଶ କରିତେ ବିଳବ ହଇତେଛେ, ଏକାରଣ ଅର୍ଦ୍ଧବୃକ୍ଷକୋନର ଭାଗେ ‘ହରେ’ ‘ହରେ’ ବଲିଯା ନେପଥ୍ୟାଭିମୁଖେ ଚୀକାର କରିତେଛେ ! ଏମନ ସମୟ ଏକଜନ ଦର୍ଶକ ଗ୍ୟାଲାରି ହଇତେ ବ୍ରଙ୍ଗ କରିଯା ବଲିଯା ଉଠିଲେ—“ଆଜେ ଯାଇ ।” ଅର୍ଦ୍ଧବୃକ୍ଷକୋନ ଦର୍ଶକଟୀର ଦିକେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଯା ଅଭିନୟ-ଛଲେ ବଲିଲେନ, “ଓ ଶୁଯୋର ବ୍ୟାଟୋ, ତୁମି ଓଖାନେ ବ'ସେ ଆଛ ?” ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ହୋ ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ । ବାଚାଲ ଦର୍ଶକଟୀ ଲଞ୍ଜାଯ ମାଥା ହେଟ କରିଯା ରହିଲେନ ।

ଏକ ଦୌଡ଼େ ବାଗବାଜାର ।

ଗୋପୀମୋହନ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଗିରିଶବାବୁର ପ୍ରତିବାସୀ, କଥକତା କରିତେନ । ତାହାର ପୁତ୍ର ବ୍ରମିକମୋହନେର ଥିର୍ଯ୍ୟୋଟାର କରିବାର ବିଶେଷ ରୋକ । ବନ୍ଦୁବାନ୍ଦୁବଗଣକେ ଏବଂ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଟୋଲେର ଛାତ୍ରଗଣକେ ନାନା ନାଟକ ହଇତେ ନାନା ସ୍ଥାନ ଆବୃତ୍ତି କରିଯା ଶୁନାଇତେନ ଏବଂ ଆଜ୍ଞା କରିଯା ବନ୍ଦିତେନ, “ଦେଖିଓ, ଆମି ଥିଯେଟାରେ ଚୁକିଲେ

ବ୍ରଜାଲୟର ବନ୍ଦ କଥା

ଏକଜନ ନାମଜାନୀ ଅଭିନେତା ହେବ ।” ବଙ୍କୁ-ବାନ୍ଧବେବୀଓ ବ୍ରସିକ-
ମୋହନେର କଥା ଏକେବାରେ ଅବିଶ୍ଵାସ କରିତେନ ନା, ‘ବରଂ ଥିଯେଟାରେ
ସହିତେ ଉତ୍ସାହିତ ଦିତେନ ।

ବ୍ରସିକମୋହନ ପିତାକେ ଧରିଯା ବସିଲେନ, ଗିରିଶବାବୁକେ ବଲିଆ
ଆମାକେ ଥିଯେଟାରେ ଚୁକାଇଯା ଦିନ । ପୁତ୍ର ଥିଯେଟାରେ ‘ଅଭିନେତା
ହୟ, କଥକ ମହାଶୟରେ ଏ ଇଚ୍ଛା ଛିଲ ନା । ତିନି ପ୍ରଥମେ କୁନ୍ତ, ପରେ
ବିରକ୍ତ, ଶେଷେ ମଧ୍ୟତ ହେଯା ନାନାକ୍ଲପ ବୁଝାଇଲେନ, ପୁତ୍ର କିନ୍ତୁ କୋନ୍‌ଓ-
କୁପେ ବୁଝିଲେନ ନା । ଜ୍ଞାଲାତନ ହେଯା ଅବଶେଷେ କଥକ ମହାଶୟ
ଗିରିଶ ବାବୁକେ ଆସିଯା ଧରିଲେନ । ଗିରିଶ ବାବୁ ତୀହାକେ ବଲିଲେନ,—
“ଆପନାର ପୁତ୍ର ଲେଖାପଡ଼ା ଶିଖିଯାଛେ, ତାହାକେ ପ୍ରାକ୍ତନେର କାର୍ଯ୍ୟ
ବ୍ରତୀ କରନ, ଥିଯେଟାରେ ଗିଯା ଯଦି ବିଗ୍ରାହୀ ଘାୟ, ତାହ’ଲେ ହୁକୁଳଇ
ନଷ୍ଟ ହେବ ।” ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ସେଦିନ ଫିରିଲେନ ବଟେ, କିନ୍ତୁ କୟେକ-
ଦିନ ପରେ ଆବାର ଆସିଯା ଗିରିଶବାବୁକେ ଧରିଯା ବସିଲେନ । ବିଶେଷ
ଅନୁରୋଧେ ଗିରିଶବାବୁ ବ୍ରସିକମୋହନକେ ଥିଯେଟାରେ ଲାଇଲେନ ।

କିଛୁଦିନ ପରେ ନୃତନ ନାଟକେ ଏକଟୀ ଦୂରେ ଭୂମିକା ଲାଇବା
ବ୍ରସିକମୋହନ ରୁକ୍ଷମଙ୍କେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରେବେଶ କରିଲେନ । ତିନି ଭୌକ ଛିଲେନ
ନା, କିନ୍ତୁ ରୁକ୍ଷମଙ୍କେ ଉପଶ୍ରିତ ହେବାମାତ୍ର ବିଚିତ୍ର ସମ୍ମର୍ମ ବ୍ରଜାଲୟର
ଅସଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶକେର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଚକ୍ର ତୀହାର ଉପର ପତିତ ହଇତେ ଦେଖିଯା
ତୀହାର ବକ୍ଷ ମହୀୟ କଣ୍ପିତ ହେଯା ଉଠିଲ, ହର୍ଷପିଣ୍ଡେର କ୍ରତ ଶକ୍ତନ
ଏବଂ ପଦ୍ମବ୍ରଥେର ଘନ ଘନ କଞ୍ଚିନ ତୀହାର ସଂଜ୍ଞା ଲୋପ ପାଇବାର ଉପକ୍ରମ

ବ୍ରଜାଲୟେର ବ୍ରଜ କଥା

ହିଲ । ଦୂତେର ଏହିଙ୍କପ ବିଜ୍ଞାନ ଅବଶ୍ଵା ଦେଖିଛା ଦର୍ଶକଗୁଣ ଉଚ୍ଚ ହାମ୍ରେ
ବ୍ରଜାଲୟ ମୁଖ୍ୟିତ କରିଯା ତୁଳିଲେନ । ରସିକମୋହନ ଏକଟୁ ପ୍ରକୃତିଷ୍ଠା
ହିଯା ଆମ ବାକ୍ୟବ୍ୟାୟ ନା କରିଯା ବ୍ରଜମଙ୍କ ହିତେ ସଟାନ ଅଛାନ
କରିଲେନ । ବ୍ରଜାଲୟର ଭିତରେ ଅଭିନେତ୍ରଗଣେର କୋନ କଥା
ବଲିବାର 'ପୂର୍ବେଇ ଦୂତେର ପରିଚନ-ପରିହିତ ରସିକମୋହନ ଦ୍ରତ
ଥିଯେଟାର ହିତେ ବାହିର ହିଯା ଏକେବାରେ ରାଜପଥେ ଆସିଯା ଉପହିତ
ହିଲେନ । ଡିନେକ ଥିଯେଟାରେ ଲୋକ—“ପୋଷାକ ନିଷେ କୋଥାଯା
ଧାନ—ପୋଷାକ ପ'ରେ କୋଥାଯା ଧାନ”—ବଲିଯା ତୀହାର ପଞ୍ଚାଂ ଛୁଟିଯା
ଯାଇଲେନ ।—ଆର କି ବ୍ରଜ ଆଛେ ! ଦୌଡ଼—ଦୌଡ଼, ଏମନ ଦୌଡ଼
ସେ ବିଡନ ଟ୍ରୀଟ ହିତେ ଛୁଟିଯା ଏକେବାରେ ବାଗବାଜାରେର ବାଡ଼ୀତେ
ଆସିଯା ପତନ 'ଓ ମୁର୍ଛା !

ପରଦିନ ପ୍ରାତେ କଥକ ମହାଶୟ ଦୂତେର ପୋଷାକ ହଣ୍ଡେ ଗିରିଶ
ବାବୁର ବାଟିତେ ଆସିଯା ବଲିଲେନ,—“ରସିକମୋହନର ଥିଯେଟାରେ
ସଥ ଯିଟିଯାଛେ, ପୋଷାକଟି ଥିଯେଟାରେ ପାଠିଯେ ଦେବେନ ।”

ଆଂସ ନାମିର୍ରେ ଦେଖି, ଇଁଡ଼ି ନାହିଁ ।

ତୈରୋକ୍ୟ ବାବୁ ନଟଶ୍ଵର ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଭାତୀ ହାଇକୋଟେର
ଉକ୍କାଳ: ଅତୁଳ ବାବୁର ମୁହଁଦୀ ଛିଲେନ । ଗିରିଶ ବାବୁର ବାଟିତେଇ
ତିନି ଥାକିତେନ । ଢାର ଥିଯେଟାରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟଗୁଣ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟ
ଆଇ ତୀହାଦେର ମ୍ୟାନେଜାର ଗିରିଶବାବୁର ବାଟିତେ ଆମିତେନ,

ରଙ୍ଗାଲୟେର ରଙ୍ଗ କୃଥା

ଏই ସ୍ଵତ୍ରେ ତୀହାଦେର ସହିତୁ ତୈଳୋକ୍ୟ ବାବୁର ଆଲାପ-ପରିଚୟ ହେଯାଯି,
ଓତ୍ୟାହ ସନ୍ଧ୍ୟାର ପର ତିନି ଥିଯେଟାରେ ଯାଇତେନ୍ । ଏଇଙ୍କପ କିଛୁ
ଦିନ ସାତାଯାତେର ପର, ଯେ କୋନ୍‌ও ଏକଥାନି ନାଟକେ ଏକଟୀ
part ପାଇବାର ଜଣ୍ଠ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟଗଣକେ ତୈଳୋକ୍ୟ ବାବୁ ବିଶେଷ ଅନୁମୋଦ
କରିତେ ଥାକେନ । ମେ ସମୟେ ଗିରିଶ ବାବୁର ‘ବୁନକେତୁ’ ନାଟକେର
ରିହାରସ୍ୟାଲ ଆରଜ୍ଞ ହେଯାଛେ । ତୈଳୋକ୍ୟ ବାବୁକେ ‘ପାଚକେର’
ଭୂମିକା ଦେଉୟା ହଇଲ । ପାଚକେର ମାତ୍ର ଏହି କଏକଟୀ କଥା,—
“ମହାରାଜ, ଇାଡି ନାମିଯେ ଦେଖି, ମାଂସ ନାଇ ।”

ତୈଳୋକ୍ୟ ବାବୁ ସଦାସର୍ବଦୀ ଉତ୍କଳାଇନଟୀ ଆଓଡ଼ାଇତେ ଥାକେନ ।
ରିହାରସ୍ୟାଲେ ଆସିଯାଇ ଏକବାର ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁକେ ବଲେନ,
—“ଶୁଣ ତୋ ଆମାର ପାଟଟୀ ଏକବାର,” କଥନୋ ବା ଶୁଅସିନ୍ଧ
ଅଭିନେତା ଅମୃତଲାଲ ମିତ୍ରକେ ବଲେନ,—“ଦେଖୁନ ତୋ ଆମାର ବଳୀଯ
କୋନ ଦୋଷ ହ'ଛେ କି ନା ?” ବସ୍ତୁତଃ ବ୍ୟକ୍ତ ହେଯା ମକଳେ ଘରନ
ଏକବାକ୍ୟ ଶ୍ଵୀକାର କରିଲେନ, ଅଭିନୟ ତୀହାର ନିର୍ମିତ ହେବେ,
ତଥନ ତିନି ଶୁଣ ହଇଲେନ ! ଶ୍ରୀବାବ ଡ୍ରେସ ରିହାରସ୍ୟାଲେର ଦିନ,
ତୈଳୋକ୍ୟ ବାବୁ ଥିଯେଟାରେ ଯାଇଲେନ ନା, ଜନେକ ଅଭିନେତା ମାରଫତ
ବଳିଯା ପାଠାଇଲେନ,—“ଅମୃତ ବାବୁକେ ଭାବିତେ ବାରଣ କରିଓ, କାଳ
ଗିଯା ଏକେବାରେ ଅଭିନୟ କରିବ ; ଆମାର ସବ ଠିକ ହ'ଯେ ଗେଛେ ।”

ତୃତୀୟ ଦିବସ ଶନିବାର ରାତି ୨ ଟାର ଥିଯେଟାରେ ଯଥାରୌତି
କନ୍ଦାଟ ବାଜିଲ,— ଡ୍ରେସ ଉଠିଲ, ଅଭିନୟ ଆରଜ୍ଞ ହଇଲ । ବ୍ରାହ୍ମଣେନ୍

ରଙ୍ଗାଳୟର ରଙ୍ଗ କଥା

ତୃପ୍ତ୍ୟରେ ଦାତାକଣ ଓ ପଦ୍ମାବତୀ କରାନ୍ତିରୁ ବୁଦ୍ଧକେତୁକେ କାଟିଥିଲା
ପାଚକକେ ରଙ୍ଗନ କରିତେ ଦିଲେନ । ଆମ କରିଯା ଆଙ୍ଗଣବେଶୀ ବିଷୁ
ଆସିଯାଇଛେ । ଏମନ ସମସ୍ତେ ପାଚକ-ବେଶୀ ଜୈଲୋକ୍ୟ ବାବୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚେ
ହତ ପ୍ରବେଶ କରିଯା,—“ମହାରାଜ, ହାତି ନାମିଯେ ଦେଖି, ମାଂସ
ନାହି” - ଭୁଲିଯା ଗିଯା ବଲିଲେନ,—“ମହାରାଜ, ମାଂସ ନାମିଯେ ଦେଖି
ହାତି ନାହି ।” ଦର୍ଶକେର ହାତ୍ସର୍ବନିତେ ରଙ୍ଗାଳୟର ଛାଦେର କରଗେଟ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାପିଯା ଉଠିଲ ।

ଏଲୋ ଏଲୋ ଏକପାଳ ସୁଧିଛିଲ ।

ବେଙ୍ଗଳ ଥିଯେଟାରେ ଜୈନିକ ଅଭିନେତା, ଶ୍ରୀପମିଳ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ,
ଜ୍ୟୋତିରୀଜ୍ଞନାଥ ଠାକୁର ମହାଶୟରେ “ଅଞ୍ଚମତୀ” ନାଟକେ ବିଶ୍ୱଳ
(nervous) ହଇଯା “ମାନସିଂହ ବାବେ ଉପହିତ” ବଲିତେ ଗିଯା
“ଦ୍ଵାରାମିଂହ ମାନେ ଉପହିତ” ବଲିଯାଇଲେନ ।

• ରଙ୍ଗାଳୟେ ଏକପ ଦୃଷ୍ଟାଣ୍ତେର ଅଭାବ ନାହି । ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ମୟେ
ଷ୍ଟାର ଥିଯେଟାରେ “ଦକ୍ଷ୍ୟଜ” ନାଟକେ ‘ଦକ୍ଷେର’ ଭୂମିକା ଅଭିନୟ
କରିଲେନ, ସେ ମୟେ ଯଜନ୍ମଲେ ଦକ୍ଷେର ନିକଟ ଷ୍ଟକାଳେ ଏକ ଢକେ
ଦୂରଗଣ ଆସିଯା ଯଜ୍ଞ-ଧ୍ୟାନେର ସଂବାଦ ଦିତ, ତ୍ରୟକାଳେ ମନ୍ଦବେଶୀ
ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରେର ଭୀଷଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ରଙ୍ଗଚକ୍ର ଦେଖିଯା ଦୂରଗଣ ଏକପ ଭୟ-
ବିଶ୍ୱଳ ହଇଯା ପଡ଼ିତ, ଯେ, ବାକ୍ୟ ନିଃମରଣ ଦୂରେ ଥାକ, ରଙ୍ଗାଳୟେ
ପ୍ରବେଶ କରିଲେଇ ମାହସ କରିତ ନା ।

নাট্যাচার্য ও বস-সাগর—স্বর্গীয় অক্ষেত্রের মুস্তফী ।

৩, ৫, ৬, ১১ ইত্যাদি পৃষ্ঠা ।

ରଜାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ନେପଥ୍ୟେ “ହର ହର ହର !” ଧରି ଉଠିତେଛେ ; ବ୍ରଦ୍ଧମଙ୍କେ ମହାରାଜ
ଦକ୍ଷ “ତୁମ ତୌଷଣ ହଙ୍କାର” ବଲିଯା ବୋଷ-କଥାଇତ ନୟନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକେ
ତୌତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିତେଛେ,—ଏମନ ସମସ୍ତ ଅର୍ଥମ ଦୂତ ଆସିଯା ଉପ-
ଶିତ । ତାହାକେ ବଲିତେ ହଇବେ,—

“ମହାରାଜ, ପ୍ରାଣ ଯଦି ଚାଓ, ପଳାଓ ପଳାଓ—

ଏଲୋ ଏଲୋ ବ୍ରଙ୍ଗଦୈତ୍ୟ ତୈରବ ବେତାଳ” ଇତ୍ୟାଦି ।

ଦକ୍ଷବେଶୀ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରେର ପ୍ରେସଲ ଆଶ୍ରମବ୍ୟକ୍ତିକ ନୟନ-ଭଙ୍ଗି ଓ ବଦନ-
ମଞ୍ଚଲେର ଅନ୍ତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦର୍ଶନେ ଦୂତ କାପିତେ କାପିତେ ଅକ୍ଷୁଟ-
ସ୍ଵରେ ବଲିଲ,—“ମହାରାଜ ଏଲୋ—ଏଲୋ—ଏକପାଲ—ଏକପାଲ—
ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର—”

ଅବହା ଶୋଚନୀୟ ଦେଖିଯା ଭିତର ହଇତେ ପ୍ରମ୍ପଟାର ବାବୁ ଦୂତକେ
ଡାକିତେ ଲାଗିଲେନ,—“ପାଲିଯେ ଆୟ—ପାଲିଯେ ଆୟ ।” କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-
ବିମୃତ ଦୂତଙ୍କ ସେଇ ଶୁରେ ବଲିଯା ଉଠିଲ,—“ମହାରାଜ, ପାଲିଯେ ଆୟ,
ପାଲିଯେ ଆୟ ।”

ତୁଁ ଡୁ ଲହି—ଖୁବ୍ବ !

ଯିନାର୍ତ୍ତା ଥିଷ୍ଟୋରେ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରେର ‘ମୁକୁଳ-ମୁଞ୍ଜରା’ ନାମକ ନାଟକ
ଅଭିନୟ ହଇତେଛେ । “ବନ୍ଦନ୍ତାଦ”-ବେଶୀ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବ୍ରଜ୍ବବନ୍ଧ ଶୁଷେଣକେ
ରାଜମୟୁଥେ ଟାନିଯା ଆନିଯା ବଲିତେଛେ,—“ପ୍ରାଣନାଥକେ ପ୍ରେସ-
ଡୁରିତେ ବେଧେ ଟାନଟାନି କ'ରୁଛି ।” ରାଜା ଜୟମେନ ବଲିଲେନ,—

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

“ଆରେ ଏ କି ବଲେ,—ତୀଡ଼ ନା କି ?” ଅଞ୍ଜନ୍ଦୁ ବାବୁ ବଲିଲେନ,—
“ମହାରାଜ, ତୀଡ଼—ଅତବଦ୍ ନଇ, ଏକଥାନି ଛୋଟ ଖୁରି !”

ଫିଲ୍ ଓହି ଦୂଲ୍ହା ଲେଡ଼କା ଛୋଡ଼ ଦେଓ ।

ଶ୍ରୀମାନ୍ତାଳ ପିଯ়েଟାରେ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରର “ସୀତାର ବନବାସ” ନାଟକେର ସେନ୍଱ପ ଶୁଣିର ଅଭିନୟ ହିଁଯାଇଲି, ଅର୍ଥାଗମ୍ବ ମେହିନିପ ସଥେଷ୍ଟ ହିଁତ । ବିଶେଷତଃ ଲବକୁଶ ଶିଶୁ ହିଁଟାର ଅଭିନୟ ଦେଖିଯା ଦର୍ଶକଗଣେର ଆଶା ଯିଟିତ ନା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୃପ୍ତି ଲାଭ ହିଁତ ନା, ଅନେକେ ହିଁଇ, ତିନ ବାର କରିଯା ଉଚ୍ଚ ନାଟକେର ଅଭିନୟ ଦେଖିତେ ଆସିଲେନ । ଶ୍ରୀମାନ୍ତାଳ ପିଯ଼େଟାରେ ଅଧିକାରୀ ପ୍ରତାପଟ୍ଟାଦ ଜହାରୀ ମହାଶୟ ଲବକୁଶର ସମ୍ବନ୍ଧିକ ଆକର୍ଷଣ ବୁଝିଯା ଗିରିଶ ବାବୁକେ ବଲିଲେନ, “ବାବୁ, ସବ୍ ଦୋସରା କିତାବ ଲିଖଗେ, ତବ୍ ଫିଲ୍ ଓହି ଛନ୍ଦୋ ଲେଡ଼କା ଛୋଡ଼ ଦେଓ ।” ଜହାରୀ ମହାଶୟେର ପୁନଃ ପୁନଃ ଅନୁରୋଧେ ଗିରିଶ ବାବୁ ପୁନରାୟ ଲବକୁଶର ଅବତାରଣାର ଜନ୍ମ “ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବର୍ଜନ” ନାଟକ ଲିଖେନ୍ ।

ପୁରାତନେ ହତାଦର୍କୁ ।

ଆମାଦେଇ ରଙ୍ଗାଳୟେର ଅଧାନ ଏକଟା ଦୋଷ, ସେନ୍଱ପ ସାଜିସଜ୍ଜା ଓ ମୃଦୁପଟାଦିର ଆଡ଼ସର କରିଯା ନାଟକାଦି ଅର୍ଥମେ ଖୋଲା ହୁଏ, ତାହାର ପର ମେ ନାଟକ ଯତ ପୁରାତନ ହିଁତେ ଥାକେ, ତାହାର ରୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ରଙ୍ଗାଳୟେ ଅତି କର୍ତ୍ତୁପକ୍ଷୀୟଗଣେର ଆର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥାକେ ନା ।

ବ୍ରଜାଲରେ ରଙ୍ଗ କଥା

ବ୍ରଜବିହାରୀ ମୋଖ ନାମେ ଗିରିଶ ବାବୁର ଅନେକ ଅତିବାସୀ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ବକ୍ତୁ ମଫଃସ୍ଲେର ସାବ୍ଜଜ ଛିଲେନ ; ଉଶାମଦୀୟା ପୂଜାର ବକ୍ଷେ କଲିକାତାଯ ଆସିଯା ତିନି ଏକଦିନ “ପଳାଶୀର ଯୁକ୍ତ” ଅଭିନ୍ୟା ଦେଖିତେ ଆସିଯାଛେନ । ଅଭିନ୍ୟାଙ୍କେ ଗିରିଶବାବୁର ମୃହିତ ସାଙ୍କାଣ କରିଯା ବଲିଲେ,—‘କିହେ, ତୋମରା ସଥନ ପ୍ରଥମ “ପଳାଶୀର ଯୁକ୍ତ” ଥୁଲେଛିଲେ, କି ଶୁନ୍ଦର ନିର୍ମିତ ଅଭିନ୍ୟାଇ ଦେଖିଯେଛିଲେ ; ଆର ଆଜ ଏ କି ଦେଖିଲୁମ !—ତଥନ ବ୍ରଜହଳେ ରାଶି ରାଶି ମୃତ ସୈଞ୍ଚେର ମଧ୍ୟେ ଗୋଲାର ଆଘାତେ ଡକ୍ଷପଦ ମୋହନଲାଲକେ ଶାରିତ ଦେଖେ ଯନେ କି ଭାବଇ ନା ଜାଗତୋ !—ଆର ଆଜ ଦେଖିଲୁମ କି ନା,—ବ୍ରଜ ହଳେ ମୋହନଲାଲ ଏକାଟୀ ଢାଳେର ଉପର ମାଥା ରେଖେ ପ'ଡେ ଆଛେ ।’

WHO COMES THERE ?

ଏମାରେକ୍ ଥିରେଟାର ସମ୍ପର୍କାୟ ଏକଦା ମଫଃସ୍ଲେ ଅଭିନ୍ୟାର୍ଥେ ନୌକାଯୋଗେ ଯାଇତେଛିଲେନ । ମର୍ଦ୍ଦୀ ହସ୍ତ ହସ୍ତ, ଏମନ ମମୟେ ଦେଖା ଗେଲ, ଦୂରେ ଏକଥାନି ଛିପ ତୋହାମେର ଦିକେ ମୌଁ ମୌଁ କରିଯା, ଛୁଟିଯା ଆସିତେଛେ । ମାଝିରା ମଭୟେ ବଲିଲ,—“ହଜୁର, ଓରା ଡାକାତ, ଛିପେ ଚ'ଡେ ନୌକା ମେରେ ବେଢାୟ ।” ମନୁଖେ ରାଜି, ତାହାତେ ଜଳ-ପଥ, ଆବାର ଡାକାତ,—ନୌକାଯ ସେ କହେକବନ ଅଭିନେତା ଛିଲେନ, ଟୀଏକାର କରିଯା ଉଠିଲେନ । ଅର୍କେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଓ ନେଇ ନୌକାଯ ଛିଲେନ, ତିନି ଗଞ୍ଜୀର ହଇଯା ଅଭିନେତାହେର ବଲିଲେନ,—“ଟ୍ୟାଚାମ୍ବନି, ଯା ବଲି

ରଜ୍ଞିଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଶିଗ୍‌ମିର କର । ନୌକାର ଡ୍ରେସେର ବାଜ୍ର ଆହେ, ଚଟ୍‌ପଟ୍ ସାହେବେର ଆବ କନ୍ଷେବଲେର ପୋଷା କଣ୍ଠେ ବା'ର କ'ରେ ଫେଳ । “ସୌଭାଗ୍ୟ-
କ୍ରମେ ସେଇ ନୌକାତେଇ ଡ୍ରେସାର ଛିଲ, ମେ ତୃକ୍ଷଣାଂ ପୋଷାକ
ବାହିର କରିଯାଇ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରୁ ବାବୁର ଉପଦେଶମତ ତୀହାକେ ସାହେବ ଓ
କୟେକଜନ ଅଭିନେତାକେ କନ୍ଷେବଲ ସାଜାଇଯା ଦିଲ । ଟେଙ୍ଗେ
ଅଭିନ୍ୟାର୍ଥେ ଏକଟୀ ନକଳ ବନ୍ଦୁକ ଛିଲ, ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରୁବାବୁ ସେଇ ବନ୍ଦୁକ ହଞ୍ଚେ
କନ୍ଷେବଲବେଶୀ ଅଭିନେତାଗଣକେ ଲାଇୟା ନୌକାର ବାହିରେ ଆସିଯା
ଦାଡ଼ାଇଲେନ । ଏଦିକେ ଡାକାତଦେର ଛିପ କାହାକାହି ଆସିଯା
ପଡ଼ିଲ । ସାହେବବେଶୀ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରୁବାବୁ ଅର୍କତ ଇଂରାଙ୍ଗେର ଗ୍ରାୟ ମିଲିଟାରି
କାହିଦାର ବନ୍ଦୁକ ତୁଳିଯା ବଲିଲେନ,—“who comes there ?”
କଥାଟି ପୁନରାଯ ଉଚ୍ଚାରିତ ହିତେ ନା ହିତେ ଜଲଦଶ୍ୟରା ଇହାଦେର
ଜଲ-ପୁଲିସ ଭାବିଯା ଦ୍ରତ୍ଵେଗେ ଛିପ ଫିରାଇଯା ପଲାଯନ କରିଲ ।
ଦଶ୍ୟଦଶ୍ୟ ଚକ୍ରର ଅନ୍ତରାଳ ହଇଲେ ନୌକା ମଧ୍ୟେ ହାସିର ଏକଟା ହରବା
ପଡ଼ିଯା ଗେଲ । କୟେକ ମିନିଟେର ମଧ୍ୟେ ଏହି ଅଛ୍ଛୁଟ କାଣ ହିତେ
ଦେଖିଯା ମାବିରା ଅବାକ୍‌ବିଶ୍ୱଯେ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରୁବାବୁର ଦିକେ ଚାହିଯା ରହିଲ ।

ହାତ୍ତେର ବ୍ୟଥାଟୀ ଆଜି ଦେରେ ଗେଲ ।

ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରର “ମିରାଜଦୌଲା” ଓ “ମୀରକାମିଯ” ଐତିହାସିକ ନାଟକ-
ବରେ ‘ଉମିଚାନ୍’ ଓ ‘ଖୋଜା ପିନ୍ଧର’ ଭୂମିକାଭିନ୍ୟେ ପ୍ରବୀଣ ଅଭିନେତା
ଶୈୟୁକ୍ତ ହରିହାମ ମହାଶୟ ନାଟ୍ୟମୋଦୀ ମାତ୍ରେଇ . ଶୁପରିଚିତ

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ହରିବାବୁ ଷାର ଧିରେଟାରେ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର “ସୀତାହରଣ” ନାଟକାଭିନ୍ୟେ “ଶୁପାର୍ଶେର” ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରେନ । ରାବଣ ସେ ସମୟେ ସୀତାକେ ହରଣ କରିଯା ଲାଇସା ଯାଇତେଛିଲ, ସେ ସମୟେ ଗୃହରାଜୁ ‘ଶୁପାର୍ଶ’ ବୁଝି ପକ୍ଷ ବିଭାବ ପୂର୍ବକ ଭୀଷଣ ବନ ବ୍ୟାଦାନ କରିଯା ରାବଣକେ ଶ୍ରାସ କରିତେ ଆସିଲ । ଦୃଢ଼ ଲୌହ ତାର ଅବଲହନେ ଶୁପାର୍ଶ ଶୂନ୍ୟ-ପଥେ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପ୍ରବେଶ କରିତ । ହଟାଏ ଏକଦିନ ତାର ଛିଡ଼ିୟା ସାଓୟାସ ଦୀର୍ଘ ଟାନେର ମୁଖୋସ ପରିହିତ ‘ଶୁପାର୍ଶ’-ବେଶୀ ହରିବାବୁ, ଛେତ୍ରେ ଏକ ପାର୍ଶ ହଇତେ ଅଞ୍ଚ ପାର୍ଶେ ଠିକ ସେନ ଉଡ଼ିୟା ଗିଯା ନେପଥ୍ୟେ ହାରମୋନିଆମେର ଉପର ଛିଟ୍କାଇୟା ପଡ଼େନ ଓ ତଥା ହଇତେ ନିଚେ ପତିତ ହନ । ଅକ୍ଷ୍ୟାଏ ଏହି ଦୁର୍ଘଟନାଯ ମକଳେଇ ଭୂପତିତ ହରିବାବୁର ନିକଟ ଛୁଟିୟା ଆସିଲେନ । ‘ଜଳ ଆନ’ —‘ଡାକ୍ତାର ଡାକ୍’—ଶକ୍ତ ପଡ଼ିୟା ଗେଲ ! କେହ ଡାକ୍ତାର ଡାକିତେ ଛୁଟିୟା ଗେଲ, କେହ ଜଳ ଆନିଲ ।

ହରିବାବୁ ଆଣ୍ଟେ ଆଣ୍ଟେ ଉଠିୟା ବଲିଲେନ, “ଆଃ—ବାଁଚଲୁମ—ଆମାର ସାଡ଼େର ବ୍ୟଥାଟା ଏତଦିନେର ପର ଆଜ ମେରେ ଗେଲ ।” ବହୁଦିନ ହଇତେ ସାଡ଼େ ଏକଟା ବେଦନା ହଇୟା ହରିବାବୁର ସାଡ଼ଟା ଏକଟୁ ବାକିୟା ଗିଯାଇଛିଲ, ସେଦିନ କେମନ ଶୁକାଯଦାୟ ପଡ଼ିୟା—ତାହାର ମେହି ବହୁଦିନେର ମଞ୍ଚିତ ବେଦନା ଆରୋଗ୍ୟ ହିୟା ସାଇ ।

ବ୍ରଦ୍ଧାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ମୁଲତାନ ତାବିଜ୍ ।

“ବ୍ରଦ୍ଧ-ପ୍ରତିଭା”-ଅଭେଦା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଉପେକ୍ଷ କୁକୁ ମିଳ ମହାଶୟେର ଅଣୀତ “କାବୁଳ କକ୍ଷଣ” ନାମକ ଏକଥାନି ନାଟକ, କୋନ୍‌ଓ ଏକଟେ ଆଇଟେ ଥିଯେଟାର, ଗ୍ରାମାନ୍ୟାଳ ଥିଯେଟାର ଭାଡ଼ା ଲହିୟା ଏକରାତି ତଥାଯ ଅଭିନୟ କରେନ । ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ଉକ୍ତ ଆଇଟେ ଥିଯେଟାରେ ଯାନେଜୋରକେ ବଲେନ,—“କାବୁଳ କକ୍ଷଣ” ତୋ ହ’ଲୋ, ଏବାର କି “ମୁଲତାନ ତାବିଜ୍” ଅଭିନୟ କ’ରିବେ ?

ଆଗେ ଟିକି ଟେନେ ଦେଖିବୋ

ଛୋର ଥିଯେଟାରେ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କେର “ଚିତ୍ତଗ୍ନିଲା” ଅଭିନୟେ ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗଦେଶେ ଏକଟା ଛଲକୂଳ ପଡ଼ିଲା ଗିରାଛିଲ, ଭକ୍ତିରସେ ଦେଶ ଯେନ ମାତିଯା ଉଠିଯାଛିଲ । ବିଶେଷ ଅଶୁରୋଧେ ଏକଦିନ ବିନାମୂଲ୍ୟେ ବୈଷ୍ଣବ ଗଣକେ “ଚିତ୍ତଗ୍ନ-ଲୌଳାର” ଅଭିନୟ ଦେଖାଇବାର କଥା ହୁଯ । ଥିଯେଟାରେ ଜନେକ ଅଭିନେତା ବଲିଲେନ,—“ବୈଷ୍ଣବେରା ବିନାମୂଲ୍ୟେ ଥିଯେଟାର ଦେଖିତେ ପାଇବେ ଶୁଣିଲା, ସେଦିନ ତୋ ଅନେକେ ଟିକି ଏଟେ ବୈଷ୍ଣବ ମେଜେ ଏମେ ଫାଁକି ଦିଯେ ଥିଯେଟାର ଦେଖେ ଷେତେ ପାରେ ?” ଅସିନ୍ଦି ଅଭିନେତା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପ୍ରସ୍ତରାଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ବଲିଲେନ,—“ଭାବନା କି, ଆମଙ୍କା ଆଗେ ଟିକି ଟେନେ ଦେଖିବୋ, ତାରପର ଚୁକ୍ତେ ଦେବ ।”

ରଜାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଗୁରୁନା କାଟିଲୋ, ଗାଁସେ ଅଁଚ୍ଛିତ୍ତୀ ଲାଗିଲୋ ନା ।

ସାଧାରଣ ବଙ୍ଗ-ରଜାଲୟ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାତ୍ରଗଣେର ଅଗ୍ରତମ ଶ୍ରଗୀୟ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ
ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାସେର ଭାତା ଶ୍ରୀପିନ୍ଦିକ ଅଭିନେତା କିରଣଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାସ
ମହାଶ୍ୟ ବେଙ୍ଗଳ ଥିଯେଟୋରେ “ମେଘନାଦବଧ” ନାଟକେ ‘ମେଘନାଦେର’ ଭୂମିକା
ଅଭିନ୍ୟ କରିତେନ । ଯୁକ୍ତଧାତ୍ରାକାଲୀନ ମନୋଦରୀର ନିକଟ ବିଦ୍ୟାଯ-ଦୃଶ୍ୟ,
ଯାତାକେ ପ୍ରେସାଧ ଦିବାର ନିମିତ୍ତ ‘ମେଘନାଦ’-ବେଶୀ କିରଣ ବାବୁ “କେନ
ମା, ଡରା ଓ ତୁମି ରାଘବେ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ରକ୍ଷୋବୈରୀ” ବଲିଯା ଏମନିହି ସବେଗେ
ତରମାରୀ କୋଷମୁକ୍ତ କରିଲେନ, ସେ, ହୃତା କାଟିଯା ଗିଯା ମନୋଦରୀର
ହାତେର ତାବିଜ ଷେଜେ ପଡ଼ିଯା ଗେଲ ।

ଅଭିନ୍ୟାସ୍ତେ ଷେଜ ହଇତେ ଭିତରେ ଆସିଯା ମନୋଦରୀ ଅତିଶ୍ୟ
କୁକ୍କା ହଇଯା ବଲିଲ,—“ଆର ଆମି ଥିଯେଟୋର କ'ରିତେ ଚାଇ ନା, ଆର
ଏକଟୁ ହ'ଲେଇ ହାତ ଖାନା ଉଡ଼େ ଯେତ ।” ଏମନ ସମସ୍ତେ କିରଣ ବାବୁ
ଆସିଯା ହାସିତେ ହାସିତେ ବଲିଲେନ,—“ଦେଖିଲେ ତୋ ହାତେର
ତାରିକ, ଗୁରୁନା କାଟିଲୋ, କିନ୍ତୁ ଗାଁସେ ଅଁଚ୍ଛିତ୍ତୀ ଲାଗିଲ ନା !”

ତୋର କାନ୍ଦା ଶୁଣେ ଶେଶାଳ-ବୁଝୁଳେ କୋଦିଚେ !

ମିନାର୍ଜା ଥିଯେଟୋରେ “ଆବୁହୋସେନ” ଅଭିନ୍ୟ ହଇତେହେ । ବର୍କିଗଣ
ବନ୍ଦନ କରିଯା ଆବୁହୋସେନକେ ପାଗନା ଗାନ୍ଦେ ଲହିଯା ଯାଇତେହେ ।

ରଜାଲୟେର ରୁଜ କଥା

ଆବୁର ମାତା “ଓ ବାପରେ—ଆମାର କି ହଲୋ ରେ !”—ବଲିଯା
କାହିତେଛେ ।

କର୍ମେକଟୀ ଦର୍ଶକ ରୁଜ କରିଯା ଏହି କାହାର କୁରେ କାହିତେ ଲାଗିଲା ।
“ଆବୁହୋମେନ”-ବେଳୀ ଅର୍କେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ସାଇତେ ସାଇତେ ଫିରିଯା ମାତାକେ
ବଲିଲେନ,—“ମା, ଆର କାହିଁମ ନେ, ତୋର କାହା ଶୁଣେ ଶେଷାଳ-କୁକୁରେ
କାହିଁଛେ ।”

ଆୟି ଡିସ୍‌ମିସ୍ ମେବ ନା ।

ଜନପ୍ରିୟ ଅଭିନେତା ହାଶାର୍ଦ୍ଵ ଶ୍ରୀଶ୍ରୁତ ଅକ୍ଷୟକୁମାର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମହାଶୟ,
ଶୁଭିଧ୍ୟାତ ନାଟ୍ୟରୁଥୀ କର୍ଗୀଙ୍କ ଅମରେଣ୍ଟ ନାଥ ଦତ୍ତ ମହାଶୟେର କ୍ଲାସିକ
ଥିଯେଟାରେ ଅଭିନୟକାଳେ, ସାତାର ଦଲେ ପ୍ରେସନ ଲିଖିଯା ଦିତେନ, ଏବଂ
ସେ ଦଲେ ତୀହାର ପ୍ରେସନେର ଅଭିନୟ ହଇତ, ତିନି ତଥାୟ ଗିଯା ତାହା
ଶିଖାଇଯା ଦିଯା ଆସିତେନ । ଏଉସୁ ଯାବେ ଯାବେ ତିନି ଥିଯେଟାରେ
ଅନୁପର୍ହିତ ହଇତେନ ।

କର୍ମେକଦିନ କାମାଇସେଇ ପର ଏକଦିନ ଅଭିନୟ-ରାଜ୍ଞେ
ଥିଯେଟାରେ ଆସିଯା ଅକ୍ଷୟ ବାବୁ ଗ୍ରିନ-କ୍ଲମେ ସାଜିତେହେନ, ଏମନ୍ ସମୟେ
ଜନେକ ଅଭିନେତା ଆସିଯା ବଲିଲେନ,—“ବାବୁ ଆପନାକେ ଡିସ୍‌ମିସ୍
କ'ରେହେନ, ଆପନି ସାଜ୍ଜବେନ ନା ।” ଅକ୍ଷୟ ବାବୁ ତୀହାର କଥାର
କର୍ଣ୍ଣପାତ ନା କରିଯା ପୋଷକ ପରିତେ ଲାଗିଲେନ । କୋନେ
ଜବାବ ନା ପାଇଯା ଅଗଭ୍ୟା ଉଚ୍ଚ ଅଭିନେତା ଅମର ବାବୁକେ ଗିଯା

ଶୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଭିନେତ୍ରୀ—ସ୍ଵାଧୀନ ଅମୃତାଳେ ମିତ୍ର ।

୧୯, ୨୦ ଓ ୨୦୦ ପୃଷ୍ଠା ।

ବୁଦ୍ଧାଲୟେର ବସ୍ତ କଥା

ସଂବାଦ ଦିଲେନ । ଅମରବାବୁ ବିରଜ ହଇୟା ଶୁବିଖ୍ୟାତ ନୃତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୃପେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦକେ ଦିଯା ପୁନରାୟ ବଲିଯା ପାଠାଇଲେନ ।

ନେପେନବାବୁ ଫରିଯା ଆସିଯା ଅମରବାବୁକେ ବଲିଲେନ,—“ଆପଣି ଡିସ୍ମିସ୍ କ'ରିଲେ କି ହବେ, ମେ ବଲେ—‘ଆମ ଡିସ୍ମିସ୍ ନେବ ନା ।’”

ଅଛୁଟ ଜବାବ ଶୁଣିଯା ଅମରବାବୁର ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ଛୁଟିଯା ଯାଇଲ, ତିନି ହାସିଯା ଫେଲିଲେନ । ଶୁଣଗ୍ରାହୀ ଅମର ବାବୁ ହାଶ୍ଵରମ-ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ ବାବୁକେ ଅନ୍ତରେ ଭାଲବାସିତେନ ଏବଂ ଅକ୍ଷୟ ବାବୁଙ୍କ ତାହା ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଜୋନିତେନ ।

NATURAL ଅଭିନନ୍ଦକୁ ।

ଶୁବିଖ୍ୟାତ ଅଭିନେତା ପର୍ଗୀୟ ମତିଲାଲ ଶୁର ନାଟ୍ୟାମ୍ଭୋଦୀ ମାତ୍ରେଇ ଶୁପରିଚିତ । କପାଳକୁଣ୍ଡଳାୟ ‘କାପାଲିକ,’ ନୀଳଦର୍ପଣେ ‘ତୋରାପ,’ ବିଷାଦେ ‘ମାଧବ’ ପ୍ରଭୃତି କତକଣ୍ଠି ଭୁମିକାଭିନୟେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୋଧ ହୁଯ କେହ ତୀହା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟା କରିତେ ପାରେନ ନାହିଁ । ତିନି ସେଇପ ପ୍ରତିଭାବାନ ଅଭିନେତା, ସେଇକ୍ରମ ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଛିଲେନ । ନାଟ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମୃତ ଲାଲ ବନ୍ଦ, ଶୁବିଖ୍ୟାତ ଅଭିନେତା ପର୍ଗୀୟ ମହେନ୍ଦ୍ର ଲାଲ ବନ୍ଦ, ଅମୃତଲାଲ ମିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ତୀହାର ବଞ୍ଚି-ବାନ୍ଧବଗଣ ରଙ୍ଗରହଣ କରିଯା ଯାଏଁ ଯାଏଁ ତୀହାକେ ରାଗାଇତେନ ।

ଶ୍ରାମାଶ୍ରାମ ଥିଲେଟାରେ “ମେଘନାଦ ବଧ” ନାଟକାଭିନୟେ ମତିଲାଲ

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ବାବୁ ବିଭୌଷଣେର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଯାଇଲେନ । ଉଚ୍ଚ ନାଟକେର ଡ୍ରେସ ରିହାରଣାଲ ହଇଯା ଯାଇବାର ପର ମତି ବାବୁ ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତଲାଲ ବନ୍ଦୁକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, “ଆମାର ଅଭିନ୍ୟ ତୋମାର କି ବ୍ରକ୍ଷମ ଲାଗିଲା ? ‘ରସରାଜ ଅମୃତ ବାବୁ ଗନ୍ଧୀର ହଇଯା ବଲିଲେନ,—“ଅଭିନ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରକାର କ’ରେଛ, କିନ୍ତୁ natural ହୟ ନାହିଁ ।” ମତିଲାଲ ବାବୁ ବଲିଲେନ—“କି ବ୍ରକ୍ଷମ ? unnatural ହ’ଲେ କି ଗିରିଶବାବୁ ବ’ଲାଏନ ନା !” ଅମୃତ ବାବୁ ବଲିଲେନ, “ଜାନି ନା, ବୋଧ ହୟ ତିନି ଅତଟା ଖେଳ କରେନ ନାହିଁ ।” ମତିଲାଲ ବାବୁ ବଲିଲେନ, “ତୋମାର କଥା ଆମି କିଛୁ ବୁଝାଇ ପାରି ନା, ଭେଙ୍ଗେଇ ବଲ ନା ।” ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ଆରପ୍ତ ଗନ୍ଧୀର ହଇଯା ବଲିଲେନ,—“ଦେଖ, ବିଭୌଷଣ ସେ ଧାର୍ମିକ, ଶାସ୍ତ୍ର, ଶିଷ୍ଟ ତା ସକଳେଇ ଜାନେ । କିନ୍ତୁ ଜାତିତେ ତୋ ମେ ରାଜସ ବଟେ । ତୋମାର ଅଭିନ୍ୟେ ମେଇ ଜାତୀୟ ଭାବେର ଏକେବାରେ ଅଭାବ ଦେଖିଲୁମ । ସେମନ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଭିନ୍ୟ କ’ରୁଣେ, ମେଇ ମୁସ୍ତକ ରାଜସେର ଭାବ ଦେଖାଇତେ ପାରିତେ, ତା ହ’ଲେ ଅଭିନ୍ୟ ବଡ଼ି ଆଭାବିକ ଓ ସର୍ବାଙ୍ଗ-ଶୁଳ୍କର ଚ’ତ । ମତିଲାଲ ବାବୁ ଏକଟୁ ଚିନ୍ତା କରିଯା ବଲିଲେନ, “ଠିକ ବ’ଲେଛ, ଦେବତା ଓ ରାଜସେର ଅଭିନ୍ୟେର ଭାବ ଓ ଭଙ୍ଗି ମନୁଷ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଅତ୍ସୁ ହୋଇ ଉଚିତ, ଏଟା ଆମାର ପ୍ରାୟଇ ମାଥାର ଠେକେ । ସାଇ ହୋକ, ଏ କଥା ନିୟେ ଆର ପାଚ କାନ କ’ରୋ ନା, ଆମି ଅଭିନ୍ୟ ହାଜର ଏକେବାରେ ରାଜସେର ଜାତିଗତ ଠିକ ଭାବ-ଭଙ୍ଗ ଦେଖିଯେ, ଦର୍ଶକ ତୋ ଦୂରେର କଥା, ଗିରିଶ ବାବୁକେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକୁ ଲାଗିଯେ

ଦେବ ।” ଅମୃତବାବୁ ନିର୍ଜନେ ତାହାକେ ଏହି ଭଙ୍ଗ-ଶିକ୍ଷାଧାନେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାହାଯ୍ୟ କରିଲେନ ।

ଜନାକୀଣ ରଙ୍ଗାଲୟେ “ମେଘନାଦ ବଧ” ଅଭିନୟ ହେଲେ । “ରାମଚନ୍ଦ୍ରେ ଶିବିରେ ଆସିଯା ଚିତ୍ରବଥ ଇଞ୍ଜିନିୟ ବଧାର୍ଥେ ଇଞ୍ଜିନିୟ ପ୍ରେରିତ ଅନ୍ତଶ୍ରୀ ଦିଯା ପ୍ରଥାନ କରିଲ । ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସବିଶ୍ୱରେ ଅନ୍ତାଦୀ ଦେଖିତେଛେ । ଏମନ ସମସ୍ତେ ‘ବିଭୀଷଣ’-ବେଳୀ ମତି ବାବୁ ଏମନ ଏକ ଭୌଷଣ ରାକ୍ଷସେର ହକ୍କାର ଛାଡ଼ିଲେନ ସେ, ସମ୍ମାନେ ‘ରାମଚନ୍ଦ୍ର’-ବେଳୀ ଗିରିଶ ବାବୁ ଓ ‘ଲକ୍ଷ୍ମଣ’-ବେଳୀ ମହେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ବନ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚମକିଯା ଉଠିଲେନ । ତାହାର ପର—“ହେଉ ବଡ଼ଗ ରଘୁମଣି, ଅଗ୍ନି-ଶିଖା ସମ ଧୀରିଛେ ନମନ ଏ ଷୋଇ ନିଶୀଧେ ।” ଧଲିଯା ବାକିଯା ଚାରିଯା ଚକ୍ର ଦୁଇଟି ବିକଟ କରିଯା ଏମନି ଅନ୍ତଭାବି କରିତେ ଲାଗିଲେନ ସେ, ଦର୍ଶକଗଣ ମଧ୍ୟେ ଏକଟା ହାଙ୍ଗ-କୋଲାହଳ ଉଠିବାର ଉପକ୍ରମ ହେଲ । ଗିରିଶ ବାବୁ ମତି ବାବୁର ଏହି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭିନୟ-ଭାବପର୍ଯ୍ୟ କିଛୁ ବୁଝିତେ ନା ପାଇଯା, ଉପଶିତ କେଳେକାରୀ ନିବାରଣେର ନିମିତ୍ତ, ସେ ସମସ୍ତେ ମତି ବାବୁ ହକ୍କାର ଓ ଅନ୍ତଭାବି ପ୍ରଦର୍ଶନେର ଚେଷ୍ଟା କରେନ, ତିନି ଠିକ ମେଇ ସମସ୍ତେ ତାହାକେ ଦର୍ଶକଗଣ ଦେଖିତେ ନା ପାଇନ, ଏହିନାପ ତାବେ ଆଡ଼ାଳ କରିଯା ଦୀଡାଇଯା ଅଭିନୟ କରିଲେନ ।

ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭିନୟାଙ୍କେ ଭିତରେ ଆସିଯା ଗିରିଶ ବାବୁ ଧର୍ମକୁଳ ହେଲୁ ମତିଲାଲ ବାବୁକେ ବଲିଲେନ,—“ନେମା କ'ରେ ଏମେହ ନା କି,— କି ମାତ୍ରାମିଟି ଆଜ କ'ଛିଲେ ? ସମି ଆଡ଼ାଳ କ'ରେ ନା ଥାକ୍ରତ୍ୟ,

ରାଜୀନ୍ଦ୍ରେର ରଙ୍ଗ କଥା

ତାହ'ଲେ ଆଜ ଏକଟା ତୋ କେଳେକାରୀର ଚର୍ଚ କ'ରିପାରେ !” ଯତିଲାଲ ବାବୁ କୋନଙ୍କପ ଅପ୍ରତିଭ ନା ହଇଲା ବଲିଲେନ,—“କି ମୋର ହ'ଯେଛେ ବଶୁନ ? ବିଭୀଷଣ ତୋ ରାକ୍ଷସ,—ରାକ୍ଷସେର ଆତିଗତ ଭାବ-ଭଜି ଦେଖିଯେ ଅଭିନ୍ୟ natural କର୍ବାର ଚେଷ୍ଟା କ'ରେଛି ।” ମତି ବାବୁର ଏହି ନିର୍ଭୟ ଉତ୍ତର ଏବଂ ନିଃସକ୍ଷୋଚେ ତୀହାକେ ଏଇଙ୍କପ ଆଶ-ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିତେ ଦେଖିଯା ଗିରିଶ ବାବୁ ସନ୍ଦେହ ହଇଲ, ଇହାର ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚଯ କୋନ ରହିଥିଲା ଆଛେ,—ବୋଧ ହ୍ୟ ଭୁନି ବାବୁ କି ଏକଟା କାଣ ବାଧାଇଯାଇଛେ ! ତଥନ ତିନି ଭୁନି ବାବୁକେ (ନାଡ଼ାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମୃତ ଲାଲ ବଶୁ) ଡାକିଲେନ । ଭୁନି ବାବୁ ତଥନ କୋଥାଯି ସରିଯା ପଡ଼ିଯାଇଛେ ।

ମହେଶ୍ବର ଲାଲ ବଶୁ, ଅମୃତ ଲାଲ ଯିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ତର୍ଭାବ-ପଥକେ ହାଶିତେ ଦେଖିଯା ଏବଂ ଅମୃତ ଲାଲ ବାବୁର ମନ୍ଦାନ ନା ପାଇଯା, ତଥନ ଯତି ବାବୁ ବୁଝିତେ ପାରିଲେନ, ତୀହାକେ ସାଧାରଣେର ନିକଟ ହାସ୍ୟାକ୍ଷପନ କରିବାର ଜୟ ଭୁନି ବାବୁର ଏହି କାରମାଜି ! କୋଣେ ତିନି ଗିରିଶ ବାବୁକେ ମମ୍ମତ କଥା ଥୁଲିଯା ବଲିଲେନ । ଗିରିଶ ବାବୁ ବିରକ୍ତ ହଇଲା ବଲିଲେନ,—“ତୁମି ଭୁନି ବାବୁର କଥା ଶୁଣିଲେ କେନ ? କହ ଅବୁତକେ ତୋ ମେ କିଛୁ ବଲେ ନାହିଁ । ଅମୃତ (ଅମୃତ ଲାଲ ଯିତ୍ର) ତୋ ରାବଣ ମେଜେଛେ, ମେ ଓ ତୋ ରାକ୍ଷସ,—ମେ ତୋ କହି ହକାରଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଲେ ନା—ଏକେ ବୈକେ ରାକ୍ଷସେର ଆତିଗତ ଭାବ-ଭଜିଓ ଦେଖାଲେ ନା ।”

କଥନ ମତି ବାବୁ ଅମୃତ ବାବୁର ତୌର କୌତୁକ ସୁରିଆ ଲଜ୍ଜାର
ନତ୍ୟଥ ହଇୟା ରହିଲେନ ।

ଛୁଟୋର ଗୋଲାଳ ଚାମଚିକେ ।

ଆର ଏକବାର ଯଫଃସ୍ଲେ ଅଭିନୟାର୍ଥେ ଗିଯା ଇହାରୀ ମତିଲାଲ ବାବୁର
ସହିତ ବେଶ ରଙ୍ଗ କରିଯାଇଲେନ । ମତିଲାଲ ବାବୁ ବାଟୀ ହିତେ ତୀହାର
'ଏକଲୁ' ନାମକ ହିନ୍ଦୁଷ୍ଠାନୀ ଭୂତାକେ ସଙ୍ଗେ କରିଯା ଲହିୟା ଗିଯାଇଲେନ ।

ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ପ୍ରଭୃତି କଯେକଜନ ଶୁଣୁ ପରାମର୍ଶ କରିଯା ଉକ୍ତ
'ଏକଲୁ'କେ ବଲିଲେନ,—“ତୋମାର କାଜକର୍ମ ଦେବେ ଆମରା ବଡ଼ ଖୁସ୍ତି
ହ'ଯେଛି, ଏହି ଏକ ଟାକା ବକ୍ସିମ୍ ନାଓ; ଦରକାର ହ'ଲେ ତାମାକ-
ଟାମାକ ଦିଓ । ଆର ଦେଖ, ତୋମାର 'ଏକଲୁ' ମାମଟା ବଡ଼ ଆଜ୍ଞା
ନୟ, ଆଜି ଥେକେ ତୋମାର ନାମ ରାଖିଲୁମ,—‘ଚାମଚିକେ’ । ସଥନଟି
'ଚାମଚିକେ' ବ'ଲେ ଡାକ୍ବୋ, ଜ୍ବାବ ଦେବେ; ବୁଝଲେ? ଏକଲୁ ଖାମକା
ଏକ ଟାକା ବକ୍ସିମ୍ ପାଇୟା ଆମନ୍ଦେ ବଲିଲ,—“ମୋ ହକୁମ
ମହାରାଜ !”

ସଥନଟି ତୀହାରୀ 'ଚାମଚିକେ' ବଲିଯା ଭାକେନ, ଏକଲୁ ତେଜଶାର
ଜ୍ବାବ ଦେଯ—“ହଜୁର !” ମତିଲାଲ ବାବୁ ପ୍ରଥମେ କିଛୁ ସୁଖିତେ ପାରି-
ଲେନ ନା, ଭାବିଲେନ,—‘ଏକଲୁ’କେ ଏହା 'ଚାମଚିକେ' ବ'ଲେ? ବା ଡାକେ
କେନ? ଆର ଏ ବେଟାଇ ବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତର ଦେଇ କେନ?

ଏଇରାପ ଭାବେ ଛୁଟି ଏକ ଦିନ ଯାଏ । ଏକଦିନ ତିନି ଲକ୍ଷ କରିଲେନ,

ବୁଲିଯାରେ ରଜ କଥା

—‘ଚାମଚିକେ’ ବଲିଯା ଡାକିଲେଇ ଏକଲୁ ସଥନ ସାଡ଼ା ଦେଇ, ଅଭାବ ଅଭିନେତାଙ୍କ ତଥନ ମୁଖ ଫରାଇଯା ହାସତେ ଥାକେ । ଠିକ କାବଣ ବୁଝିତେ ନା ପାଇଲେଓ ତିନି କିଛୁ ବିକଳ୍ପ ହିଲେନ । ଥିଯେଟୋରେ ଚାକର ଥାକିତେ ତୀହାର ନିଦେର ଚାକରକେ ଲହିଯାଇ ବା ଖାଟାନ ହୁଏ କେନ ? ଆବାର ନାମ ବାଥା ହ'ଯେଛେ, ଚାମଚିକେ, ଏକଟା ଅତି କୁଣ୍ଡି ନାମ । ଲୋକେ କଥାସ୍ତ୍ର ବଲେ,—“ଛୁଁଚୋର ଗୋଲାମ ଚାମଚିକେ ।” ‘ଛୁଁଚୋର ଗୋଲାମ ଚାମଚିକେ’ ଏହି କଥାଟୀ ବଲିଯାଇ ହଠାତ୍ ତୀହାର ମନେ ହଇଲ,—ଏ ବେଟା ତୋ ଆମାର ଗୋଲାମ,—ଏଇ ନାମ ସବ୍ଦି ‘ଚାମଚିକେ’ ହୁଁ, ତାହ'ଲେ ତୋ ଆମି ‘ଛୁଁଚୋ’ ! ବୁଝେଛି ବୁଝେଛି—ଆମାର ମଜେ ଠାଡ଼ା—ହଡ଼ କ'ରେ ଆମାୟ ଛୁଁଚୋ ବଲା ହ'ଚେ !—‘ଦୀଢ଼ାଓ ଦେଖାଇ ମଜା’—ବଲିଯା ଲାଠି ହଞ୍ଚେ ବକ୍ଷଗଣକେ ତାଡ଼ା କରିଲେନ । ବହ କଟେ ତୀହାକେ ଠାଡ଼ା କରିତେ ହଇଯାଇଲ ।

ତୋଣା ଅଭିନେତା ।

ଅନୈକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏମାରେକ୍ତ ଥିଯେଟୋରେ ଅଭିନୟ କରିବାର ଜଗ୍ତ ଆସିଥାଇନ । ବସମାଗର ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରଶେଖର ତୀହାକେ ବଲିଲେନ,—“ଆପନି ଆର କୋଥାଓ ଅଭିନୟ କ'ରେଇଲେନ ?” ବାବୁଟୀ ବଲିଲେନ, “ହୀ, କ-କ-କ- କ'ରେଇ ବୈକି, ଆଇଭେଟ ଥିଯେଟୋରେ “ମେ-ମେ-ମେଧନାମ ବଧେ” ରା-ରା-ରା-ରାବନ ଦେଇଛି ।” ଅର୍କେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ବଲିଲେନ, “ଦେଖୁ ଆପନି ତୋଣା, କି କ'ରେ ଅଭିନୟ କ'ରିବେନ ?” ବାବୁଟୀ ବଲିଲେନ, “ଅ-ଅ-

ବିଜ୍ଞାଲାଯେର ବନ୍ଦ କଥା

ଅ-ଅଭିନୟ କରୁବାର ସମୟ କଥା ଠେକେ ନା ।” ଅର୍କେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ବଲିମେଳ,
—“ଆଜ୍ଞା, ଆପନାର ବ୍ରାବଣେରଇ acting ଏକ୍ଟୁ କରନ ଦେଖି ।”
ଭଦ୍ରଲୋକଟି କରିଲେନ :—

“ନିଶାର ସ୍ଵପନ ସମ ତୋର ଏ ଧୀରତା” ହିଲେ ଆରମ୍ଭ କରିଯା କେଣ
ବଲିଯା ଯାଇତେ ଲାଗିଲେନ । ପରେ ସଥିନ “ବନେର ମାଝାରେ ସଥା ଶାଖା-
ଦଲେ ଆମେ, ଏକେ ଏକେ କାଠୁରିଯା କାଟି”ତେ ଆସିଯା ପଞ୍ଚଛିଲେନ,
ତଥିନ ‘କାଠୁରିଯା’ ଉଚ୍ଛାରଣେ ସମସ୍ତ ‘କାଠୁରିଯାର’ ‘ଟ’ ଏ ଏମନ ଠେକିଯା
ଗେଲ ସେ, ଭଦ୍ରଲୋକ ମୁଖେ କ୍ରମଗତ ‘‘କା କା କା’’ କରିଯା କୁଣ୍ଡାଇତେ
ନା ପାରିଯା ଅବଶେଷେ, କୁଠାର ହଟେ କାଠୁରିଯାର କାଠ କାଟିବାର ଭଦ୍ରିତେ
ଏମନ ଦ୍ରୁତବେଗେ ହତ୍ତମ ମଞ୍ଚାଳନ କରିତେ ଲାଗିଲେନ, ସେ, ତୀହାର
ତେବେଳୀନ ବ୍ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ର ଓ ବିକ୍ରତ ବଦନ ଦେଖିଯା ସମବେତ ଅଭିନେତ୍ରବର୍ଗ
ହାସିଯା ଅହିର ହଈଲେନ ।

ଖୋଦାର ଉପର କାଙ୍ଗସାଜି ।

ମିନାର୍ଡା ଥିମ୍ବେଟାରେ ସେ ସମୟେ ନଟଶ୍ରୁତ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର, ବକ୍ରିମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ
“ସୀତାରାମ” ନାଟକାକାରେ ପରିବର୍ତ୍ତି କରିଯା ଅଭିନୟ ଆରମ୍ଭ କରେନ,
—କ୍ଲାସିକ ଥିମ୍ବେଟାରେ ନାଟ୍ୟରଥୀ ଅମରେଜ୍ଜନାଥ୍ ଓ ମେ ସମୟେ “ସୀତାରାମ”
ନାଟ୍ୟାକାରେ ଗଠିତ କରିଯା ଅଭିନୟ ଘୋଷଣା କରେନ । ମେହି ସମୟେ
ଏକ ଦିନ “ମହାଭାରତ”-ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ଵକବି ଶ୍ରୀ ଅକୁଳଚନ୍ଦ୍ର
ମୁଖୋପାଦ୍ୟାୟ ବେଳେ ଥିମ୍ବେଟାରେ କୋନ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟଙ୍କେ ବଲେନ,

ବ୍ରଜଲାଙ୍ଘର ଅନ୍ଧ କଥା

—“ଆପନାମୀ ଓ ‘ସୀତାରାମ’ ଅଭିନୟ କରନ ନା ।” ତିନି ଉଚ୍ଚରେ ବଲେନ, “ଆମରା ତୋ ‘ସୀତାରାମ’ ବହଦିନ ପୂର୍ବେ “ବେଙ୍ଗଲେ” ଅଭିନୟ କ'ରେଛି; ଆମରା ଏକଟୁ ନୃତ୍ୟରେ କ'ରେଛିଲୁମ ।” ଅକୁଳ ବାବୁ ସାଥେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ,—“କିନ୍ତୁ ?” ତିନି ବଲିଲେନ,—“ବହିର୍ବାବୁ ଜୟନ୍ତୀକେ ସମ୍ମତ ଜୀବନ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀର ଅବହାତେଇ ରେଖେ ଦିଯେଛେନ । ଆମରା ଡାବିଲୁମ, ଏକଟା ଶୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ, ଚିନକାଳଟାଇ କି ଗେନ୍ଦା ପରେ ଚିମଟେ ଘାଡ଼େ କ'ରେ ବେଡ଼ାବେ,—ତାଇ ତାର ଏକଟା ହିଲେ କ'ରେ ଦିଯେଛିଲୁମ । ମୃଣଙ୍ଗକେ ନା ମେରେ ତାରଇ ମଙ୍ଗେ ଶେଷଟା ଜୟନ୍ତୀର ବିବାହ ଦିଯେ ଦିଯେଛିଲୁମ ।”

ଆମରା ଡାଲ ଟ'କେ ନା ଗେଲେ ଥେତେ
ପାରି ନା ।

ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ଅଧିକ ରାଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଭିନୟର ବର୍ଣ୍ଣାବର ବିରୋଧୀ ଛିଲେନ । କିନ୍ତୁ ଯଥନ ସମ୍ମତ ରାଜିବାପୀ ଥିଯେଟାର କରା ସଂକ୍ରାମକ ହଇଯା ଉଠିଲ, ମେ ମମ୍ମେ ଏକ ଦିନ ଶୁଦ୍ଧିସିଦ୍ଧ ଏଟିନୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରମଥନାଥ କର (ପଟ୍ଟୁ ବାବୁ) ମହାଶୟ ଅମୃତବାବୁକେ ବଲେନ,—“ମ'ଧ୍ୟାଯ, ଆପନାମୀ ତୋର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଯେଟାର କରେନ କେନ ?” ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ବଲିଲେନ,—“ଆପନାମୀ କି ଜୀମେନ ନା, ଆମରା ଡାଲ ଟ'କେ ନା ଗେଲେ ଥେତେ ପାରି ନା ?”

আসামী আৱা জমাদাৱ হুই হ'য়ে দাঢ়াও।

আসামাল থিয়েটাৱে দীনবক্ষ বাবুৰ “লীলাবতী” নাটক অভিনন্দন হইতেছে। হৱিলাস বাবুৰ বৈঠকখানায় জাল অৱিন্দকে লইয়া ভলস্তুল পড়িয়াছে। ‘হৱিলাস’-বেশী অৰ্দ্ধেন্দু বাবু বলিতেছেন,—“ভোলানাথ বাবু, তুমি পাপাদ্বাৱ মুণ্ডপাত কৱ, তাৱ পৱ কপালে ধাৰকে, তাই হবে।” নদৱে চান বালু,—“আপনি ব্যস্ত হবেন না, এখনি পুলিস ইন্স্পেক্টাৱ আসবে, এলেই তাতৌৱ আৰু হ'বে।” এমন সময়ে পুলিস ইন্স্পেক্টাৱ, যজ্ঞখন, হেমচান্দ ও দ্রষ্টব্য কনেষ্টবলেৱ রঞ্জকে প্ৰবেশ কৱিবাৰ কথা।

সকলেই আসিল, কিন্তু যজ্ঞখনেৱ আসিতে বিলম্ব হইতেছে। দৰ্শকগণ আগ্ৰহেৱ সহিত প্ৰতি মূহৰ্ত্তে তাহাৱ আগমন প্ৰতীক্ষা কৱিতেছেন, অথচ যজ্ঞখনেৱ দেখা নাই। ছেজ dull হইয়া ধায় দেখিয়া “হৱিলাস”-বেশী অৰ্দ্ধেন্দুবাবু, পুলিস ইন্স্পেক্টাৱকে বলিলেন,—“জমাদাৱ শাহেব, তোমাৱ আসামী সট্টকেছে, এখন তুমিই আসামী আৱ জমাদাৱ হুই হ'য়ে দাঢ়াও, আমাদেৱ কাজ চলুক ; (দৰ্শকগণকে দেখাইয়া) বাবুৱা সব ব'সে আছেন।

এই সময়ে দৰ্শকগণ মধ্যে যথাৰ্থই বিৱৰিতিৰ লক্ষণ প্ৰকাশ পাইতছিল, কিন্তু অৰ্দ্ধেন্দুবাবুৰ এই রাসিকতাৱ সমত ঢাকিয়া গেল।

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ହଜୁରକାତୋ ହରୁମ ମେହି ହାରୀ ।

ଟାଇ ଥିଯେଟାରେ ଅନ୍ତତମ ଶାଧିକାରୀ ଏବଂ ବିଜିନେସ୍ ମାନେଜାର
ଆଯୁକ୍ତ ହରିପ୍ରସାଦ ବନ୍ଦ ମହାଶୟ୍ୟ, ଥିଯେଟାରେ ଜନୈକ ନୃତ୍ୟ ହିନ୍ଦୁଇନ୍ଦ୍ରି
ବେହାରୀ ନିଯୁକ୍ତ କରିଯା ତାହାକେ ବଲିମା ଦିଲେନ,—“ତୋମ
ଥିଯେଟାରକା ଅନ୍ଦରମେ କାମ କରୋ । ମୋ ବାବୁଲୋକ ରାପ-ଉପ ଧରେଗା,
ଓହି ବାବୁଲୋକକେ ତାମାକୁ ଦେଉଗେ ।”

ହରିବାବୁ ଉପଦେଶମତ ବେହାରୀ ଧାହାଦିଗକେ ଅଭିନଷ୍ଟାର୍ଥେ ସାଜିତେ
ଦେଖେ, ତାହାଦିଗକେ ତାମାକ ଦେଇ । ଶଶୀ ବାବୁ ଏଥିନ ଭିତରେ ଡବଳା
ବାଜାନ, ତିନି ତୋ ସାଜେନ ନା ;—ଶଶୀବାବୁ ବେହାରାକେ ତାମାକ ଦିଲେ
ବଲିଲେନ । ବେହାରୀ ତୀତାର କଣ୍ଠର କର୍ଣ୍ଣପାତ ନା କରିଯା ଅନ୍ତାତ୍
ଅଭିନେତାଗଣକେ ତାମାକ ଦିଲେ ଥାକେ । ଶଶୀବାବୁ କ୍ରୂଢ଼ ହଇଯା
ବେହାରାକେ ପୁନରାୟ ବଲିଲ,—“ବ୍ୟାଟା, ତନ୍ତା ନେଇଁ, ତାମାକୁ ଦେଉ ।”
ତଥିନ ବେହାରୀ ବଲିଲ,—‘କାହେ ହିକ କରତା ହାୟ, ହରୁମ ମେହି ।’
ଇହାତେ ଶଶୀବାବୁ କ୍ରୋଧେ ଓ ଅପମାନେ ଉନ୍ନାଦେର ମତ ହରିବାବୁକେ ଗିରା
ବଲିଲେନ,—“ମ'ଶାୟ, ଆମି କି ଏମନ ଅପରାଧ କ'ରେଛି, ସେ, ଆମାକେ
ତାମାକ ଦିଲେ ବାରଣ କ'ରେ ଦିଲେଚେନ ?” ହରିବାବୁ ବିଶ୍ଵିତ ହଇଯା
ବଲିଲେନ,—“ସେ କି, ତାମାକ ଦିଲେ ବାରଣ କ'ରିବୋ କେନ ? ପୁରାନ
ବେହାରାର ଅନୁଷ୍ଠାନ, ତୋମାଦେଇ କଟ ହବେ ବଳେ ନୃତ୍ୟ ବେହାରାର ବ୍ୟବହା
କ'ରେ ଦିଲେଛି ।” ଶଶୀବାବୁ ବଲିଲେନ,—“ସେ ମକଳକେ ତାମାକ ଦିଲେ,

ରଜାନ୍ତରେ ରଙ୍ଗ କଥା

କେବଳ ଆମାକେହି ଦିଲ୍ଲୀ ନା; ବ'ଲଛେ—ବାବୁକା ହକୁମ ନେଇ ।”
ଅଭିମାନେ ଶଶୀବାବୁର ଚକ୍ର ଆର୍ଦ୍ର ହଇଯା ଆସିଲ ।

ହରିବାବୁ ତିତରେ ଆସିଯା ବେହାରାକେ ତେଣୁ କରିତେ
ଲାଗିଲେନ । ବେହାରା ଥତମତ ଧାଇଯା କରୁଧୋଡ଼େ ବଲିଲ,—“ଏ ବାବୁ ତୋ
କ୍ରପ-ଉପ ନେହି ଧରା, ତାମାକୁ କାହେ ଦେଖେ? ହଜୁରକା ତୋ ହକୁମ
ନେହି ହାୟ ।” ହରିବାବୁ ତଥନ ପ୍ରକୃତ ରହଞ୍ଚ ବୁଝିତେ ପାରିଯା ହାସ୍ତ
କରିତେ ଲାଗିଲେନ, ଏବଂ ସକଳକେହି ତାମାକ ଦିତେ ହଇବେ, ମେ କଥାଟୀ
ବିଶେଷ କରିଯା ବୁଝାଇଯା ଦିଲେନ ।

“ଆଜ୍ଞା-ଆଜ୍ଞା-ହୋ”

ଐତିହାସିକ ନାଟକେ ପ୍ରାୟଇ ମୈତ୍ରଗଣେର ସମବେତକଟେ “ହରହର
ମହାଦେଶ” ବା “ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ହୋ” କ୍ଷଣି କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହୟ;
କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ଚାରିଜନ ମାତ୍ର ମୈତ୍ର ବ୍ରଙ୍ଗମଙ୍କ ବା ନେପଥ୍ୟ ହିତେ ଐନ୍ଦ୍ରପ ଶକ
କରାୟ ଅଭିନୟେ ତେମନ ଜମାଟ ହୟ ନା । ମିନାର୍ତ୍ତା ଥିଯେଟାରେ ଏକଦିନ
ନାଟ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍କ୍କେଲ୍ଲୁବାବୁ ଅଭିନେତ୍ରବର୍ଗକେ ଡାକିଯା ବଲିଲେନ, “ଯଥନ
'ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ହୋ' କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହଇବେ, ତଥନ ଥିଯେଟାରେ ସେ
ଯେଥାନେ ଯେ ଅବଶ୍ୟକ ଥାକ, 'ଆଜ୍ଞା' ଶକ୍ତ କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବେଶ କରିଲେଇ 'ଆଜ୍ଞା
ଆଜ୍ଞା ହୋ' କରିଯା ଉଠିବେ, ଯେ ନା କରିବେ, ତାହାକେ ଆମାର କଠିନ
ଦିବ୍ୟ ବହିଲ ।”

ବହଦିନ ଧରିଯା ମୈତ୍ରଗଣେର ଜୟଧାନିତେ ଦର୍ଶକଗଣ ଚମକିଯା

ବୁଦ୍ଧାଲୟର ରଙ୍ଗ କଥା

ଉପିତ୍ତନ । ଥିଯେଟାରେ ଭିତର କେହ ହଁକା ହାତେ ‘ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ହୋ’ କରିତେଛେ, କେହ ମୁଖେ ଖାବାର ଫେଲିଯା ‘ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ହୋ’ କରିତେଛେ, କେହ ଜଳେର ମୀମ ହାତେ, କେହ ସେଫେତେ ଶୁଣିଯା;— କେହ ତତ୍ତ୍ଵାବସ୍ଥାଯ କେହ କେହ ବା ପାଇଥାନା ହିଟେ ‘ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ହୋ’, କରିତେଛେ !— ଉପାୟ ନାହିଁ, ସାହେବେର କଠିନ ଦିବ୍ୟ !!

**ତୋମାରୀ ଗାଡ଼ିତେ—ଆମାରୀ ହଁଡିତେ
କାଣ୍ଜି ପ'ଡ଼ିଚେ ଏ ।**

ମିନାର୍ଡା ଥିଯେଟାରେ ଏକଦିନ କୋନ ଦୁଃଖ ଅଭିନେତା ନାଟାସନ୍ତାଟ ଗିରିଶ ବାବୁଙ୍କ ତୀହାର ଦୁଃଖ-ଦାରିଦ୍ରୋର କଥା ବଲିତେଛିଲେନ । ଗିରିଶ ବାବୁ ବଲିଲେନ,—“କେନ, ତୋମାର ଦାଦା ତୋ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟାରୀ କ’ରେ ବଡ଼ଲୋକ ହଁଥେଛେନ ଶୁନ୍ତେ ପାଇ, ତିନି କି ତୋମାଯ କୋନ ସାହାଧ୍ୟ କରେନ ନା ?” ଅଭିନେତାଟୀ ବଲିଲେନ,—“ଆଜ୍ଞେ, ସଥନ ତିନି ହଁ ପ୍ରସା ଉପାୟ କ’ରୁତେ ଆରଣ୍ୟ କ’ରିଲେନ, ତଥନଇ ତୋ ଭାଇ ଭାଇ ଟାଇ ହଁଥେଛିଲେନ । ଆମାଦେର ଆର ବଡ ଏକଟା ଖୌଜ ଥିବା ରାଖେନ ନା ; ତବୁ ମେଦିନ ଝାର କାଛେ ଗିଯେଛିଲୁମ ସଦି କିଛୁ ନାହାୟ କରେନ । ତା କି ବଲେନ ଜାନେନ—‘ଏଥନ କାଜକର୍ଷେର ଅବସ୍ଥା ବଡ଼ି ମନ୍ଦା ଚ’ଲେଛେ, ଏକ ବ୍ରକ୍ଷମ ସେକାର ବ’ମେହ ରମ୍ବେଛି । ଫାଟକେର ସାମ୍ବନେ ଗାଡ଼ୀଥାନା ଏକବାର ଦେଖେ ଏସୋ ନା— ସେନ ଖଡି ଉଡ଼ିଚେ, ଏଥନ ଟାନ ପଡ଼େଛେ ସେ ଏକଟୁ କାଲି ପଡ଼ିଚେ ନା !’

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

‘ଗିରିଶ ବାବୁ ଝିମେ ହାତୁ କରିଯା ବଲିଲେନ,—“ବ’ଲେ ଆସିତେ
ପାରିଲେ ନା, ‘ତୋମାର ଏକଟୁ ଟାନ ପଡ଼େଛେ, ତାହି ତୋମାର ଗାଡ଼ିତେ
କାହିଁ ପଡ଼େଛେ ନା, ଆର ଆମାର ଦାଦା—ଏମନ ଅବସ୍ଥା—ସେ ଆମାର
ହିଁଡିତେ କାଲି ପଡ଼େ ନା ।’

ପରାଣବାବୁର �ORIGINALITY

ପରାଣ ବାବୁ ଏକଜନ ମାହିତ୍ୟିକ, ଅନେକଷ୍ଟଳି ଉପଗ୍ରହାସ ରଚନା
କରିଯାଛେ । ଉପଶ୍ରିତ ନାଟକ-ରଚନାଯ ମନୋନିବେଶ କରିଯା ନାଟ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ
ଅମୃତଲାଲ ବନ୍ଦୁର ନିକଟ ସାତାଯାତ କରେନ ଏବଂ ତୀହାକେ ତୀହାର
ନାଟକେର ପାଞ୍ଚଲିପି ଶୁନାଇଯା ତୀହାର ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରେନ ।
ଏକଦିନ ଅମୃତଲାଲବାବୁ ତୀହାକେ ବଲିଲେନ,—“ପରାଣବାବୁ, ସଖନ ଏ
କାଜେ ହାତ ଦିଯେଛେ, ତଥନ ଭାଲ ଭାଲ ଦେଶୀ-ବିଦେଶୀ ନାଟକ ଆଗେ
ପାଠ କରନ, ତାହ’ଲେ ନାଟକୀୟ ସଟନାର ସାତ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାତ, ନୂତନ ନୂତନ
ଚରିତ୍ର-ଶଷ୍ଟି ଇତ୍ୟାଦି ବିସ୍ତୟେ ବିଶେଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କ'ରୁତେ
ପାରିବେନ ।” ଏଇକ୍ରପ ନାନାକଥା ବଲିଯା ଅମୃତବାବୁ ଏକଥାନି ସଂବାଦ-
ପତ୍ର ପାଠେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହିଲେନ । ଅନ୍ଧକାଳ ପରେ ଏକଟୀ ଅଶ୍ଵଟ୍ର ରୋଦନଧରନି
ଶୁନିଯା ତିନି ମୁଖ ତୁଳିଯା ଚାହିଯା ଦେଖେନ,—ପରାଣବାବୁ ଜାମୁହ୍ୟେର ଉପର
ଉତ୍ତମ ବାହୁ ସ୍ଥାପିତ କରିଯା କରତଳେ ମୁଖ ଢାକିଯା କାଦିତେଛେ !

ଅମୃତଲାଲବାବୁ ପରାଣବାବୁର ଆକଶ୍ମିକ ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖିଯା
ବିଶ୍ଵିତ ଓ ବ୍ୟକ୍ତଭାବେ ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ,—“ପରାଣବାବୁ,

ରଙ୍ଗଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ହଠାଏ ଏକଥିବା କାନ୍ଦଚନ କେନ ? ଆପନାର ବାଜୀର ସବ କୁଶଳ ତୋ ! କୋନ ରକମ ଦୁର୍ଘଟନା ସଟେ ନି ତୋ ?” ଫୁଂପିଆ ଫୁଂପିଆ କାନ୍ଦିଆ ପରାଣବାବୁ ବଲିଲେନ “ଆଜେ ନା ।” ଅମୃତଲାଲବାବୁ ଆରଓ ବିଚଲିତ ହଇୟା ବଲିଲେନ,—“ତବେ ବାପାରଟୀ କି, ଆମାକେ ଭେଙ୍ଗେ ବ'ଲୁଛୁ, ଆପନାର କି’କୋନ ବାଘାତ ଆଛେ ?” ପରାଣବାବୁ ପୂର୍ବବଂ ଫୁଂପାଇତେ ଫୁଂପାଇତେ ବଲିଲେନ,—“ଆପନାକେ ଶୁଭର ହ୍ରାସ ମାନ୍ତୁ କରି । ଆପନି ଏଇମାତ୍ର କତକଣ୍ଠା ବଢ଼ିଲୋକେର ନାଟକ ପଡ଼ୁଛେ ଆଜ୍ଞା କ'ରିଲେନ ; ଆମି ତୋ କୋନମତେ ମେ ଆଜେ ପାଲନ କ'ରିତେ ପାରିବା ନା ।” ଅମୃତବାବୁ ତଥନ କୌତୁଳାକ୍ରାନ୍ତ ହଇୟା ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ,—“କେନ, ମେ ତୋ ଭାଲ କଥାଇ ବଲେଛି,—ତାତେ କି ଏମନ ଦୋଷ ହ'ଯେଛେ ?” ପରାଣବାବୁ କରସୋଡ଼େ ଓ କାତର ସ୍ଵରେ କହିଲେନ,—“ଆଜେ, ପରେର ବହି ପ'ଡ଼ିଲେ ଆମାର originality (ମୌଳିକତା) ନଷ୍ଟ ହ'ଯେ ଯାବେ ।” ଅମୃତବାବୁ ଶୁଣୁଟ ହଇୟା ରହିଲେନ ।

ଖୋଦ—ଦୁଇ ମୁଠୀ ।

ବିଡନଟ୍ଟିଟେର କୋନ ଓ ଥିଯେଟାରେର ସବାଧିକାରୀ ଏକଦିନ ଅଭିନୟାନାତେ ଟିକିଟ-ସରେ ପ୍ରବେଶ କରିଆ ଟିକିଟ-ବିକ୍ରେତା ବିହାରୀବାବୁକେ ବଲିଲେନ—“ଆଜ ବିକ୍ରି କେମନ ?” ଏହି କଥା ବଲିଯାଇ ଉତ୍ତରେର ଅପେକ୍ଷା ନା କରିଆ ବାଜ୍ର ହଇତେ ମୋଟେ ଓ ଟାକାଯ ଛଇ ମୁଣ୍ଡ ତୁମିଆ ଲଈୟା ଥିଯେଟାର ହଇତେ ବାହିର ହଇୟା ଗେଲେନ ।

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

‘ତେପର ଦିବସ କେମିଆର ବାବୁ ଚୀଏକାର କରିତେଛେন,—“ବିହାରୀ
ବାବୁ କୋଥାଯ ?—ଏଥନେ କି ଥିଯେଟାରେ ଆମେନ ନାହି ? ଟିକିଟ-
ବିକ୍ରଯେର ସବ ଟାକା କୋଥାଯ ? ‘ଖୋଦ—ହୁଇ ମୁଠା ୧୬୨॥୦ ଆନା’—
ଏ କି ଏକଟା ଲିଖେ କ୍ୟାମ ମିଲିଯେ” ଦିଯେ ଗେଛେନ ?” କେମିଆର
ବାବୁର ଚେଚାଚେଚିତ ଥିଯେଟାରେ ଅନ୍ତାଞ୍ଚ ଲୋକ ଆସିଯା ଜୁଟିଲେନ ।
ତୋହାରା ଓ କିଛୁ ବୁଝିତେ ନା ପାରିଯା ବଲିଲେନ,—“ଖୋଦ—ହୁଇ ମୁଠା
୧୬୨॥୦ ଆନା । ତାଇତୋ ବ୍ୟାପାରବାନା କି ?”

ଏମନ ସମୟେ ବିହାରୀବାବୁ ଆସିଯା ଉପଶିତ ହଇଲେନ । କେମିଆର
ବାବୁ ରାଗ କରିଯା ବଲିଲେନ,—“କଲ୍ୟକାର ଟିକିଟ-ବିକ୍ରଯେର ସବ ଟାକା
କୋଥାଯ ?—“ଖୋଦ—ହୁଇ ମୁଠା” ବ’ଲେ କି ଲିଖେ ରେଖେ ଗେଛେନ ?”
ବିହାରୀବାବୁ ତଥନ ଗତ ରାତିର ସଟିନାଟି ପ୍ରକାଶ କରିଯା ବଲିଲେନ,—
“ତଥନ ଆମି ଆର କି କରି ବଲୁନ ? ଆପଣି ଥିଯେଟାରେ ଛିଲେନ ନା,
—ଆମି ଟିକିଟ-ବିକ୍ରଯେର ସଙ୍ଗେ ଟାକା ମିଲିଯେ ଦେଖିଲୁମ, ୧୬୨॥୦
ଆନା କମ ହ’ଛେ, ତାଇ ଏ ଟାକାଟା “ଖୋଦ—ହୁଇ ମୁଠା” ବ’ଲେ ଲିଖେ,
ହିସାବ ଠିକ କ’ରେ ରେଖେ ଗେଲୁମ ।”

ତଥନ ପ୍ରକୃତ ରହମା ବୁଝିଯା ମେଥାନେ ଧାହାରା ଛିଲେନ, ସକଳେଇ
ହୋ-ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଟିଲେନ, ଏବଂ ମେହି ସଙ୍ଗେ ଇହା ବୁଝିଯା
ଲଇଲେନ,— ଏ ଥିଯେଟାରେ ଆର ବେଶୀ ଦିନ ଚାକୁରୀ କରିତେ
ହଇବେ ନା ।

বঙ্গালৱের বঙ্গ কথা

মুক্তফী সাহেবকা পাকা তামাসা ।

হাশ্চরসাবতাৰ অক্ষেন্দুশোনৱকে অনেকে “সাহেব” বলিয়া ডাকিতেন,—কি কাৱণে তাহাৰ এই নাম হ'ল, বোধ হয় অনেকে তাহা জানেন না। মূল ঘটনাটি এই :—

বাগবাজাৰে আদি প্রতিষ্ঠিত স্থাসাগ্রাল খিয়েটাৰ সপ্রদায়ৰ ষে সময়ে জোড়াসাঁকো ৩৬৫নং অপার্টমেন্টুৰ রোড, মধুসূন সাম্ম্যালেৱ বাটীৰ (উপস্থিত দেখানে মজিবদেৱ ঘড়িওয়ালা বাড়ী) উঠান ভাড়া লইয়া টিকট বিক্ৰয় কৰিয়া সদীচৰণ-নাটকশালাক্রমে অভিনয় কৰিতেছিলেন,—সেই সময়ে ‘দেবকাস্ন’ নামক একজন সাহেব কলিকাতায় ‘অপেৱা হাউসে’ তাহাৰ রঞ্জাভিনয় দেখাইতেছিলেন।

“দেবকাস্ন সাহেবকা পাকা তামাসা” বলিয়া তিনি অভিনয় ঘোষণা কৱেন। তাহাৰ “The Bengalee Babu,” “Professor,” “The School Master,” “Deva Carson in the Police Court” প্রভৃতি রঞ্জাভিনয় দৰ্শনে সাহেব মহলে আমোদেৱ একটা তুফান বহিবা যাঘ। এত ভিড় হ'ত যে বঙ্গালয়ে স্থান কুলাইত না। দেবকাস্ন সাহেবেৱ এই রঞ্জাভিনয় দেখিতে এত অধিক বাঙালী দৰ্শক ‘অপেৱা হাউসে’ যাইতে লাগিল যে, স্থাসাগ্রাল খিয়েটাৰে বিক্ৰয় কৰিয়া আসিল।

ବଙ୍ଗାଲରେ ବନ୍ଦ କଥା

ତଥନ ଅର୍ଜେନ୍ଦୁ ବାବୁଓ “ମୁଣ୍ଡକୀ ସାହେବକା ପାକା ତାମାସା” ବଲିଯା
ଗ୍ରାସ୍ୟାଳ ଥିଯେଟାରେ ବନ୍ଦାଭିନୟ ଆବୃତ୍ତ କରିଲେନ । ଦେବକାର୍ମନ
ସାହେବ ତାହାର “ବେଙ୍ଗଲୀ ବାବୁ” ଅଭିନୟେ ଘେମନ—

“I am a very good Bengalee Babu
I keep my shop at Radha Bazar,
I live in Calcutta eat my Dal-Vat
And smoke my Hookka.” ଇତ୍ୟାଦି

ଗାହିଯା ବାଙ୍ଗାଲୀ ବାବୁ ଲହିଯା ଠାଡ଼ା କରିଲେନ,—ଅର୍ଜେନ୍ଦୁ ବାବୁଓ ମେଇଙ୍କପ
ସାହେବ ମାଜିଯା ବେହାଲା ହାତେ ଗାନ କରିଲେନ ;—

“ହାମ ବଡ଼ ସାବ୍ ହାୟ ଦୁନିଆମେ,
None can be compared ହାମାରା ମାଥ ।

‘ଶିଷ୍ଟାର ମୁଣ୍ଡକୀ’ name ହାମାରା,—

ଚାଟ ଗାଁଓମେ ମେରା ବିଲାତ ॥

କୋଟି ପିନି, ପ୍ରାଣ୍ତିଲନ ପିନି,

ପିନି ମେରା ଟ୍ରାଉଜାର,

Every two years new suit ପିନି

Direct from Chandni Bazar.

Dirty nigger hate ହାମାରି

ବଡ଼ ମୟଲା ଆଛେ ଛୋଃ ଛୋଃ ଇତ୍ୟାଦି”

ତାହାର :ମହିତ ବନ୍ଦମଙ୍କେ ବାହିର ହଇଯା ଶୁଣସିବ ଅଭିନେତା।

ମେଲାଲେର ରଙ୍ଗ କଥା

ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାସ୍ତୁ ବେହଳା ବାଜାଇସା ଗାନ କରିତେନ ଓ ପଲକ ନାଚ ଚାଲାଇତେନ ।

ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ସାହେବେର ବ୍ୟକ୍ତ-ବିଜ୍ଞପେର ପାଣ୍ଡା ଜ୍ଵାବ ପାଇସା ବାଜାଲୀ ଦର୍ଶକଦେବ ଆନନ୍ଦେବ ଆର ସୀମା ରହିଲ ନା । ମେହି ସମୟ ହଇତେ “ମୁଣ୍ଡଫି ସାହେବ” ବଲିଯା ଅର୍କେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ନାମ ଜାହିର ହୟ ।

୬୩୯ ବେଳେଷ୍ଟାଟା ।

ଛୀର ଥିଯେଟାରେ ଯେ ସମସ୍ତେ ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତ ଲାଲ ବାବୁଙ୍କ “ତକ୍ରବାଲା” ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହୟ, ମେ ସମସ୍ତେ ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ଡାକ୍ତାର ବେଣୀବାବୁଙ୍କ କମ୍ପାଟିଗ୍ନାର “ହୀରାଲାଲେର” ଭୂମିକା ହାସ୍ତାର୍ଣ୍ଵ ଅକ୍ଷୟକୁମାର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଅଭିନ୍ୟ କରିତେନ । ତୃତୀୟ ଅକ୍ଷୟ ଅଭିନ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭାକେ ହୀରାଲାଲେର ହାଶ୍ତରମ ଫୁଟାଇବାର ତେମନ କୋନ୍ତ ସୁଧ୍ୟୋଗ ଛିଲ ନା । ବେଣୀ ଡାକ୍ତାର, ହୀରାଲାଲକେ—“ତୁମି ଏକଟୁ ବାହିରେ ଥାକ, ଆମି ଏକବାର ସିଂହିଦେବ ବାଡ଼ୀର ‘କେମ୍ବଟା ଦେଖେ ଆସି’— ବଲିଯା ଚଲିଯା ଯାଇପେହେ । ନାଟକେ ଏହି ଶ୍ଲେଷେ ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଆଛେ ।

ଅକ୍ଷୟବାବୁ, ବେଣୀବାବୁଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରସାଦ କାଳେ ହଠାତ ପକେଟ ହଇତେ ଏକଥାନି କାଗଜ ବାହିର କରିଯା ବଲିଲେନ,—“ହଁ, ପ୍ରେସ୍‌କ୍ରିପ୍‌ମନ୍‌ଟା ଏକବାର ଦେଖୁନ ତୋ, କି ଲିଖେ ଦିଶେଛେନ, ବୁଝାତେ ପାରୁଛିନି,— ଖଣ୍ଡ ବେଳେଷ୍ଟା ନା କି ?” ଶର୍ମୀଷ ମହେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଚୌଥୁରି ବେଣୀବାବୁଙ୍କ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଯାଇଲେନ, ତିନି ଅକ୍ଷୟ ବାବୁଙ୍କ ଶକ୍ତପୋଲକ ଲିଙ୍ଗ

সন্দীপচার্য ও অভিনেতা—

স্বর্গীয় রামচারণ সাহ্যাত ।

মুক্তি প্রাপ্ত
সাধাৰণপ্ৰবালো
মৃন ১২৮
* ১৮৮৬ *

বেদন পিছেটারের অধিক এবং সুপ্রামাণ নট ও
নাট্যকাৰ স্বীকৃত বিজয়ীলাল চৰ্টাপাখায় ।

৩৫ পৃষ্ঠা ।

ବନ୍ଦାଲୟେର ଅଳ୍ପ କଥା

ଏହି'ରସିକତା ବୁଝିତେ ପାଇଁବା ଅଭିନଯନରେ, କାଂଗଜଧାନି ହାତେ ଲଈବା
ଯେବେ ବିରାଜଭାବେ ବଲିଲେନ,—“ବେଳେଷାଟା କି,—ବେଳେଡୋନା
୬ ଅର୍ଥାଏ 6th dilution.—ଏଟା ଆର ବୁଝିତେ ପାଇଁ ନି ?”
ମର୍ଶକ୍ରଗଣ ଡାଈଲେକ୍ସରେ ହାତ୍ତ କରିବା ଉଠିଲେନ । ଅଞ୍ଚାବଧି 'ତମବାଳା'
ଅଭିନ୍ୟେ ଅନ୍ୟବାବୁର ଏହି ବୁଲିଟା ଚଲିବା ଆସିତେଛେ ।

ଏକଟୁ ବୁସ ଦିଲେ, ଏକଟୁ ଗଦଗଦ ହ'ଙ୍ଗେ ।

ମଧ୍ୟର ଥିଯେଟାରେ ଅଭିନଯ କରିବା ବିହାରୀ ଉତ୍ତରକାଳେ ସାଧାରଣ
ବନ୍ଦ-ନାଟ୍ୟଶାଳାଯ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହନ, ତୀହାଦେର ମଧ୍ୟେ ବେଙ୍ଗଲ ଥିଯେଟାରେର
ମ୍ୟାନେଜାର, ନାଟ୍ୟକାର ଓ ପ୍ରଥିତନାମା ନଟ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ବିହାରୀଲାଲ
ଚଟ୍ଟୋପାଧୀୟ ମହାଶୟରେ ନାମ ସର୍ବପ୍ରଥମ । ଇନି କଲିକାତା,
ପାଥୁରିଯାଷାଟା, ଚଢ଼କଡ଼ାଙ୍ଗାୟ ଜୟନ୍ତାମ ବ୍ସାକେର ବାଟିତେ ୧୮୫୭ ଖୂଟାକେ
(୧୨୬୩ ମାଲେ) “କୁଳୀନ କୁଳ ସର୍ବସ ” ନାଟକେ ଏକଟା ଶ୍ରୀଚରିତ୍ରେର
ଭୂମିକା ଲଈବା ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ବ୍ସମଙ୍କେ ଦେଖା ଦେନ । ଇନି ବଡ଼ ଅମାଦିକ
ଲୋକ ଛିଲେନ । ୧୩୦୮ ମାଲେ ଇହାର ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣେର ମହିତ ବେଙ୍ଗଲ
ଥିଯେଟାରେରେ ଅବସାନ ହସି ।

‘ପ୍ରକ୍ଳାନ ଚରିତ୍ର,’ ‘ପ୍ରଭାସ-ମିଳନ,’ ‘ନଳ ବିଦ୍ୟାୟ’ ପ୍ରଭୃତି ଭକ୍ତି-ବସାନ୍ତିକ
ନାଟକାଭିନ୍ୟେ ବେଙ୍ଗଲ ଥିଯେଟାର ସାଧାରଣେର ନିକଟ ବିଶେଷ ପ୍ରତିପତ୍ତି
ଲାଭ କରିବାଛିଲ । ଭକ୍ତାର୍ଥକଗଣ ପ୍ରାୟଇ ବେଙ୍ଗଲ ଥିଯେଟାର ଦେଖିତେ
ବାହିତେନ । ଶେଷ ବ୍ସମେ ବିହାରୀବାବୁ ନାଟକାଦିଇ ରଚନା କରିତେନ, ବଡ଼

ବ୍ରଜରେ ରଙ୍ଗ କଥା

ଏକଟା ସାଜିତେନ ନା, କିନ୍ତୁ ଅଭିନୟ-ରଙ୍ଗନୀତେ ଦର୍ଶକଦେଇ ଆସନ୍ତେ
ବସିଯା, ଅଭିନୟର ଭାଲମନ୍ଦେଇ ଅତି ବିଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରାଖିତେନ । ଯେଦିନ
ଦେଖିତେନ, ଅଭିନୟ ତେମନ ଜମାଟ ହଇତେଛେ ନା, ଦର୍ଶକଗଣ କେମନ
ଉଦ୍‌ସାହବିହୀନ ହଇଯା ପଡ଼ିତୋଛେ, ତଥନଇ ତିନି ତାଡ଼ାତ୍ତାଡି
ଥିଯେଟାରେ ଭିତରେ ଆସିଯା ଉହିଂସେର ପାର୍ଶ୍ଵ ହଇତେ ରଙ୍ଗମଙ୍ଗଳ ଅଭି-
ନେତୃଗଣକେ ଇଞ୍ଚିତ କରିଯା (ଫୋକଲା ଦାତେ) ବଲିତେନ,— ‘ଏକଟୁ
ବମ ଦିଶେ ବଳ ବାବା—ଏକଟୁ ଗଦଗନ ହ’ସେ !’

ଆବାର ଦାଡ଼ି ଗଜାଳ !

ନାଟ୍ୟରଥୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ଯେ ସମୟେ ଷ୍ଟାର ଥିଯେଟାର ‘ଲିଙ୍ଗ’ ଲଟକା
ଅଭିନୟ କରିତେନ, ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ଓ ଅମର ବାବୁର ଅନୁ-
ବୋଧେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ତଥାଯ ଅଭିନୟ କରିତେନ । ମେ ସମୟେ କଲିକାତାଯ
ବାଙ୍ଗାଲା ଥିଯେଟାର ଶୁଲିତେ ସମସ୍ତ ରାତ୍ରି ଧରିଯା ଅଭିନୟ ହଇତ ।
ଅଭିନେତାଗଣ ଅଭିନୟ ଆରମ୍ଭ ହଇବାର ପୂର୍ବେ କାମାଇଯା ଥାକେନ ।
ଏକଦିନ ସମସ୍ତ ରାତ୍ରିବ୍ୟାପି ଅଭିନୟ ହଇଯା ଅଭାତ ହଇଯା ଆସିଯାଛେ—
ତଥନ ଅଭିନୟ ଚଲିତେଛେ । ଅମୃତବାବୁ ଦାଡ଼ିତେ ହାତ ଦିଯା ବଲିଲେନ,
—‘କାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ଦାଡ଼ି କାମାଇଯାଛି, ଆବାର ଦାଡ଼ି ଗଜାଳ !’

କୋଳ ଦିଳ ଏଥଳ Clap ପେଣ୍ଠେଛେନ ?

ନଟଶୁକ୍ର ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର କର୍ତ୍ତକ ନାଟକାକାରେ ଗଠିତ ହଇଯା, ବକିମ
ଚଲେଇ ‘‘ମୃଣାଲିନୀ’’ ଅଥମେ ଭୁବନ୍ବାବୁର ‘ପ୍ରେଟ ଭାସାନ୍ତାଳ ଥିଯେଟାରେ’

ରଜାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଅଭିନୀତ ହୟ । ନାଟ୍ୟରଥୀ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବେଙ୍ଗଳୁପାଧ୍ୟାୟେର ଭାତୀ ଲକ୍ଷ୍ମିପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଭିନେତା କିରଣବାବୁ ସେ ସମୟେ ଶ୍ରାସାନ୍ତିଳ ଥିଯେଟାର ପରିତ୍ୟାଗ କରିଯା ବେଙ୍ଗଳ ଥିଯେଟାରେ ଯୋଗଦାନ କରେନ, ସେଇ ସମୟ କିରଣ ବାବୁ ଉଚ୍ଚ 'ମୃଣାଲିନୀର' ଏକଥାନି ନକଳ ବେଙ୍ଗଳ ଥିଯେଟାରେ ପ୍ରେସାନ କରେନ । ସେଇ କାରଣେଇ ଗିରିଶବାବୁ କର୍ତ୍ତ୍ରକ ନାଟ୍କାକାରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ 'ମୃଣାଲିନୀ' ବରାବର ବେଙ୍ଗଳ ଥିଯେଟାରେ ଅଭିନୀତ ହେଲା ।

ମୃଣାଲିନୀର ଚତୁର୍ଥ ଅକ୍ଷେର ଶେଷ ଦୃଶ୍ୟ ସେ ସମୟ ରାଜପଥ ଦିଆ ଅନ୍ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ବିଶ୍ୱାସଧାତକ "ପଞ୍ଚପତିକେ" ଲାଇସ୍ ମହାନ୍ଦାଆଲୀ ଦୁଇଜନ ମୁସଲମାନ ସୈତନ୍ତସହ ଗନ୍ନ କରେନ, ସେଇ ସମୟେ ଅନ୍ତରେ ଅଧି ପ୍ରକଳ୍ପିତ ଆଲୟ ଦେଖିବା ପଞ୍ଚପତି ବଲିଯା ଥାକେନ,—“ଓ ସେ ଆମାର ଗୃହ ମୁସଲମାନେରା ଆଶ୍ରମ ଦିଯେଛେ—ମନୋରମା ଗୃହେ ଆଛେ, ଛାଡ଼ୋ ଛାଡ଼ୋ—” ସୈତନ୍ତଦୟ ଧରିଯା ବାଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଯା ଥାକେ, କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତରର ପାଇଁ ପଞ୍ଚପତି ତାହାଦେଇ ହାତ ଛାଡ଼ାଇବାର ଛୁଟିଯା ଚଲିଯା ଯାଇ ।

ବେଙ୍ଗଳ ଥିଯେଟାରେ ସଂକାଳେ 'ମୃଣାଲିନୀର' ଅଭିନୟ ହୟ, କିରଣ ବାବୁ "ପଞ୍ଚପତିର" ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଯାଇଲେନ । ଏକବାରେ ଉପୋରକ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ସେ ସମୟେ ଅଭିନୟ ହିତେଛେ, "ପଞ୍ଚପତି"-ବେଶୀ କିରଣବାବୁ "ଛାଡ଼ୋ—ଛାଡ଼ୋ" ବଲିଯା ସୈତନ୍ତଦୟର ହାତ ଛାଡ଼ାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଲେନ, ଏକଜନ ସୈତନ୍ତର ଏମନ feeling ଆସିଯାଛେ, ସେ, ମେ କୋନ ମତେଇ ପଞ୍ଚପତିକେ ଛାଡ଼ିବେ ନା । କିରଣବାବୁ

ব্রহ্মালয়ের ব্রহ্ম কথা

মতই বল প্রকাশ করিতেছেন, সে ততই তাহাকে সঙ্গোরে জাপ্টাইয়া ধরিতেছে। বহুক্ষণ খন্তাধন্তির পর কিরণবাবু শেষে অনন্তেপায় হইয়া সৈনিককে সঙ্গোরে ব্রহ্মক্ষের উপর আছাড়িয়া ফেলিয়া দিয়া ধাবিত হইলেন। সবেগে পতিত হইয়া সৈনিকের নাক মুখ ছেচিয়া গেল। দর্শকগণ চক্ষের সম্মুখে এই সজীব অভিনয় দেখিয়া উঞ্জাসে ঘন ঘন করতালি-ধরনি করিতে লাগলেন।

ড্রপ পড়িয়া যাইলে কিরণবাবু সৈনিককে ক্রোধে ভৎসনা করিতে গিয়া দেখেন, তখনও তাহার নাক দিয়া ব্রহ্ম পড়িতেছে। তিনি তাহার অবস্থা দেখিয়া ক্রোধ সম্বরণ করিয়া বলিলেন,— “ছি: ছি:—এমন আহাম্মুখ তুমি! দেখ দেখি, এখনো ব্রহ্ম প'ড়চে!” সৈনিক করঘোড়ে উত্তর করিল,—“আজ্জে, আহাম্মুখ তে: ব'লচেন, নাক দিয়ে ব্রহ্ম পড়চে বটে,—কিন্তু আজকের play কেমন জমিয়ে দিলুম বলুন?—কোন দিন এমন clap পেষেছেন?”

ফ্যান্সি ক্ষেত্রালো অর্কিল্ডুশ্যথর।

নিউইয়ার্স’ডে উপলক্ষে আলিপুর জুলজিক্যাল গার্ডেনে প্রতি বৎসর “ফ্যান্সি ক্ষেত্র” হইয়া থাকে। বছদিনের কথা, ইংরাজী ‘লুইস থিয়েটার’ তথায় অভিনয় করিবার জন্ত একটী তাঁবু

ଫେଲିଯାଛିଲ । ଶ୍ରୀମାନାଲି ଥିଯେଟାରୁ ଅଭିନୟାର୍ଥେ ତଥାଯ ଗିର୍ଜାର ଏକଟି ତାବୁ ଫେଲେ । ଲୁଇସ ଥିଯେଟାର ବାମ୍‌ଯାଦି ନାମ ପ୍ରାଣୋଭନେ ଦର୍ଶକ ସଂଗ୍ରହେର ଚଷ୍ଟା କରିତେଛିଲ । ସାହେବ, ମେମ ଓ ଅନ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ବାଙ୍ଗାଲୀ ‘ଲୁଇସ, ଥିଯେଟାରେଇ’ ଯାଇତେଛିଲ । ଅର୍ଦ୍ଧବାବୁ ଦେଖିଲେନ, ଲୁଇସ ଥିଯେଟାର ଆଡ଼ବର କରିଯାଇ ଦର୍ଶକ ଆକର୍ଷଣ କରିତେଛେ । ତିନି ତୃକ୍ଷଣାଂ ତାହାଦେର ତାବୁର ମଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କରିଯା, କ୍ଲାଉନ ସାଜିଯା ଏକଟି ସଞ୍ଟା ହାତେ କରିଯା ବାହିର ହଇଯା ପଡ଼ିଲେନ, ଏବଂ ସମୁଖସ୍ଥ ସାହେବ, ମେମ—ଧାହାକେ ଦେଖିତେ ପାଇଲେନ, ବଲିତେ ଲାଗିଲେନ :—

“A merry Band has just come down from the moon in yonder camp. Come one—come all !”

ଯୁକ୍ତଫି ସାହେବେର ସାଜିମଜ୍ଜା ଏବଂ ଚଲନ, ବଲନ ଓ ଅଭ୍ୟର୍ଣ୍ଣାର ଅନ୍ତର୍ଭାବ କୌତୁଳ୍ୟକାନ୍ତ ହଇଯା ଦଲେ ଦଲେ ସାହେବ, ମେମ ଓ ବାଙ୍ଗାଲୀ ଶ୍ରୀମାନାଲି ଥିଯେଟାରେର ତାବୁରେଇ ପ୍ରବେଶ କରିତେ ଲାଗିଲେନ ।

କୋନ୍ତି ପାଲା ଆର କୋନ୍ତି ସଂ ?

କ୍ଲାସିକ ଥିଯେଟାରେ ଅଭିନୟ ଦେଖିତେ ଆସିଯା ଜନୈକ ପଞ୍ଜୀଗ୍ରାମବାସୀ, ଉକ୍ତ ଥିଯେଟାରେର ବିଜିନେସ ମ୍ୟାନେଜାର ସ୍ଵଗୀୟ ହର୍ଗାଦାସ ଦେ ମହାଶୟକେ ସମୁଖେ ଦେଖିତେ ପାଇଯା ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ,—“ହୀ

ବ୍ୟାଙ୍ଗାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ବାବୁ, ଆଜକି ପାଲା ହବେ ?” ହର୍ଗାଦାସ ବାବୁ ବଲିଲେନ, “ମୃଣାଲିନୀ ଓ ସୀତାହରଣ” । ଲୋକଟୀ ବିନୌତଭାବେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ,—“ବାବୁ, କୋନଟୀ ପାଲା ଆରି କୋନଟୀ ସଂ ?” ହର୍ଗାଦାସ ବାବୁ ତାହାର ମୁଖେର ଦିକେ ଚାହିଁଯା ଗନ୍ଧୀର ଭାବେ ବଲିଲେନ,—“ମୃଣାଲିନୀ’ ପାଲା ଆରି ‘ସୀତାହରଣ’ ସଂ ?”

ତିନ ଥାନା ଗୋକ୍ରାଲନ୍ଦେର ଟିକିଟ ଦେବେଳ ।

ମିନାର୍ତ୍ତା ଥିଯେଟାରେ ଟିକିଟରେ ଆସିଯା ଏକଦିନ ଅନୈକ ପଞ୍ଜୀଆମନିବାସୀ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ,—“ବାବୁ, ବାବୁ—ଏହିଥାନେ କି ଟିକିଟ ବିକ୍ରି ହୁଯ ?” ଟିକିଟ-ବିକ୍ରେତା ବାବୁ ବଲିଲେନ,—“ହଁ, କୋନ୍‌ଜାଯଗାର ଟିକିଟ ନେବେ ?” ଲୋକଟୀ ବଲିଲ,—“ଆଜେ ତିନ ଥାନା ଗୋକ୍ରାଲନ୍ଦେର ଟିକିଟ ଦେବେଳ ।”

ଆମାକେ ତାମାକ ସେଜେ ଥେତେ ବଲିମ ?

ଚୋରବାଗାନେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଗୋପାଲଲାଲ ମିତ୍ରେର ବାଟୀତେ ‘ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରୀମତୀ ପିଯେଟୋର’ ମୃଦ୍ଦୁଦାୟ ଆହୁତ ହଇଯା ତଥାଯ “ନବୀନ ତପସ୍ବିନୀ” ନାଟକାଭିନ୍ୟ କରେନ ।

ଉତ୍ତର ନାଟକେର ପଞ୍ଚମ ଅକ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ତୁଳାଯ ଆହୁତ, ଲୋହପିଣ୍ଡରାବକ୍ ‘ଜଲଧରକେ’ ବହନ ପୂର୍ବକ ଚାରିଜିନ ବାହକ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପ୍ରବେଶ କରିଯା ଥାକେ । ଆମି ଶ୍ରୀମତୀ ପିଯେଟୋରେ ‘ଲୀଲାବତୀ’

ମଟକେର “ନଦେଇଠାଦ” ଭୂମିକାର ଖ୍ୟାତନାମା ଅଭିନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଷୋଗେନ୍ନାଥ ମିତ୍ର ମହାଶୟ ତନ୍ମଧ୍ୟ ଏକଜନ ବାହକ ସାଜେନ । ମାଥାଯ ଝାଁକଡ଼ା ଚୁଲ, ମାଳିକୋଚା ଅଁଟା, କ୍ରୋଧେ ଗାମଛା, ଗଲାଯ ମାଲା ପରିଯା ତିନି ହବହ ପଞ୍ଜୀଆମେର ହଲେ-ବାନ୍ଦୀଦେର ଢାୟ ବେଶ ଧାରଣ କରିଲେନ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅକ୍ଷେର ଡ୍ରପ ପଡ଼ିଯା କନ୍ସାଟ ବାଜିଲେଛେ, ପଞ୍ଚମ ଅକ୍ଷେର ପ୍ରଥମେହ ତୀହାଦିଗକେ ବାହିର ହିତେ ହିବେ । ଷୋଗେନ ବାବୁ ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ଉକ୍ତ ମିତ୍ର ବାଟୀର ଜୈନିକ ଭ୍ରତ୍ୟକେ ଚଟ୍ କରିଯା ଏକ ଛିଲିମ ତାମାକ ଦିତେ ବଲିଲେନ । ମେ ଥିରେଟାରେର ଭିତରେ ଏକ ପାର୍ଶ୍ଵ ତାମାକେର ସରଞ୍ଜାମ ଲାଇସା ସକଳକେ ତାମାକ ଦିତେଛିଲ । ଭ୍ରତ୍ୟଟା, ଷୋଗେନ ବାବୁର ଚେହାରା ଦେଖିଯା ତାବିଲ,—‘ଏ ଲୋକଟା ଥିରେଟାରେର ଚାକର, ଏତ ବଡ଼ ବାବୁ ହ’ଯେଛେ, ସେ, ଆମାକେ ଦିଯେ ତାମାକ ସାଜିଯେ ନିଯେ ଖେତେ ଚାଷ ।’ ତଥନ ମେ କୃପିତ ହାଇସା ବଲିଲ, “ତୁଇ ନିଜେ ତାମାକ ମେଜେ ଥା’ନା,—ବଢ଼ ସେ ବାବୁ ହ’ଯେଛିସ୍ !” ସତ୍ସା ଏକଟା ଭ୍ରତ୍ୟେର ମୁଖେ ଏହିରୂପ ଜ୍ଵାବ ପାଇସା ଷୋଗେନବାବୁ କ୍ରୋଧେ—“କି, ଏତ ବଡ଼ ଆଶ୍ପର୍ଦୀ, ଆମାକେ ତାମାକ ମେଜେ ଖେତେ ବଲିସ୍ !”—ବଲିଯା ଏକ ଚପେଟାଘାତ କରିଲେନ । ଭ୍ରତ୍ୟଟା ଗୌଯାର ଛିଲ, ମେ-ଓ ତୀହାର ଢାଡ଼ ଧରିଯା ଧାକା ଦିଲ । ଆର କି ରଙ୍ଗ ଆଛେ, ଷୋଗେନବାବୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚୂତ ହାଇସା ତାହାର ପୃଷ୍ଠେ ବିଲକ୍ଷଣରୂପ ଥା’କତକ ବମାଇସା ଦିଲେନ; ଭ୍ରତ୍ୟାଓ ତୀହାର ଚୁଲେର ମୁଣ୍ଡି

বড়ুলয়ের রঙ কথা

ধরিল। উভয়ের মধ্যে যখন এই গজ-কচ্ছপের যুদ্ধ ও চেঁচামেচি চলিতেছে, তখন অভিনেতৃগণ ছুটিয়া আসিয়া পড়িলেন।

ভৃত্য তখন ঘোগেন বাবুর চুলের মুর্তি ধরিয়া সবলে আকর্ষণ করায়, পরচুলাটী তাহার মুষ্টি-বন্ধ হইয়া উঠিয়া পড়িয়াছে এবং ‘ঘোগেন বাবুর স্বরূপ মুর্তি প্রকাশ পাইয়াছে! যখন সকলে “ঘোগেন বাবু, ব্যাপার কি—ব্যাপার কি?”—বলিয়া তাঁহাকে ধিরিয়া দাঢ়াইলেন, তখন ভৃত্য তাঁহাকে খিয়েটারের একজন বাবু বৃঝিতে পারিয়া বিশ্বাসে ও ভয়ে কাঁপিতে কাঁপিতে ঘোগেন বাবুর পা’ছটী জড়াইয়া ধরিল এবং বাবু বাবু মাপ চাহিতে লাগিল।

এই হ্যাঙ্গামায় এবং ঘোগেন বাবুকে প্রকৃতিশুল্ক করিতে বিলম্ব হওয়ায়, সে দিন আর জলধরকে কাঁধে করিয়া ছেঁজে আনা হইল না, জসধরের কোমরে শিকল বাঁধিয়া রঞ্জমকে আনিতে হইয়াছিল।

প্রথিতনামা উদার-সন্দয় শ্রীযুক্ত উপেন্দ্রকুমার মিত্র মহাশয়ের কর্তৃত্বাধীন ‘মিনার্ড খিয়েটার’ এইক্ষণ আর একটী ঘটনা ঘটিয়াছিল। বহুবাজারের বিখ্যাত বড়ুলদের বাড়ীতে এক রাত্রি সুপ্রসিদ্ধ নট ও নাট্যকার শ্রীযুক্ত অপরেশচন্দ্র মুখোপাধ্যায়-বিরচিত “শুভ-দৃষ্টি” নাটক উক্ত মিনার্ড খিয়েটার কর্তৃক অভিনীত হইতেছিল। শ্রীযুক্ত রাধাচরণ ভট্টাচার্য নামক জনৈক অভিনেতা ‘উড়ে থানসামা’ সাজিয়া, বড়ুল বাটীর জনৈক উড়ে ভৃত্যকে এক পেঁয়ালা চা দিতে

ରଙ୍ଗାଳରେ ରଙ୍ଗ କୀଥା

ବଲେନ । ସେ, ରାଧାଚରଣବାବୁକେ ସତ୍ୟାଇ ଉଡ଼େ ଠାଓରାଇୟା କଟୁ ଭାଷାର
ପାଳି ଦିତେ ଥାକେ । ରାଧାଚରଣ ବାବୁଚାକରେର ସ୍ପର୍କା ଦେଖିଯା କୋଧେ
ତାହାକେ ହିଡ଼ ହିଡ଼ କରିଯା ଟାନିତେ ଟାନିତେ ଏକେବାରେ ଥିମ୍ବେଟାରେର
ମ୍ୟାନେଜାର ଅପରେଶବାବୁର ସାମନେ ଆନିଯା ଥାଡ଼ା କରେନ ଏବଂ ତାହାର
ନାମେ ତୌର ଅଭିଯୋଗ କରେନ । ଭୃତ୍ୟଟୀଓ ବଡ଼ ଲୋକେର ବାଡ଼ୀର
ଧାନସାମା,—ସେଓ ଅପମାନେ ଗର୍ଜନ କରିବେ ଲାଗିଲ ।

ଅପରେଶ ବାବୁ ସମ୍ମ ଅବସ୍ଥା ଅବଗତ ହଇଯା, ସଥିନ ରାଧାଚରଣ ବାବୁର
ମାଥା ହଇତେ ଉଡ଼େର ପରଚୁଲାଟୀ ତୁଳିଯା ଲହିୟା ତାହାକେ ବୁଝାଇୟା
ଦିଲେନ,—ରାଧାଚରଣ ବାବୁ ସତ୍ୟାଇ ତାହାର ଜାତ-ଭାଇ ନନ,—ତଥିନ
ଭୃତ୍ୟଟୀ ଅପ୍ରତିଭ ହଇୟା ପଡ଼ିଲ । ଅବଶେଷେ ଅପରେଶବାବୁର ମିଟ୍ ବାକ୍ୟ
ତୁଟ୍ ହଇୟା ସେ ରାଧାଚରଣ ବାବୁର ନିକଟ ମାପ ଚାହିଲ ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧ ରାଧାଚରଣ
ବାବୁକେ ନୟ, ସକଳକେଇ ଛୁଧ-ଚିନି ବେଶୀ କରିଯା ଦିଯା ସନ ସନ ଚା
ମରବରାହ କରିତେ ଲାଗିଲ ।

ଅକଳେ ନାବାଳ !

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆସାନ୍ତାଳ ଥିମ୍ବେଟାରେ ଶ୍ଵର୍ଗୀୟ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ
ପ୍ରଣିତ “କାମିନୀ-କୁଞ୍ଜ” ନାମକ ଏକଥାନି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଅଭିନୀତ
ହଇୟାଛିଲ । ଶୁଦ୍ଧମିଳିକ ସମ୍ମାନିତାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ଵର୍ଗୀୟ ରାଧାଚରଣ ମାନ୍ଦ୍ରାଳ ମହାଶୟ
ତାହାତେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଯାଛିଲେନ ଏବଂ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ
ଗୋପାଳ ଭାବେ ଯଥାଥ ହି ମାଥନ ଥାଇତେନ ।

বঙ্গালয়ের রঞ্জ কথা

এই সময়ে উক্ত খিয়েটার সপ্তদিশ দ্বারভাদ্বার স্বর্গীয় মহারাজা
লক্ষ্মীশ্বর প্রসাদ মহোদয়ের অভিষেক-উৎসবে আছত হইয়;
বাঁকিপুরে অভিনন্দনার্থে গমন করেন। তথায় এক রাত্রি উক্ত
“কামিনী-কুঞ্জ” গৌতিমাট্য অভিনীত হয়।

বাঁকিপুর অঞ্চল সে সময়ে শুলভ মূল্যে উৎকৃষ্ট মাখনের নিমিত্ত
বিধ্যাত ছিল। গ্রেট গ্রাসান্তাল খিয়েটারে ঘিনি ড্রেসার (স্বর্গীয়
কাণ্ঠিক চন্দ পাল) ছিলেন, তিনি কোনও বিশেষ কারণে
বাঁকিপুর থাইতে পারেন নাই, এ নিমিত্ত তাঁহার দলে—নবীনচন্দ
পাল নামক তাঁহার একটী আঙুলী গিয়াছে। রামতারণ বাবু
বাঁকিপুরের উৎকৃষ্ট মাখনের প্রলোভনে, তাঁহাকে বিশেষ করিয়া
বলিয়া দিলেন,—বেন বুঝমফে তাঁহার অন্ত বেশী করিয়া মাখন
রাখা হয়। রামতারণ বাবুর উপদেশ মত নবীনচন্দ অনেকটা
মাখন ঠিক করিয়া রাখিয়াছে।

অভিনয় কালে যে সময়ে “শ্রীকৃষ্ণ”-বেশী রামতারণ বাবু মাখন
থাইতে আরম্ভ করিয়াছেন, সহসা অপ্রত্যাশিত একটা বিকৃত
আঙুলে বুঝিতে পারিলেন,—এ প্রকৃত মাখন নহে, নবীন পাল
ঠিক মাখনের মত কি একটা তৈয়ারী করিয়া রাখিয়াছে। তিনি
ক্ষেত্রে অক্ষ হইয়া ছেঁজে বসিয়াই “গাধা শুয়ার” ইত্যাদি ঘাহা শুধে
আসিল, তাহাই বলিয়া নবীনচন্দকে গালি দিতে আরম্ভ করিলেন।
দর্শকগণ সহসা শ্রীকৃষ্ণকে মাখন থাইতে চঞ্চল হইয়া একপ

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

କୁଟୁଂବି କରିତେ ଶୁନିଯା ଅଥୟେ ବିଶ୍ଵିତ ପରେ ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ତ କରିଯା
ଉଠିଲେନ ।

ସାହାଇ ହଡକ ରାମତାରଣ ବାବୁ ସେମନ ତେମନ କରିଯା ଉଚ୍ଚ ଦୃଷ୍ଟି
ଅଭିନ୍ୟାସେ ଭିତରେ ଆସିଯା, କ୍ରୋଧେ ନବୀନ ପାଳକେ ତିରକ୍ଷାରୁ କରିତେ
ଆରମ୍ଭ କରିଲେନ । ନବୀନଚଞ୍ଜଳି ବଲିଲ,—“ଆପଣି ସା ଇଚ୍ଛା ତାଇ
ବ'ଳେ ଗାଲ ଦିଚେନ କେନ ? ଏ ତୋ ଆର ସତ୍ୟକାର ମାଥନ ନଯ,—
ଶେଜେ ତୋ ସବ ନକଳ କ'ରେ ଦେଖାତେ ହୁଏ—ମୁଦ୍ରା, ପାଉଡ଼ି, ଚୁଣ ଏହି
ସବ ଦିଯେ ଠିକ ତୋ ମାଥନ ବାନିଯେ ରେଖେଛି ।”

ପରେ ସଥନ ନବୀନ ଚଞ୍ଜ ଶୁନିଲ, ରାମତାରଣ ବାବୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ଭାବେ
ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ବସିଯା ସତ୍ୟାଇ ଆସିଲ ମାଥନ ଥାଇଯା ଥାକେନ, ଏବଂ ତାହାର
ତୈଯାରୀ ଚୁଣ-ମିଶ୍ରିତ ନକଳ ମାଥନ ଥାଇଯା ତାହାର ମୁଖ ପୁର୍ବିଯା
ଗିଯାଇଛେ, ତଥନ ସେ ଲଜ୍ଜାୟ ଏକେବାରେଇ ନିର୍ବାକ ହଇଯା ଗେଲ !

ଉଃ—ବଡ଼ ଜ୍ଞାନ !

ଏକଦିନ ବ୍ରଦ୍ଦି-ମାଗର ଅର୍ଦ୍ଧନୀଶ୍ୱର ମିନାର୍ଡା ଥିଯେଟାରେ ତୈଲ ମାଖିଯା
ଆନାର୍ଥେ ଚୌବାଛାସ ନାମିତେ ଯାଇତେଛେନ, ଏଗନ ସମୟେ ଏକଟୀ ଭଦ୍ରଲୋକ
ଆସିଯା ତାହାକେ ବଲିଲେନ,—“କେମନ ଆଛେନ ମ'ଶାୟ ?” ଅର୍ଦ୍ଧନୀବାବୁ
ତେବେଳୀ ସର୍ବାଙ୍ଗ କୁଞ୍ଜିତ କରିଯା ବିକ୍ରିତ ବଦନେ ଏବଂ ଶୌଣକର୍ତ୍ତେ
ବଲିଲେନ,—“ଉଃ—ବଡ ଜ୍ଞାନ !” ଭଦ୍ରଲୋକଟୀ ବଲିଲେନ,—“ମେ କି ମ'ଶାୟ,
ତାଲ ନା ଥାକୁଲେ କେଉଁ ତେଲ ମେଥେ ଆନ କରେ ? ଜ୍ଞାନ କି ବ'ଳଚେନ ?”

କଳ୍ପନାର ରଜ କଥା

ଅର୍ଦେଶ୍ଵର ପୁନରୀଯ ସହଜ ଭାବେ ଦୀଢ଼ାଇସା ବଲିଲେନ,—“ଆମି ତୋ
କିଛୁ ବଲିନି ମ'ଣାୟ, ଆମି ତୋକା ଆମ କ'ରତେ ଷାଙ୍କି, ଆପନିହି
ଏସେ ବଲେନ,—‘କେମନ ଆହେନ ?’”

ଭାଲ ଭାଲ ମା ଓଲେ ଛେଡ଼େ ଦିଲେ ଗେଲା ।

କୋନ୍ତି ଥିମେଟାରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ, ଜନେକ ଅଭିନେତ୍ରୀର ପ୍ରତି
‘ଶୁନଜରେ’ ଚାହିୟା ଆସିତେଛିଲେନ । ଏକଦିନ ଉନିଲେନ, ଉକ୍ତ
ଥିମେଟାରେ ଜନେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଭିନେତାଓ ତାହାର ଉପର ‘ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟି’
ବ୍ରାଖିତେଛେନ । ତିନି ସନ୍ଦିଗ୍ଧିତେ ତକେ ତକେ ଫିରିଯା ଥାକେନ ।

ଏକଦିନ ଏମନ ଏକଥାନି ନାଟକେର ଅଭିନୟ ହଇବେ, ଯାହାତେ
ଉକ୍ତ ଅଭିନେତାକେ ଅଭିନୟକାଳୀନ ସେଇ ଅଭିନେତ୍ରୀକେ ବହବାର
ମାତ୍ର ସଂରକ୍ଷଣ କରିତେ ହଇବେ । ତିନି ମନେହ ଘୋଚନେର
ଅଦ୍ୟ ଏକଟା ଶୁଯୋଗ ବୁଝିଯା, ଅଭିନୟ ଆରମ୍ଭ ହଇଲେ ଉକ୍ତ ନାଟକେର
ଆର ଏକ କାପି ଲାଇସା ପ୍ରମ୍ପଟାରେର ପାର୍ଶ୍ଵେ ଗିଯା ଦୀଢ଼ାଇଲେନ ଏବଂ
ସେ ସେ ଦୃଶ୍ୟେ ଉଭୟେ ଏକତ୍ରେ ଅଭିନୟ କରେ,—ସେଇ ସେଇ ଦୃଶ୍ୟଗୁଲି
ଠିକ ବଲିଯା ଯାଇତେଛେ କିନା, ମିଳାଇୟା ଦେଖିତେ ଲାଗିଲେନ ।

ସଥନ ଦେଖିଲେନ, ଉକ୍ତ ଅଭିନେତା, ସେ ସେ ହଲେ ମାତୃସଂରକ୍ଷଣ
ଆଛେ, ମବଞ୍ଜିଲି ଛାଡ଼ିୟା ଦିଯା ଗେଲେନ, ତଥନ ତିନି ବିଶେଷ କୁପିତ ଓ
ଉତ୍ତେଜିତ ହିଁଯା ନଟଗୁରୁ ଗିରିଶବାବୁ ସେ ସରେ ବସିଯାଇଲେନ, ସେଇ
ସରେ ଝାଡ଼େର ମତ ପ୍ରବେଶ କରିଯା ବଲିଲେନ,—“ଗିରିଶବାବୁ, ଗିରିଶ

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଣ୍ଠ

ବାବୁ, ମ—ବାବୁ ସବ ଭାଲୁ ଭାଲୁ ଆସୁଲୋ ଛେଡ଼ ଦିଯେ ଗେଲ । ଆପନି ଏଥନାହିଁ ଏର ଏକଟା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ ।” ଗିରିଶ ବାବୁ ଓ ଅଞ୍ଚଳୀ ବାବୁର ପାଦରେ ଛିଲେନ, ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେନ କି—ମକଳେ ହାସିଯାଇ ଅଛିର ।

ସତେର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମତିଷ୍ଜ ।

ପ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟାନ୍‌ଡାଲ ଥିଯେଟାରେ ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବାବୁ “ହୀରକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ” ନାମକ ଏକଥାନି ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହୁଏ । ଏହି ତାହାର ପ୍ରଥମ ନାଟକ ରଚନା । ବରୋଦାର ମହାରାଜ ମନ୍ଦିରରାଓ ଗାଇକୋଯାଡ଼ ତେଜାନ୍ତଙ୍କ ରେସିଡେଣ୍ଟକେ ଖାତେର ମୃହିତ ହୀରକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦାନେ ହତ୍ୟାଚେଷ୍ଟାର ଅପରାଧେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହନ, ଏହି ଘଟନା ଲହିଯା ନାଟକଥାନି ରୁଚିତ । ଏହି ନାଟକାଭିନ୍ୟେ ରଙ୍ଗମଙ୍କ ପ୍ରଥମ ରେଲଗାଡ଼ି ଦେଖାନ ହୁଏ । ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଭିନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିତ୍ର ମହାଶ୍ୟ ଇଞ୍ଜିନିୟାର ଛିଲେନ, ତିନି ମେ ସମୟେ କଲିକାତାର “ପାବଲିକ ଓୱାର୍କସ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟେ” କାର୍ଯ୍ୟ କରିତେନ । ତିନିହି ଏହି ରେଲଗାଡ଼ି ନିର୍ମାଣ କରିଯାଇଲେନ ଏବଂ ପାଛେ ଅଞ୍ଚ କୋନ ଅଭିନେତା ଚାଲାଇତେ ଗିଯା ଅକ୍ରତକାର୍ୟ ହନ, ଏହି ଜଣ୍ଠ ତିନି ଶ୍ଵେତାଭାବର ମାଜିଯା ଗାଡ଼ି ଚାଲାଇତେନ । ତାହାର କୁତିଷ୍ଠେ ମକଳେ ମୁଢ଼ ହଇଯାଇଲେନ ।

ଏକ ରାତ୍ରି “ହୀରକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ” ଅଭିନ୍ୟ ହଇତେଛେ । ଯେକାଳେ ରେଲଗାଡ଼ି ଧୂମ ଉଦ୍‌ଗୀରଣ ଓ ଧନ ଧନ ଧନୀ-ଧନୀ କରିତେ କରିତେ ରଙ୍ଗମଙ୍କ ପ୍ରବେଶ

ବୁଝାଲ୍‌ଯେର ରୁଙ୍ଗ କଥା

କରିଲ, ନାଟ୍ୟମୋଦିଗଣ ଦେଖିଲେନ,—ଯୋଗେନ ବାବୁ ଛାଇତାର ସାର୍ଜିଆ
ରେଲଗାଡ଼ୀ ଚାଲାଇତେଛେନ, ଦୁଃଖ ନିଶାନ ହାତେ ସ୍ଵୟଂ ପ୍ରସ୍ତକାର ଅମୃତଲାଲ
ବାବୁ ଗାର୍ଡ ସାର୍ଜିଆ ଗାଡ଼ୀର ପଞ୍ଚାତେ ଉଦସ୍ଥାନ କରିତେଛେନ, ଅର୍କେଳୁ ବାବୁ
ଗାଇକୋଯାଡ଼ ସାର୍ଜିଆ ଗାଡ଼ୀର, ମଧ୍ୟେ ବିରାଜ କରିତେଛେନ,—ରୁଙ୍ଗମଙ୍କେ
ଏହି ଅପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଯା ଦର୍ଶକଗଣ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ସନ ସନ କରିବାଲି-ଧରନି
କରିତେ ଲାଗିଲେନ ।

କିନ୍ତୁ ଦୈବ-ଦୁର୍ବିପାକେ ହଠାତ୍ ମେଦିନ କେମନ କଲ ଥାରାପ ହଇଯା
ଗାଡ଼ୀ ଚଲିତେ ଚଲିତେ ଦ୍ଵାରାଇଯା ଗେଲ । ଯୋଗେନ ବାବୁ ନାନାକୁମାର
କୌଶଳ କରିଯାଉ ସବୁ ସୁବିଧା କରିତେ ପାରିତେଛେନ ନା,—ମହିମା
ରସଭଙ୍ଗେ ଦର୍ଶକଗଣ-ମଧ୍ୟେ ସବୁ ଏକଟା ବିଜ୍ଞପତ୍ରକ ହାତ୍ୟ-ଧରନି ଉଠିବାର
ଉପକ୍ରମ ହିଲେଛେ, ଏମନ ସମୟେ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁର ମନ୍ତ୍ରକେ ହଠାତ୍ ଏକଟି
ଉପଶ୍ରିତ ବୁନ୍ଦ ଜୋଗାଇଲ,—ତିନି ତେଜଗାଂ ନିପାଦ ଘଟନାର ମାକ୍ଷେତିକ
ନିର୍ଦଶନ-ସ୍ଵରୂପ ଲାଲ ନିଶାନ ଘୁରାଇତେ ଆରାପ୍ତ କରିଲେନ । ଦର୍ଶକଗଣ
ଅମୃତଲାଲ ବାବୁର ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକମତିହେ ଚମକେତ ହଇଯା ଜୟଧରନି କରିଯା
ଉଠିଲେନ ।

ଦୁଲିତେ ଲାଗିଲେ ଶୁଣ୍ୟ ଶାଢ଼ୀ-କଲେବର !

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରୀ ଶାହାଲ ଥିମେଟାରେ ଯେ ସମୟେ କବିବର ହେମଚନ୍ଦ୍ରର “ବୁଝ-
ସଂହାର” ମହାକାବ୍ୟ ନାଟକାକାରେ ଗଠିତ ହଇଯା ଅଭିନୀତ ହେବ,—ସେ ସମୟେ
ଯୋଗେନ ବାବୁ ତାହାର ଆର ଏକବାର ଇଞ୍ଜିନିୟାରିଂ ମାଥା ଖାଟାଇଯା

ଛିଲେନ ;—କିନ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା ଅବଧାନତାଯ ତାହା ଶେଷେ ଦୈବ-ହର୍ଷଟନାୟ ପରିଣତ ହ୍ୟ ।

“ବୃତ୍ତ-ସଂହାରେ” ବଣିତ ହଇଯାଛେ,—ସର୍ଗ-ବିତାଡିତା ଶଚୀ ଦେବୀ ମେ ସମୟେ ନୈମିଯାରଣ୍ୟେ ଅବଶାନ କରିତେଛିଲେନ, ସେ ସମୟେ ଦାନବରାଜୁ ବୃତ୍ତେର ଆଦେଶେ ତୃପୁତ୍ର କୁନ୍ଦପୀଡ଼ ଶଚୀକେ ହରଣ କରିଯା ଲହିୟା ଯାଇବାର ଜଣ୍ଠ ପ୍ରେରିତ ହନ । ତିନି ଶଚୀ-ପୃତ୍ର ଜୟନ୍ତକେ ପରାଞ୍ଚ କରିଯା ଏହି ହୀନ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜେ ନା କରିଯା, ତୀହାର ଅନୁଚର “ନିକବନ୍ଧ” ନାମକ ଏକ ହୃଦୟ-ହୀନ ଦେତ୍ୟକେ ଆଦେଶ କରେନ । ନିକବନ୍ଧ ଶୂନ୍ୟ ହିତେ ଆସିଯା ଶଚୀର କେଶକର୍ଷଣ ପୂର୍ବକ ଗଗନପଥେ ଲହିୟା ଯାଇ ।

ଏହି ଦୃଶ୍ୱଟୀ ଦର୍ଶକଗଣ-ସମ୍ମୁଖେ ପ୍ରେସ୍ଫୁଟିତ କରିଯା ଦେଖାଇବାର ଜଣ୍ଠ ଯୋଗେନ ବାବୁର ଉପର ଭାରାପିତ ହ୍ୟ । ଯୋଗେନ ବାବୁ କଳ-କଜ୍ଜା ଠିକ କରିଯା ଲହିୟା, କାର୍ଯ୍ୟ-ସୁଶୃଜ୍ଜଳାର ନିମିତ୍ତ ସ୍ଵୟଂ ନିକବନ୍ଧ ଦେତ୍ୟେର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରେନ ।

“କାନ୍ଦଷ୍ଟିନୀ” ନାମୀ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରାସାଗାଲେର ସୁପ୍ରେସିନ୍କା ଅଭିନେତ୍ରୀ ଶଚୀର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଯାଛିଲେନ । ଯୋଗେନ୍ତ୍ର ବାବୁ ତୀହାର ଘାଡ଼େ ଓ କୋମରେ ବେଳ୍ଟ ବାଁଧିଯା ହଟଟୀ କଡ଼ାଙ୍ଗାଲୀ ଲାଗାଇଯା ଦିଯାଛିଲେନ, ଏବଂ ଆପନାର ପାଯେ ଓ କୋମରେ ହକ୍କ ଆଁଟିଯା ରାଖିଯାଛିଲେନ । କାନ୍ଦଷ୍ଟିନୀକେ ଉପଦେଶ ଦିଯାଛିଲେନ, “ସଥନ ଆମି ଉପର ହିତେ ନାମିଯା ଆସିବ, ତଥନ ତୁମି ଅଭିନ୍ୟ କରିବାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କିପ୍ରତାର ସହିତ କଡ଼ାଙ୍ଗଲି ଲାଗାଇଯା ଲହିବେ ।”

ଯେ ସମୟେ ପୂର୍ବୋତ୍ତ ଦୃଶ୍ୱ ଅଭିନ୍ୟ ହିତେଛେ, କୁନ୍ଦପୀଡ଼ର ସହିତ ଭୀଷଣ

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ସଂଗ୍ରାମେ ଆହ୍ତ ଓ ଭୂପତିତ ଜୟନ୍ତକେ ଦେଖିଆ ଶଚୀଦେବୀ—“କୋଥାୟ ଜୟନ୍ତ ହାୟ !” ଇତ୍ୟାଦି ବଲିଆ ସକଳଣ ବିଲାପ କରିତେଛେন,—ଦର୍ଶକଗଣ ଆର୍ଜ ନଯନେ ମୁଖ ହଇଯା ଏହି ମର୍ମଭେଦୀ ଅଭିନୟ ଦେଖିତେଛେନ,—ଏମନ ସମୟେ “ନିକବନ୍ଧ ଦୈତ୍ୟ”-ବେଣୀ ଘୋଗେନ ବାବୁ ଉପର ହିତେ ନାମିଆ ଆସିଆ ସହସା ସବଳେ ଶଚୀର କେଶାକର୍ଷଣ କରିଲେନ । ସହସା ଶୃଗୁପ୍ତେ ଦୈତ୍ୟକେ ନାମିତେ ଦେଖିଆ ଦର୍ଶକଗଣ ବିଶ୍ଵିତ ଓ କୌତୁଳ୍ୟାକ୍ଷାନ୍ତ ହଇଯା ଉଠିଲେନ ; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଦୈତ୍ୟ ଆସିଆ ନିର୍ମମଭାବେ ଶଚୀଦେବୀର କେଶାକର୍ଷଣ କରିଲୁ,— ତଥନ ସୁଣାୟ ଓ କ୍ରୋଧେ ଦର୍ଶକଗଣ ଚୀଏକାର କରିଯା ଉଠିଲେନ,—ରଙ୍ଗାଳୟେ ଏକଟା ହେ ତେ ପଡ଼ିଆ ଗେଲ । ଦର୍ଶକଗଣେର ଏହି ପ୍ରବଳ ଉତ୍ୱେଜନା—ନାଟ୍-ସଂଦର୍ଭଗେର ଏହି ଅନ୍ତୁତ ଉଦ୍‌ଦୀପନା ଦର୍ଶନେ ‘ଶଚୀ’-ବେଶଧାରିଣୀ କାଦିଷ୍ଵିନୀଓ ଏମନଇ ଆଘାତାରା ହଇଯା ପଡ଼ିଯାଇଛେ ଯେ, ତୋହାର ଆର ଛକେ କଡ଼ା ଲାଗାଇବାର କଥା ଏକେବାରେଇ ଶରଣ ନାହିଁ ।

ଏହିକେ ଘୋଗେନ ବାବୁର ମଙ୍କେତେ କଲ ଚଲିତେ ଆରନ୍ତ ହଇଲ । ଶଚୀଦେବୀର କେଶ ଆକର୍ଷଣ କରିଯା ଦୈତ୍ୟ ଉପରେ ଉଠିତେଛେ । ସବୁ ଚୁଲେ ବିଲଙ୍କଗ ଟାନ ପଡ଼ିତେ ଲାଗିଲ,—ତଥନ କାଦିଷ୍ଵିନୀର ଚିତ୍ରଗୁ ହଇଲ— ସେ ତୋ ଛକେ କଡ଼ା ଲାଗାଇଯା ଦେଇ ନାହିଁ ! ଆବାର ଘୋଗେନ ବାବୁଓ ସବୁ କାଦିଷ୍ଵିନୀର ସମସ୍ତ ଦେହ-ଭାରେ ଝୁକ୍କିଯା ପଡ଼ିଯା ବୁଝିତେ ପାରିଲେନ— କାଦିଷ୍ଵିନୀ ଛକେ କଡ଼ା ଲାଗାଇଯା ଦେଇ ନାହିଁ, କେବଳମାତ୍ର ମେ—ତୋହାର ମୁଣ୍ଡ-ନିବନ୍ଧ କେବାକର୍ଷଣେ ଝୁଲିତେଛେ,—ତଥନ ତିନି ବ୍ୟକ୍ତ ଓ ଭୀତ ହଇଯା ପ୍ରାଣପାଶେ ତୋହାର ଚୁଲେର ମୁଣ୍ଡି ଧରିଯା ରହିଲେନ । ବିଷମ ଆକର୍ଷଣେ ଓ

ବଞ୍ଚନାଟ୍ୟଶାଳାର ସୁପ୍ରେସନ୍ ନଟ ଓ ନେତା ଏବଂ ସୁବିଧା :

“ମତୀ କି କଲକିଳା” ଗୀତିନାଟ୍ୟ-ପ୍ରଣେତା—

ଶ୍ଵର୍ଗୀୟ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନ୍ଦୋପାଦ୍ମାୟ ।

୫୩ ଓ ୬୦ ପୃଷ୍ଠା ।

ରଙ୍ଗାଳୟର ରଙ୍ଗ କଥା

ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସମ୍ରଣ ସୁନ୍ଦର ହେଁଯାଇ ଶୂନ୍ୟପଥେ ଝୁଲିତେ କାନ୍ଦିଷ୍ଠିନୀ
ଉଚ୍ଛେଷ୍ଣରେ ପରିଆହି ଚୀଏକାର ଆରଣ୍ୟ କରିଲ ! ଏ ଦିକେ କାବ୍ୟମୋଦୀ-
ଦର୍ଶକଗମ ହେମବାସୁର ‘ବୃକ୍ଷ-ସଂହାର’ କାବ୍ୟେ ବଣିତ—

“ଦାନବ-କରେତେ ତଥା,
ନିବନ୍ଧ କୁଞ୍ଜଲ-ଲତା,
ଛଲିତେ ଲାଗିଲ ଶୁଣେ ଶଚୀ-କଲେବର !”

ପ୍ରତକ୍ଷ ମିଳାଇୟା ପାଇୟା ଦିଗ୍ନନ ଉଦ୍‌ସାହିତ ହଇୟା ଉଠିଲେନ । ସମବେତ
ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ଶଚୀର ପ୍ରାଣପଗ ଆର୍ତ୍ତନାମ—ଜୀବନ୍ତ ଅଭିନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରିଯା
ନିଦାନକଣ ଉନ୍ନାସ ଓ ବିଯମ କରତାଣି-ଧବନିତେ ରଙ୍ଗାଳୟର ଛାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କୀପାଇୟା ତୁଲିତେ ଲାଗିଲେନ ।

ମୌତାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଏହି ହରଣ-ଦୃଶ୍ୟ ଅକ୍ଷେର ଶେଷ । ଡ୍ରପ ପଡ଼ିବାମାତ୍ର ସକଳେ
ଛୁଟିଯା ଗିଯା ଦୋହଳ୍ୟମାନା କାନ୍ଦିଷ୍ଠିନୀକେ ଧରିଯା ନାମାଇୟା ଫେଲିଲେନ ।

‘ଏ’ କଣ ଛର୍ଦୁକୁଳେଛି ଦେଖୁ ଲା ।

ନଟଗୁରୁ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର, ମାଟ୍ୟରଥୀ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନ୍ଦେଯାପାଧ୍ୟାୟ, ରାଧାମାଧବ
କର ପ୍ରଭୃତି ଯୁବକବୁନ୍ଦ ମିଲିତ ହଇୟା ୧୨୭୫ ମାଲେ (୧୮୬୭ ଖୃଷ୍ଟାବ୍ଦ)
ବାଗବାଜାରେ ଏକଟି ଅବୈତନିକ ଯାତ୍ରା ମନ୍ଦରାୟ ମଂଗାଟିତ କରେନ । ଏହି
ଦଲ ଭାଙ୍ଗିଯା ପରେ “ବାଗବାଜାର ଅୟମେଚାର ଥିଯେଟାରେର” ପତ୍ରନ ହୟ ଏବଂ
ତାହାତେ “ମଧ୍ୟବାର ଏକାଦଶୀର” ପ୍ରଥମାଭିନ୍ୟ ହୟ ।

ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତେର “ଶର୍ମିଷ୍ଠା” ନାଟକ ଏହି ଯାତ୍ରାର ଦଲେ

রঞ্জিলয়ের রঙ কথা

অভিনয়ার্থে মনোনীত হয়। যাত্রা-উপযোগী কতকগুলি গীত রচনার আবশ্যক হওয়ায়, সকলে উৎসাময়িক সুপ্রসিদ্ধ গীত-রচয়িতা প্রিয়মাধব বশু মল্লিক মহাশয়ের নিকট গমন করেন। কিন্তু তাহার সময়াত্মা-বশতঃই ইউক বা কতকগুলি অপরিচিত যুবক দেখিয়া অগ্রাহবশতঃই ইউক, বহু যাতায়াতের পর তাহার নিকট একখানিও গীত না পাওয়ায়, গিরিশবাবু বিস্তৃত হইয়া তাহার সমবয়স্ক উমেশচন্দ্র চৌধুরী মহাশয়কে বলেন,—“এত কষ্ট কেন? ‘একটা ভোসের লাগি কি জান খোয়াবি?’ আয়, আমরা দু’জনে যেমন পারি, গান বাঁধি।” উভয়ে উৎসাহের সহিত উক্ত যাত্রার গান রচনা করিলেন। গিরিশবাবুর রচনা-শক্তির সহিত সাধারণের এই প্রথম পরিচয়। একখানি গীতের নমুনা,—
দেবযানীকে কৃপ হইতে উদ্ধার করিয়া ঘ্যাতির উত্তি :—

(‘সখি, ধর ধর’—স্বরে গেয়)

আহা—মরি মরি !

তনুপনা ছবি,   মায়া কি মানবী

ছলনা বুঝি করে বনদেবী !

রঞ্জিত রোদনে বদন অমল,

ময়ন-কমলে নীর ঢল ঢল,

নিতৰ-চুবিত,   বেণী-আলোড়িত,

বিমাহিত চিত হেরি মাধুরী !

ইত্যাদি ।

ରଙ୍ଗାଳରେ ରଙ୍ଗ କଥା

ଗାନଥାନି ରଚନା କରିଯା ଗିରିଶବାବୁ ସଥନ ସମ୍ପଦାଯକେ ଶୁଣାଇଲେନ,
ତେବେନ ତାହାରା ମହା ଖୁସୀ ହଇୟା ବଲିଲେନ, “ଗାନ ବଡ଼ି ମଧୁର ହଇୟାଛେ ।”
ଗିରିଶବାବୁ ହାସିତେ ହାସିତେ ବଲିଲେନ,—“ମଧୁର ହବେ ନା ?—ଯେ ‘ମ’
ଅକ୍ଷର ‘ମଧୁର’ ଗୋଡ଼ାଯ,--ମେହେ ‘ମ’ ଏତେ କତ ଛଡ଼ିଯେଛି ଦେଖ ନା !”

ଦୁଧଟୁକୁ ବୁଝି ବେଡ଼ାଲେ ସବ ଥେବେ ଗେଲ !

ମିନାର୍ତ୍ତା ଥିଯେଟାରେ ଏକଦା ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରର “ମୁକୁଳ-ମୁଞ୍ଜରା” ନାଟକେର
ଅଭିନ୍ୟ ହଇତେଛେ, ଆଫିଂଥୋର “ବକ୍ରଣ୍ଟାଦ”-ବେଶୀ ରସ-ସାଗର ଅର୍କେନ୍ଦ୍ର-
ଶେଥର “ଭଜନରାମେର” ସହିତ ଅଭିନ୍ୟ କରିତେଛେନ, ଏମନ ସମୟେ ଏକଟି
ବିଡ଼ାଳ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପ୍ରବେଶ କରିଯା ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିଲ । ହଠାତ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ
ଦର୍ଶକଗଣ ହୋ ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ । ତେବେନ୍ଦ୍ର ଅଭିନ୍ୟ-ଛଲେ
ଅର୍କେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ “ଭଜନରାମ”-ବେଶୀ ଖାତନାମା ଅଭିନେତା ବିନୋଦବିହାରୀ
ମୋମ (ପଦ ବାବୁ) କେ ବଲିଲେନ,—“ଓରେ ଭଜନ, ବୁଝି ସର୍ବନାଶ ହ’ଲୋ—
ଏକେ ଆମି ଆଫିଂଥୋର ମାନୁଷ—ଦୁଧଟୁକୁ ବୁଝି ହତଭାଗା ବେଡ଼ାଲେ ସବ
ଥେବେ ଗେଲ !”

ରଙ୍ଗାଳରେ ହାସିର ତରଙ୍ଗେ ଉପର ହାସିର ବନ୍ଦା ଛୁଟିଲ ।

ଏତ ଚୁଣ ପାଞ୍ଚେ ମେଥେ ଲଞ୍ଚିତ !

ଭୁବନମୋହନ ବାବୁର ଗ୍ରେଟ ଟ୍ୟାସାଟାଲ ଥିଯେଟାରେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଟକାର
ସ୍ଵଗୌଯ ହରଲାଲ ରାଯ-ପ୍ରଣୀତ “ହେମଲତା” ନାଟକ ଅତି ସୁଖ୍ୟାତିର ସହିତ
ଅଭିନୀତ ହୁଯ । ଏହି ନାଟକେର ନାୟକ “ସତ୍ସଥାର” ଭୂମିକା ଦେଶବିଦ୍ୟାତ

ରଙ୍ଗାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଅଭିନେତା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମହେଶ୍ବରାଳ ବନ୍ଦ ମହାଶୟ ବିଶେଷ ଯୋଗାତାର ସହିତ ଅଭିନ୍ୟ କରିଯାଇଲେନ । ରୁସ-ସାଗର ଅଞ୍ଚଳେର ଏକଦିନ ଉତ୍ତର ଭୂମିକା ଅଭିନ୍ୟ କରିଯା ବଡ଼ଈ ରଙ୍ଗ କରିଯାଇଲେନ ।

ସେ ସମୟେ ‘ସତ୍ୟସଥା’ ପାଗଲେର ଛନ୍ଦବେଶେ କାରାଗାରେ ପ୍ରାବେଶ କରିଯା ସ୍ଵୀୟ ବେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପୂର୍ବକ ଚିତୋରାଧିପତି ବିକ୍ରମସିଂହଙ୍କେ କାରାଗାର ହିତେ ବାହିର କରିଯା ଦେନ, ସେ ସମୟେ ସତ୍ୟସଥାର କପଟ ଉନ୍ମାଦାବନ୍ଧା ଗ୍ରହକାର ଏଇନପତାବେ ବର୍ଣନ କରିଯାଇଛେ :—ସତ୍ୟସଥା ସେଇ ଆକାଶେ ମିଞ୍ଜୀ ଖାଟାଇୟା ବାଡ଼ୀ ତୈୟାରୀ କରିତେଛେ । ମିଞ୍ଜୀଦିଗେର ଉଦ୍ଦେଶେ ପାଗଲାମିର ବୌକେ କଥନ୍ତି ବଲିତେଛେ,—“ଖାଟ୍ ଖାଟ୍—ବକ୍ସିମ ପାବି, ଆକାଶେ ବାଡ଼ୀ—ରାଜୀ ବେଟାରେ ନାହି, ମଞ୍ଜୀ ବେଟାରେ ନାହି; କାଜ କର, କାଜ କର, ଦେଖି କେମନ କାଜ କରିସ ।” ଆବାର କଥନ୍ତି କ୍ରୋଧେର ଭାଗ କରିଯା ବଲିତେଛେ,—“ମାର ବେଟାକେ ମାର—ବେଦମ ମାର, ଏତ ଚୁଣ ଗାୟେ ମେଥେ ନଷ୍ଟ ?” ଇତାଦି ।

ଅଞ୍ଚଳ୍ବାୟ ଉପରୋକ୍ତ “ଏତ ଚୁଣ ଗାୟେ ମେଥେ ନଷ୍ଟ ?” ବଲିବାର ସମୟ ଚାହିୟା ଦେଖେନ, ଥିଯେଟାରେ ଭିତରେ ଉଠିଥିର ପାର୍ଶ୍ଵ ତୀହାଦେର ଏକଟି ବିଶିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ ସାଦା ମୋଜା ପାଯେ ଦିଯା ଦୀଡାଇୟା ଅଭିନ୍ୟ ଦେଖିତେଛେ । ତିନି ତୃକ୍ଷଣାଂ ତୀହାକେ ରଙ୍ଗମଙ୍କେର ଉପର ହିଡ଼, ହିଡ଼ କରିଯା ଟାନିଯା ଆନିଯା ତୀହାର ପାଯେ ସାଦାମୋଜା ଦେଖାଇୟା ବଲିଲେନ,—“ଏତ ଚୁଣ ପାଯେ ମେଥେ ନଷ୍ଟ ?” ଦର୍ଶକଗଣ ହୋ ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ । ଭଦ୍ରଲୋକଟି ମହା ଅପ୍ରତିଭ ହଇୟା ପଡ଼ିଲେନ ।

বঙ্গালয়ের রঞ্জ কথা

উইংসের পার্শ্বে দাঢ়াইলে অভিনেত্রগণের রঞ্জমঞ্চে গমনাগমনের বিশেষ অস্মুবিধি হয়, এজন্য তাঁহাকে বহুবার ও বহুদিন দর্শকগণের আসনে বসিয়া অভিনয় দেখিতে অনুরোধ করা হইত, কিন্তু তিনি তাহা শুনিয়াও শুনিতেন না। অক্ষেন্দুবাবু আজি এই স্থানে পাইয়া রঞ্জছলে তাঁহাকে একটু শিঙ্কা দান করেন।

অলুচ্ছ, আশার ক্ষতিক্ষেত্র !

প্রতাপচান্দ জগতী মহাশয়ের গ্রাসান্তাল থিয়েটারে একদিন দীনবন্ধুবাবুর “নীলদর্পণ” নাটক অভিনয় হইতেছে।—

উক্ত নাটকের পঞ্চমাক্ষের শেষ দৃশ্যে যে সঙ্গে উদ্ঘাদিনী সাবিত্রী, কনিষ্ঠা বধু সরলতার গলায় পা দিয়া দাঢ়াইয়া তাঁহাকে মারিয়া ফেলিয়া নৃত্য করিতে থাকেন, সে সময়ে কনিষ্ঠ পুত্র বিনুমাধব আসিয়া বাস্তভাবে “ওমা ! ওফ !... আমার সরলতাকে মেরে দেন্নে !” বলিয়া সরলতার মস্তক ক্রোড়ে লইয়া—“আমার প্রাণের সরলা যে এ পাপ পৃথিবী পরিত্যাগ করেছেন” বলিয়া রোদন করিয়া থাকেন।

“গ্রাসান্তালে” সেদিন যিনি বিনুমাধবের ভূমিকা অভিনয় করিয়া-ছিলেন, তাঁহার শারীরিক অসুস্থতা এবং সদ্বিষ্ট প্রাপ্তি—যথন তিনি সরলতার মস্তক ক্রোড়ে করিয়া রোদনাভিনয় করিতেছিলেন—তখন তাঁহার নয়ন ও নাসিকা যুগল হইতে নিঃস্ত প্রেরণ জলধারায় সরলতা-বেশী গোলাপমূলরী ওরফে শুকুমারী দত্তের মুখমণ্ডল ভাসিয়া যাইতে

ଶ୍ରୀଲଙ୍ଘର ରଙ୍ଗ କଥା

ଥାକାଯ, ତିନି ମହା ବିରକ୍ତ ହଇଯା ନଡ଼ିଆ ଉଠିଲେନ । ମୃତାକେ ନଡ଼ିତେ ଦେଉଥିଯା ଦର୍ଶକଗମ ହାନ୍ତ କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ଯିନି ବିନ୍ଦୁମାଧ୍ୟବେର ଭୂମିକାଭିନ୍ୟ କରିତେଛିଲେନ, ତିନି ସରଳତାର ଏହି ଦୋଷଟୁକୁ ଢାକିଯା ଲହିବାର ଜଣ୍ଠ ସଙ୍ଗେ ସମେ ବଲିଯା[“] ଉଠିଲେନ,—“ନା, ନା, ଏଥିବେ ଜୀବନ ଆଛେ—ଏଥିବେ ମରେ ନାହିଁ ।” ଏହି ବଲିଯା ସଥିନ ମସ୍ତକ ନତ କରିଯା ସରଳତାର ମୁଖେର ନିକଟ ପରୀକ୍ଷାର ଛଲେ ଝୁକିଯା ପଡ଼ିଲେନ—ତଥିନ ସର୍ବାଙ୍ଗ ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ମନ୍ଦିର-ଭାସିତା ଗୋଲାପମୁଦ୍ରାର ବୈର୍ଯ୍ୟେର ବନ୍ଧନ ଏକେବାରେଇ ଶିଥିଲ ହଇଯା ଯାଇଲ,—ତିନି କ୍ରୋଧେ ବଲିଯା ଉଠିଲେନ,—“ଏହି ସେ ମନୁଷ, ଆବାର କତବାର ମରବୋ ?”

ଅସୁନ୍ଦ—ଆସୁନ୍ଦ !

ଡକ୍ଟର ପ୍ରତିପାନ୍ଦ ଜହରୀ ର ଗ୍ରାସାନ୍ତାଳ ଥିଯେଟାରେ ଏକଦିନ ଗିରିଶ-ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ “ସୀତାର ବନବାସ” ନାଟକ ଅଭିନ୍ୟ ହିତେଛେ । ସେ ସମୟେ ଆରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କଟୋର ଆଦେଶ ଜାପନପୂର୍ବକ ସୀତାଦେବୀକେ ‘ବନବାସ’ ଦିଯା ଆଣିଯା, ଉତ୍ସବାବସ୍ଥାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୁଦ୍ରାକେ ବଲେନ :—

“ଶୁଣ ଶୁଣ ଉତ୍ସବ ସମ୍ମାନ,
ଚଲ ରାତ୍ରି-ପଦେ ଲହିବ ଆଶ୍ରୟ,
ନହେ ଜୀବନ ସଂଶୟ ମନ,—
ନାଦେ ଧ୍ୱନି ବଜ୍ରନାଦ ଜିନି !”

রঞ্জালয়ের রঞ্জ কথা

সে সময়ে অযোধ্যা হষ্টতে প্রত্যাগত একজন দৃত আসিয়া বলিয়া
থাকে :—

“দেব ! প্রমাদ পড়েছে বড়,
রঘুবীর অধীর হৃদয়,
শূন্ত মন শূন্ত দৃষ্টি—
শূন্ত করি অযোধ্যা নগরী
সমাগত সরযু পুলিনে,—
ক্ষণে অচেতন, চেতন বা ক্ষণে,
অঁথি বারিধারা
মিশায় সরযু-নীরে,
উষ্ণ শ্বাস মিশায় সমীরে !
মহষি বশিষ্ঠ সাথে—
প্রবোধিতে নারেন রাঘবে !”

চান্ত-রস-রসিক স্বর্গীয় বিহারীলাল বসু (যিনি জোঠাবিহারী
নামে সুপরিচিত) উক্ত দৃতের ভূমিকা গ্রহণ করিয়াছিলেন। রঞ্জমঙ্গে
প্রবেশ করিয়া হষ্টাং সেদিন কেমন তাঁহার সব গুলাইয়া যাইল।
“দেব ! প্রমাদ পড়েছে বড়”—ধৰ্তা লাইন ধরিতে না পারিয়া,
বড়ই প্রমাদে পড়িলেন। অবশেষে কাজ চালান গোছ যাহাই ইউক
কিছি একটা বলিতে তইবে স্থির করিয়া লইয়া, মন্তক অবনত এবং
উভয় বুঝ প্রসারণ করিয়া, “লক্ষণ”-বেশী স্বর্গীয় মহেন্দ্রলাল বসুকে

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଜ କଥା

ଆହାନସ୍ତଚକ ଭଞ୍ଜିତେ ବଜିଆ ଉଠିଲେନ,—“ଆସୁନ, ଆସୁନ !” ଶୀଘ୍ରାଂଶୁ, ଶୀଘ୍ରାଂଶୁ—

ରଙ୍ଗାଳୟେ କିମ୍ବପ ହାତେର ରୋଲ ଉଠିଲ, ପାଠକଗଣଙ୍କ ତାହା ଅନୁମାନ କରନ ।

ମେଜ୍‌ଦାଦ ! ଆମାଙ୍କ ପାଇଁ କିମ୍ବା କିମ୍ ?

ଶୁଦ୍ଧମିଶ୍ର ନାଟକାର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଚକ୍ରବତୀ-ପ୍ରଣିତ “ନନ୍ଦ-ବଂଶୋଦ୍ଧେନ” ନାମକ ଏକଥାନି କକ୍ଷ-ରସାଖିତ, ନାଟକ ଶୈୟୁକ୍ତ ଭୁବନ୍ମୋହନ ନିଯୋଗୀ ମହାଶୟେର ଗ୍ରେଟ ଆସାନ୍ତାଳ ଥିଯେଟାରେ ଅଭିନୀତ ହୁଏ ।

ଏଇ ନାଟକେର ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କେର ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟେ ଶେବତାଗେ ରାଜ-କୁମାର “ନନ୍ଦ” ଓ ମନ୍ଦୀ ଶକ୍ଟାର ପୁତ୍ର “ବିଜୟବନ୍ଦଭେର” ଗରମ୍ପର ଅସିଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ, ଏବଂ ନନ୍ଦ ଆହତ ହଇବା ଭୂପତିତ ହନ ।

ଶୁଦ୍ଧମିଶ୍ର ଅଭିନେତା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନ୍ଦେୟପାଧ୍ୟାୟ ଓ କିରଣଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦେୟପାଧ୍ୟାୟ ସହୋଦର ଭାତୀ ଛିଲେନ । ନଗେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ମଧ୍ୟମ ଓ କିରଣବାବୁ କନିଷ୍ଠ । କିରଣବାବୁ ତରୋଯାଳ-ଖେଳା ବିଶେଷକପ ଶିକ୍ଷା କରିଯାଇଲେନ । ଏଇ ନାଟକେ ନଗେନ୍ଦ୍ରବାବୁ “ବିଜୟବନ୍ଦଭେର” ଏବଂ କିରଣବାବୁ “ନନ୍ଦେର” ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଯାଇଲେନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ସେ ସମୟ “ବିଜୟବନ୍ଦଭେର”-ବେଶୀ ନଗେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ଏବଂ “ନନ୍ଦ”-ବେଶୀ କିରଣବାବୁର ପରୁମ୍ପର ଅସିଯୁଦ୍ଧ ହଇତେଛେ,—ଲେ ସମୟେ କିରଣବାବୁ ଏକପ କ୍ଷାତ୍ର-ତେଜୋଦୀପ୍ତ ହଇଯା ଉଠିଯାଇନ, ସେ, ସଦିଓ ଯୁକ୍ତେ ପରାପର ହଇଯା ତୀହାର ଭୂପତିତ ହଇବାର କଥା, କିନ୍ତୁ ପତନ ତୋ ଦୂରେର

John C. Dillinger
Dillinger Gang Member
Wanted for Kidnapping
and Murder

John C. Dillinger
Member of Dillinger Gang
Kidnapping and Murder

© 1967 The National Security Agency

କଥା, ତୋହାର ଅସି-ସଂକଳନ-ମୈପୁଣ୍ୟ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଯୁଦ୍ଧ ପାଠିତେହି ଲାଗିଲ । ଦର୍ଶକଗଣ ସମର-କୁଣ୍ଡଳୀ ବୀରଦ୍ଵାରେର ଅସିଯୁଦ୍ଧ ଦର୍ଶନେ ପରମାନନ୍ଦେ ଦନ 'ଘନ କରତାଲିଧିବନି କରିତେ ଲାଗିଲେନ । କିନ୍ତୁ ଯଥନ ଏହି ଭୌଷଣ ସମରେର କୋନରାପ ଅବସାନେର ଲକ୍ଷଣ ହେବା ଗେଲ ନା, ତଥନ ଥିଯେଟୋରେର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଗଣ ଉତ୍ତରେ ପାର୍ଶ୍ଵ ହିତେ ଅନୁଚ୍ଛବ୍ରରେ କିରଣବାବୁକେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଯା ବଲିତେ ଲାଗିଲେନ,—“ପଡ଼ କିରଣ ପଡ଼, ବଡ ଦେରୀ ହ'ଯେ ଯାଚେ :” କିରଣବାବୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିତେ କରିତେହି ବଲିଲେନ,—“ତରୋଯାଳ-ଖେଳାୟ ମେଞ୍ଜ ଦାଦା ଆମାୟ ପାରେ ନା କି ?”

କ୍ରମେ ଯୁଦ୍ଧର ଅବଶ୍ଯା ଯଥନ ସଙ୍ଗିନ ହଇଯା ଆସିଲ, ତଥନ ନଗେନବାବୁଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ କରିତେ କରିତେ ଜନାନ୍ତିକେ ବଲିଯା ଉଠିଲେନ,—“ଆମିହି ହାର ମାନ୍ଚି ଭାଇ, ତୁହି ପଡ଼ ।” କିରଣବାବୁ ତଥନ ବିଜୟ-ଗୌରବେ ଉତ୍ୱଳି ହଇଯା ଧରାଶାୟୀ ହଇଲେନ ।

ଓଈ—ଆମାର ଅନ୍ଦାଇ ।

ସଲୋମନ ନାମକ ପ୍ରେମ ନାଟ୍ୟାମ୍ଭୋଦୀ ଇହଦି ସାହେବ ଏକଟୀ ଫୁଲେର ବାସ୍‌କେଟ ସଙ୍ଗେ ଲହିଯା ବହୁକାଳ ଧରିଯା ଥିଯେଟୋର ଦେଖିତେ ଆସିଲେନ । ଇନି ବାଙ୍ଗାଲା ବେଶ ବୁଝିଲେନ ଏବଂ ବାଙ୍ଗାଲା ଥିଯେଟୋରେ ବିଶେଯ ପକ୍ଷପାତୀ ଛିଲେନ । ରଙ୍ଗମର୍ଫେର ଠିକ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଦର୍ଶକର ଆସନେ ଇନି ଉପବେଶନ କରିଲେନ ଏବଂ ଯେ ସକଳ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରିଗଣେର ଅଭିନୟ ଦର୍ଶନେ ଆନନ୍ଦଲାଭ କରିଲେନ, ବାସ୍‌କେଟ ହିତେ ଫୁଲେର

ରଙ୍ଗଲଯେର ରଙ୍ଗ କଥା

ମାଳା ଓ ଫୁଲେର ତୋଡ଼ା ବାହିର କରିଯା ତୀହାଦେର ଉଦ୍ଦେଶେ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ନିକ୍ଷେପ କରିତେଣ । ତୀହାର ନାଟ୍ୟାଳୁରାଗ ଏବଂ ସହଦୟତାର ପରିଚୟ ପାଇଁଯା ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରିଗଣ ତୀହାକେ ପ୍ରିତିର ଚକ୍ଷେ ଦେଖିତେଣ ଏବଂ ତୀହାର ଉପହାର ସମାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିତେଣ । ଦଶ ବୃଦ୍ଧର ପୂର୍ବେ ଯାହାରା ଥିଯେଟାର ଦେଖିଯାଛେ, ତୀହାଦେର ମଧ୍ୟେ ଅନେକେଟି ସଲୋମନ ସାହେବକେ ବୁଝିତେ ପାରିବେନ ।

ନାଗେନ୍ଦ୍ରବାବୁର ମିନାର୍ତ୍ତା ଥିଯେଟାରେ ଏକଦିନ “ନବୀନ ତପସ୍ଵିନୀ” ନାଟକ ଅଭିନ୍ୟ ହିତେଛେ । ଅର୍ଦ୍ଦେଲ୍ଦ୍ବାବୁ “ଜଳଧର” ସାଜିଯାଛେନ ଏବଂ ଜଳଧର-ପତ୍ନୀ “ଜଗଦସ୍ତା” ସାଜିଯାଛେନ—ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ରଙ୍ଗରମିକା ଅଭିନେତ୍ରୀ ପରଲୋକଗତ ଶୁଳକନ୍ତୁ ହରି ।—ଯେମନ ଦେବା—ତେମନି ଦେବୀ !

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ, ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭାକ୍ଷେ ସେ ମନ୍ୟ ଶ୍ଵାମୀ-ଚରିତ୍ରେ ସନ୍ଦିକ୍ଷା ‘ଜଗଦସ୍ତା’-ବେଶନୀ ଶୁଳକନ୍ତୁ ହରି, ମୁଡ୍ରୋବୀଟା ହଞ୍ଚେ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପ୍ରବେଶ କରିଯା, “ଆଜ ତୋମାରି ଏକଦିନ, କି ଆମାରି ଏକଦିନ ; * * * ଆମି ଘୋମଟା ଦିଯେ ଚୁପ କ'ରେ ବସି, ଯଦି ଧର୍ତ୍ତେ ପାରି, ଆଜ ମାଲତୀ ମଞ୍ଜିକେକେ ‘ମା’ ବଲିଯେ ନେବ, ତବେ ଛାଡ଼ିବୋ ।” ଇତ୍ୟାଦି ବଲିଯା ଯଥନ ଶ୍ଵାମୀ-ଆଗମନ-ଓତ୍ତିଙ୍ଗାଯ ଘୋମଟା ଦିଯା ବସିତେ ଯାଇତେଛେନ,— ଉପରୋକ୍ତ ସଲୋମନ ସାହେବ ପରମ କୌତୁଳ୍ୟକ୍ରାନ୍ତ ଏବଂ ଅଭିନ୍ୟ-ଚାତୁର୍ଯ୍ୟେ ମୁକ୍ତ ହଇଯା, ଶୁଳକନ୍ତୁ ହରି ସମ୍ମାନେର ସହିତ ମାଳା ଗ୍ରହଣ କରିଲେନ ଏବଂ ତାହା ଗଲାଯ ପରିଦ୍ୟା ଘୋମଟା ଦିଯା ବସିଯା ରହିଲେନ । ତାହାର ପର “ଜଳଧର”-ବେଶୀ

ରଙ୍ଗାଳୟର ରଙ୍ଗକଥା

ହାଶ-ମହାର୍ଣ୍ଣବ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପ୍ରବେଶ କରିଯା, ଜଗଦସ୍ଵାର ହଞ୍ଚେ କିନ୍ନପ
ଲାଖିତ ହଇଲେନ, ତାହା ସକଳେଇ ଜାନେନ ।

‘ଯେ ସମୟେ ଜଗଦସ୍ଵା ମାଥାର ବୋଗଟା ଖୋଲେନ, ଏବଂ ତାହାର ଗଲାର
ମାଲା, ଶୁଷ୍ପଷ୍ଟକ୍ରମ ଦେଖା ଯାଇ,—ତଥିନ “ଜଳଧର”-ବେଶୀ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରବାବୁ
ଅଭିନୟ-ଛଲେ ବଲିଲେନ,—“ଆମାଯ ତୋ କଥାଯ କଥାଯ ସନ୍ଦେହ କରୋ,
ବଲି ଏହି ଯେ ଗଲାଯ ବାହାରେର ମାଲା ଛଲ୍ଛେ,—ମାଲାଟି ଦୋଲାଲେ କେ ?
ବଲି ଦିଲେ କେ ?” ଗୁଲଫନ୍ ହରି ତ୍ରେଷ୍ଣାଂ ଅଭିନୟ-ଛଲେ ରଙ୍ଗମଙ୍କେର ଠିକ
ସମୁଖସ୍ଥ ଦର୍ଶକେର ଆସନେ ଉପବିଷ୍ଟ ସଲୋମନ ସାହେବେର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳି
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପୂର୍ବକ ବଲିଲେନ,—“ଏହି, ଆମାର ନନ୍ଦାଇ ।”

ଦର୍ଶକଗଣ ହୋ-ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ ଏବଂ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରବାବୁର
ଉପୟୁକ୍ତ Co-actress ଏର ପରିଚୟ ପାଇଯା ଗୁଲଫନ୍ ହରିର ସଥେଷ ପ୍ରଶଂସା
କରିତେ ଲାଗିଲେନ ।

ଗର୍ବ ହ'ଲେ ଝୁଞ୍ଜେ ପେତେ ।

ଏମାରେଲ୍ଡ ଥିଯେଟାରେ ଏକଦିନ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରବାବୁ, ଶୁବିଧାତ ଗୀତିନାଟାକାର
ସ୍ବଗୀୟ ଅତୁଳକୃଷ୍ଣ ମିତ୍ର, ଥାତନାମା ଅଭିନେତା ସ୍ବଗୀୟ କୁମୁଦବିହାରୀ
ସରକାର, ଶୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଭିନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରିୟନାଥ ଘୋସ, ଉକ୍ତ ଥିଯେଟାରେର
ଷେଜ-ମ୍ୟାନେଜାର କାଶୀନାଥ ବନ୍ଦୁ ପ୍ରଭୃତି ଏକତ୍ରେ ବସିଯା କଥାବାର୍ତ୍ତା
କହିତେଛେନ,—ଏମନ ସମୟେ ଶୁବିଧାତ ଅଭିନେତା ସ୍ବଗୀୟ ମତିଲାଲ ଶୁର
ଅଧ୍ୟାୟ ଉପାଧିତ ହଇଯା ଅତୁଳବାବୁକେ ବଲିଲେନ,—“କିହେ—ତୁମି

ବ୍ୟାଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗ କଥା

ଏଥାନେ ?—ଆମି ତୋମାକେ ସମସ୍ତ ଦିନ ଗରୁ ଥୋଜା କ'ରେ ବେଡ଼ିଯେଛି ।”
ଅର୍ଦ୍ଧବ୍ୟାଙ୍ଗ ବଲିଲେନ,—“ଗରୁ ହ'ଲେ ଖୁଁଜେ ପେତେ ; ଗରୁ ତୋ ନୟ, ତାଇ
ଖୁଁଜେ ପାଓ ନାହିଁ ।”

ଛେଲେ ବନ୍ଦଳ ।

ମେରେଦେର ଲହିଯା ଯାହାରା ଥିଯେଟାର ଦେଖିତେ ଆମେନ, ତାହାରା
ବିଲଙ୍ଘଣ ଜାନେନ, ଥିଯେଟାର ଭାଙ୍ଗିଯା ଯାଇବାର ପର ଶ୍ରୀଲୋକଦେର ବାହିର
ହେଇବାର ପଥେ କିନ୍ତୁ ଗାଡ଼ିର ଭିଡ଼ ହୟ ଏବଂ ପୂର୍ବ ହଇତେ ଗାଡ଼ିର ବାବନ୍ଧା
କରିଯା ନା ରାଖିଲେ ଶ୍ରୀଲୋକଦେର ଲହିଯା ବାଟୀ ଯାଇତେ କଣ ଅଧିକ
ବିଲଞ୍ଘ ହୟ ।

ତାଳତଳା-ନିବାସୀ ଜନେକ ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ଭଦ୍ରଲୋକ ଏକଦିନ ବାଟୀର
ମେରେଦେର ଏହିରୂପଭାବେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବକ୍ଷା କରାଇଯା ଥିଯେଟାର ଦେଖାଇତେ
ଲହିଯା ଆସିଯାଇଛେନ, ଯେ, ଥିଯେଟାର ଭାଙ୍ଗିବାର ଦଶ ମିନିଟ ପୂର୍ବେ ତିନି
ଗାଡ଼ି ଠିକ କରିଯା ଯାଖିଯା ତାହାଦିଗକେ ଡାକିଯା ପାଠାଇବେନ, ତାହାରା ଓ
ସର୍ବଶ୍ରୀ ଅଭିନଯଟୁକୁ ଦେଖିବାର ପ୍ରଳାଭନ ତାଗ କରିଯା ତୃକ୍ଷଣାଂ
ଚଲିଯା ଆସିବେନ । ବାବୁଟ ଏକ କଥାର ମାନ୍ୟ ଏବଂ କିଞ୍ଚିତ କୁଞ୍ଚ-
ପ୍ରକୃତିର—ତାହା ବାଟୀର ଶ୍ରୀଲୋକଦେର ଅବଦିତ ଛିଲ ନା । ଯାହାଇ
ହୁକ୍କ ତାହା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ନାଟକ ତୋ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖିତେ ପାଇବେନ—‘ପ୍ରାଣେର
ଟାନ’ ନା ହୟ ଶେଷଟୁକୁ ନାଇ-ଇ ଦେଖିବେନ,—ଏହି ବଲିଯା ଚିତ୍ରକେ ପ୍ରବୋଧ
ଦିଯା ‘ମନୋମୋହନ ଥିଯେଟାର’ ଦେଖିତେ ଆସିଯାଇଛେ ।

ରଙ୍ଗାଳୟର ରଙ୍ଗ କଥା ।

ଅଭିନ୍ୟ ଶେଷ ହଇବାର ଠିକ ଦଶ ମିନିଟ ପୂର୍ବେ, ବାବୁଟି ଶ୍ରୀଲୋକଦେଇ
ବହିର୍ଗମନ-ପଥେ ଗାଡ଼ୀ ଖାଡ଼ୀ କରିଯା ଥିଯେଟାରେ ଥିକେ ଦିଯା ବାଟୀର
ମେଘେଦେଇ ସଂବାଦ ଦିଯାଛେନ, ସଂବାଦ ପାଇବାମାତ୍ର ମେଘେର ବାବୁର ରୋଷ-
କଷାୟିତ ମୂର୍ତ୍ତି, ଚକ୍ଷେର ସମ୍ମୁଖେ ସେବ ଦେଖିତେ ପାଇଲେନ, ଏବଂ ଶେଷ ମିଳନ-
ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାର ମାଯା ପରିତ୍ୟାଗ କରିଯା ଉଠିଯା ପଡ଼ିଲେନ ଓ ତାଡ଼ାତାଡ଼ି
ନିଚେ ନାମିଯା ଆସିଯା ପାଡ଼ିତେ ଉଠିଲେନ । ବାବୁଟି ମେଘେଦେଇ ସତ୍ୟରକ୍ଷା
ଓ ଆଜ୍ଞା-ପାଲନେର ସଂ-ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେ ପ୍ରିତ ହଇଯା ଗାଡ଼ୀର ଭିଡ଼ ହଇତେ ନା
ହଇତେ ତାହାଦିଗକେ ଲୁହିଯା ବାଟୀ ଚଲିଯା ଗେଲେନ ।

ସଥିନ ଥିଯେଟାର ଭାଙ୍ଗିଯା ଘାଇଲ ଏବଂ ଦଲେ ଦଲେ ଶ୍ରୀଲୋକେରା ନିମ୍ନେ
ନାମିଯା ଆସିଲେନ,—ତଥିନ ଉପରେ ଏକଟା କର୍ଣ୍ଣ-କୋଳାହଳ ଶୋନା
ଗେଲ । ବାପାର କି—ଉପରେ ଏତ ଗୋଲ କିମେର ? ଥିଯେଟାରେ ଥି
ବି ନିଚେ ନାମିଯା ଆସିଯା ସଂବାଦ ଦିଲ,—“ଏହର ଛେଲେ ଧୂମୁଛିଲ,
ଥିଯେଟାର ଭାଙ୍ଗିବାର ପର ଛେଲେ ତୁଲେ ଦେଖେନ, ତାହର ଛେଲେ ନୟ ।
ଦେଖିତେ ତେମନି ନାହୁସ-ନୁହୁସ ଗୋରାପାନା ବଟେ, କିନ୍ତୁ ଗଲାଯ ତୋ ଏହର
ଛେଲେର ମାହୁଳି ଢିଲ ନା, ଆର କାରୋ ଛେଲେ ହବେ । କିନ୍ତୁ, ବାବୁ, ଉପରେ
ତ ଆବ କୋନ ଛେଲେ ନାହିଁ ।”

ଏକଟା ଛଲବୁଲ ପଡ଼ିଯା ଦେଲ—ଶିଖହାରା ଶ୍ରୀଲୋକେରା ନିଚେ ନାମିଯା
ଆସିଯା କାନ୍ଦା ଜୁଡ଼ିଯା ଦିଲେନ । ସେ ହାତି ବାବୁ ମେଘେଦେଇ ସଙ୍ଗେ କରିଯା
ଆନିଯାଛିଲେନ, ତାହାରା ଓ ହାତିକ ଛୁଟାଛୁଟି କରିଯା ଅବଶ୍ୟେ ମେଘେଦେଇ
ସହିତ ଯୋଗଦାନ କରିଲେନ । ଥିଯେଟାରେ ଦରୋଘାନ ଅବସ୍ଥା କ୍ରମଶାହୀ

ରଙ୍ଗାଲୟେର ମନ୍ତ୍ର କଥା

ଶୋଚନୀୟ ହିତେ ଦେଖିଯା, ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ଉକ୍ତ ଥିଯେଟାରେର ସୁଧୋଗ୍ଯ ବିଜିନେସ୍ ମାନେଜାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚାକ୍ ଚଞ୍ଜ ବଞ୍ଚ ମହାଶୟକେ ଗିଯା ଥବାର ଦିଲ୍ଲୀନେ । ଚାକ୍ରବାବୁ ଛୁଟିଯା ଆସିଯା ପଡ଼ିଲେନ ଏବଂ ସମ୍ପତ୍ତ ଅବଶ୍ଵା ଜ୍ଞାତ ହିଇଯା ଭଦ୍ରଲୋକ ହଇଟିକେ ବୁଝାଇଯା ବଲିଲେନ, “ଆପନାରା ଅତ ଅଧୀର ହ'ଚେନ୍ କେନ ? ମେଯେଦେର କୀଦତେ ବାରଣ କରନ । ଛେଲେ ଯେ ବଦଳ ହ'ଯେଛେ, ତା ତୋ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତଙ୍କୁ ବୋକା ଯାଚେ । ଆପନାରା ପରେର ଛେଲେ ଦେଖେ ଯେମନ ଅନ୍ତିର ହ'ଯେ ଉଠିଛେନ—ଆର ଯାରା ଆପନାଦେର ଛେଲେ ନିୟେ ଗେଛେନ—ତାହା'ରା ଓ ବାଡ଼ୀ ଗିଯେ ଯଥନ ଦେଖିବେନ, ତାହାର ଛେଲେ ନୟ, ତଥନ କି ତାହା'ରାଇ ଆର ଶିର ଥାକୁବେନ, ଆପନାରା ଏକଟୁ ଅପେକ୍ଷା କରନ, ତାରା ଏଲେନ ବଲେ ।”

ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ କୋଲାହଲପୂର୍ଣ୍ଣ ରଙ୍ଗାଲୟ ଜନଶୁଭ୍ର ହିଇଯା ଗେଲ—ଆଲୋକମାଳା-ବିଭୂଷିତ ରଙ୍ଗାଲୟେର ପ୍ରାୟ ସକଳ ଆଲୋଇ ନିର୍ବାପିତ ହଈଲା, ରଙ୍ଗାଲୟ ନୀରବ ନିଃକ ମୂତ୍ରି ଧାରଣ କରିଲ । ଜାଗିଯା ବସିଯା ରହିଲେନ ଶୁଦ୍ଧ—କର୍ତ୍ତବ୍ୟାପାଲନେର ନିମିତ୍ତ ଥିଯେଟାରେର ବିଜିନେସ୍ ମାନେଜାର, ଦରୋଯାନ ଓ ବିଗନ ଏବଂ ବ୍ୟାକୁଳ-ଦ୍ଵାରେ ସପରିବାରେ ଭଦ୍ରଲୋକ ହଇଟି ।

ଏକ ସନ୍ତା ଅତୀତ ହିତେ ନା ହିତେ ମେହି ଗଭୀର ରଙ୍ଗନୀର ନିଃକତା ଉପକରିଯା, ଏକଥାନି ଛ୍ୟାକଡ଼ା ଗାଡ଼ିର ଡ୍ରାଫ୍ଟ ଆଗମନ-ଶବ୍ଦ ପାଉୟା ଗେଲ ଏବଂ ‘ଚାଲା ଓ ଚାଲା ଓ’ ବଲିଯା ଉତ୍ୱକଣ୍ଠିତ ମନୁଷ୍ୟ-କର୍ତ୍ତ ଶୋନା ଗେଲ । ଶ୍ରୀଲୋକେରା ଏବଂ ଭଦ୍ରଲୋକ ହଇଟିଓ ମେହି ଶକେ ଚମକିତ ହିଇଯା ଉଠିଲେନ । ଚାକ୍ରବାବୁ ବଲିଲେନ—“ବ୍ୟକ୍ତ ହବେନ ନା, ଆପନାଦେଇହି ଛେଲେ ଆସଚେ ।”

ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ ଗାଡ଼ିଥାନି ଥିଯେଟାରେର ଫଟକେର ସମ୍ମୁଖେ ଆସିଯା

মুপ্রসিদ্ধ নট, নাট্যকার এবং শিক্ষক—শ্রীযুক্ত চুণিলাল দেব।

(দৌহিতি ক্রোড়ে)

৬৭ পৃষ্ঠা।

ରଜାଲୟେର ମନ୍ତ୍ର କଥା

ଦାଡ଼ାଇଲ । ଗାଡ଼ୀ ଧାରିତେ ନା ଧାରିତେ ଡିତର ହିତେ ଜନେକ ଭଦ୍ରଲୋକ ଲକ୍ଷ୍ମି ଦିଯା ବାହିର ହେଯା ପଡ଼ିଲେନ ଏବଂ ସମୁଖେ ଚାକ୍ରବାସୁକେ ଦେଖିତେ ପାଇଯା “ମ'ଶାୟ, ମ'ଶାୟ” ବଲିଯା ହାପାଇତେ ଲାଗିଲେନ । ଚାକ୍ରବାସୁ ବଲିଲେନ, “ଆପନି ହିର ହ'ନ ହିର ହ'ନ—ଛେଲେ ପାବେନ, ଛେଲେ ବଦଳ ହ'ଯେଛେ ମାତ୍ର । କହ କେ ଛେଲେ କହ ?” ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ ଗାଡ଼ୀ ହିତେ ଛେଲେ-କୋଲେ ଆର ଏକଟି ବାରୁ ବାହିର ହଇଲେନ । ପୁରୋତ୍ତମ ଭଦ୍ରଲୋକ ଛାଇଟି ଛୁଟିଯା ଗାଡ଼ୀର ନିକଟ ଗିଯା ‘ହ୍ୟା, ଏହି ଆମାଦେର ଛେଲେ’ ବଲିଯା ଆଗରେ ଶହିତ ଶିଙ୍ଗକେ କୋଲେ ତୁଳିଯା ଲାଇଲେନ । ତାଳତଳାର ଭଦ୍ରଲୋକ ଓ ତୋହାଦେର ଛେଲେ ଚିନିତେ ପାରିଯା ପରମାଗରେ ଖୋକାକେ କୋଲେ ତୁଳିଯା ଲାଇଲେନ ।

ସକଳେର ବୁକ ହିତେ ଝାନ ପାବାଣେର ଚାପ ସରିଯା ଗିଯା କୁଞ୍ଜ ନିଃଶାସ ବହିତେ ଲାଗିଲ—ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ସକଳେର ମୁଣ୍ଡେ ହାସିର ରେଖାଓ ଫୁଟିଯା ଉଠିଲ । ଅଭିନୟ ଦେଖିତେ ଆସିଯା ଏହି ଛାଇ ଦଳ ଏକଥାନି ବାନ୍ଦବ ପ୍ରହସନ ଅଭିନୟ କରିଯା ଗେଲେନ ।

“କୁଞ୍ଜ”

ଶୁବ୍ରିଧ୍ୟାତ ନଟ ଓ ନାଟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚୁଣିଲାଲ ଦେବ ମହାଶୟ ଯେ ସମୟେ ବେଙ୍ଗଲ ଥିଯେଟୋର ‘ଲିଙ୍ଗ’ ଲାଇଯା “ଗ୍ରାଙ୍ଟ ଆସାନ୍ତାଳ ଥିଯେଟୋର” ନାମେ ତଥାଯ ଅଭିନୟ କରିତେଛିଲେନ,—ସେ ସମୟେ ଏକଦିନ କୋନ୍ଦର ଭଦ୍ର ପରିବାର ଉକ୍ତ ଥିଯେଟୋର ଦେଖିତେ ଆସିଯା, ତାଢ଼ାତାଡ଼ି ତୋହାଦେର ଏକଟି ଶିଙ୍ଗ-ପୁରୁ

କୁଳମୂଲ୍ୟର ରଙ୍ଗ କଥା

ଫେଲିଆ ଚଲିଆ ଯାନ । ଥିଯେଟାର ଭାଙ୍ଗିଆ ସାହିବାର ପର ଖିଲୋ ଜ୍ଞାଲୋକ-
ଦେର ବସିବାର ଶାନ୍ତିଲି ଭାଲ କରିଆ ଦେଖିଆ ପରେ ଆଲୋ ନିଭାଇଆ
ଦେଯ । ଯଥପି କେହ ଦୈବାଃ ଅଲକ୍ଷାରାଦି ଫେଲିଆ ଯାନ, ତାହା ଥିଯେଟା-
ରେର ମାନେଜାରେର ନିକଟ ଜୟା ଶିତେ ହୟ ; ସନ୍ତୋଷଜନକ ପ୍ରମାଣ ଲହିଆ
ପ୍ରକୃତ ଅଧିକାରୀକେ ହାରାଣ ଜିନିସ ଫିରାଇଆ ଦେଓଯା ହୟ । ସେଇ ନିୟମା-
ନୁଷ୍ଠାୟୀ ଥିଯେଟାର ଭାଙ୍ଗିବାର ପର ସଥନ ବି, ଜ୍ଞାଲୋକଦେର ବସିବାର ଶାନ୍ତି-
ଲି ଭାଲ କରିଆ ଦେଖିତେଛିଲ, ସେ ସମୟେ ଦେଖେ—ଏକଟି ଶିଖ ଏକ
ପାର୍ଶ୍ଵ ପଡ଼ିଆ ଅକାତରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇତେଛେ ।

ଥିଯେଟାରେ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀଗଣ ମେ ସମୟେ ଅନେକେ ଚଲିଆ
ଗିଯାଛେନ, କେହ କେହ ବା ଯାଇତେଛେନ, ଚୁଣିବାବୁ ଓ ବାଟୀ ଗମନେର ଉତ୍ସେଗ
କରିତେଛେନ,—ଏମନ ସମୟେ ବି, ଉତ୍କ ଶିଖୁଟିକେ କୋଲେ କରିଆ ତାହାର
ନିକଟ ଆମିଆ ଉପଶିତ ହଇଲ ଏବଂ ଶିଖୁଟିର ଅସହାୟ-ଅବହାର କଥା
ପ୍ରକାଶ କରିଲ । ସହ୍ଲା ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗେ ଓ ଆପନାର ଲୋକ କାହାକେଓ
ଦେଖିତେ ନା ପାଇଆ ଶିଖୁଟି ତଥନ କାହିଁଦିତେଛିଲ ।

ଚୁଣିବାବୁ ପ୍ରଭୃତି ସାହାରା ମେ ସମୟେ ଉପଶିତ ଛିଲେନ, ତାହାରା ଶିଖ-
ଟିକେ କୋଲେ ଲହିଆ ଆଦର କରିଆ ଥାବାର ଥା ଓୟାଇଆ—ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ,
—“ଥୋକା ତୋମାର ନାମ କି ?” ଥୋକା ମନେଶ ସାହିବା ଏକଟୁ ଠାଙ୍ଗ
ଲହିଆ ବଲିଲ—“ହାବବୁ ।” ଛେଲୋଟିର ନାମ ହାବୁ ଜାନା ଗେଲ । ତାହାର
ପର ଚୁଣିବାବୁ ଆବାର ଆଦର କରିଆ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ,—“କୋଥାଯ ଥାକ
ବାବ—ତୋମାର ବାଡୀ କୋଥାଯ ?” ଶିଖୁଟି ହାତ ନାଡ଼ିଆ ଅଫୁଲି ମୁକ୍ତ

ରଙ୍ଗାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

କରିଯା ବଲିଲ—‘ହୁଣ’ । ଖୋକାର କଥାଯ ସକଳେ ହାସିତେ ଲାଗିଲେନ । ତାହାର ପର ନାନା ପ୍ରକାରେ ଓ ନାନା କୌଶଳେ ବହୁ ପ୍ରେସ କରିଯା ଖୋକାର ବାଡ଼ୀର ସନ୍ଧାନ ଲହିବାର ଚେଷ୍ଟା କରା ହିତେ ଲାଗିଲ ; କିନ୍ତୁ ଖୋକାର ମୁଖେ ଏକ ଗାତ୍ର ‘ହୁଣ’ ଛାଡ଼ା ଆର କୋନ୍ତା ନୂତନ ତଥ୍ୟ ଆବିକୃତ ହଇଲ ନା । ଅବଶେଷେ ହତାଶ ହଇଯା ଇହାରା ଶ୍ଵିର କରିଲେନ, ଅବଶ୍ରଦ୍ଧା ଖୋକାର ସନ୍ଧାନେ ଶୀଘ୍ରଇ ବାଟୀ ହିତେ କେହ ନା କେହ ଆସିବେଇ,—ଅପେକ୍ଷା କରାଇ ଯୁକ୍ତି-
ସମ୍ପତ୍ । କେହ କେହ ବାଟୀ ଯାଇଲେନ, କେହ କେହ ବା କୌତୁହଳାକ୍ରାନ୍ତ ହଇଯା ଚୁଣିବାବୁର ମହିତ ବସିଯା ରହିଲେନ ।

ଅନ୍ଧକାଳ ପରେଇ ଜୈନେକ ଭଦ୍ରଲୋକ ବାସ୍ତ ହଇଯା ଆସିଯା ପଡ଼ିଲେନ । ଥିରେଟାରେ ସମୁଦ୍ରର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଚୁଣିବାବୁ ପ୍ରଭୃତି ଖୋକାକେ ଲହିଯା ବେଞ୍ଚିତେ ବସିଯାଇଲେନ, ଲୋକଟି ଆସିଯାଇ ଖୋକାକେ ଦେଖିତେ ପାଇଯା ଯେନ ହାପ ଛାଡ଼ିଯା ବୀଚିଲେନ । ଚୁଣିବାବୁ ତାଙ୍କେ ବଲିଲେନ—“ଆପନାଦେର ବାଟୀର ମେଯେରା ଏତ ବେହୁଣ !” ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଶ୍ରୀଲୋକଦେର ଉଦ୍ଦେଶେ ନାନାରୂପ ତିରଙ୍କାର କରିତେ କରିତେ ବଲିଲେନ,—“ଆର ବଲେ କେନ ମ'ଶାୟ, ଯାକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରି, ମେହି ବଲେ—“ଆମି ମନେ କ'ରେଛିଲୁମ, ମେଜଦିଦି ଖୋକାକେ ନିଯେଛେ,”—ମେଜଦିଦି ବଲେ,—“ଆମି ମନେ କରେଛିଲୁମ, ପିସୀମା ନିଯେଛେ” ଇତ୍ୟାଦି ।

ଚୁଣିବାବୁ ବଲିଲେନ,—“ମ'ଶାୟ, ଖୋକାକେ ଫତବାରଇ ଜିଜ୍ଞାସା କ'ରିଲୁମ—‘ଖୋକା, ତୋମାର ବାଡ଼ୀ କୋଥାଯ ?’ ଖୋକା ତତବାରଇ ହାତ ନାଡ଼ିଯା ଅଙ୍ଗୁଳୀ-ମଙ୍କେତେ ବଲେ—‘ହୁଣ’ । ରହନ୍ତା କି ବଲୁନ ଦେଖି ?”

রাজনৈতিক কথা

ভদ্রলোকটা হাসিতে বলিলেন, “ম’শায়, আমাদের বাড়ী
বাছড়বাগানে অপার সারকিউলার রোডের উপর। বাড়ীর সম্মুখ
দিকে মিউনিসিপ্যালিটীর স্কাইড্রোর ট্রেণ ঘাতাঘাত করে। খোকা,
কথা কোটুবার পর হ’তেই ধোঁচাড়তে ছাড়তে হৃশ হৃশ শব্দ ক’রে
ইঞ্জিন আস্তে দেখ দেই হাত তুলে ব’লুতো—‘হৃশ’! সে অভ্যাসটা
এখনও আছে।” তখন সকলে ‘হৃশ’ শব্দের প্রকৃত তত্ত্ব পরিজ্ঞাত
হইয়া উচ্চ হাস্য করিতে লাগিলেন।

Historical Drama বন্ধ হ’য়ে গেল।

“রাজস্থান”-অবলম্বনে ইদানিং অধিকাংশ নাট্যকারেরা নিজ নিজ
খেয়াল-অনুসারে রাজপুত রাজাগণের কিঙ্গপ সব অঙ্গুত চরিত্র অঙ্কিত
করেন,—তাহা ইতিহাসজগণের অবিদিত নাই। নাট্যাচার্য অমৃত
লাল বাবু এ নিমিত্ত ঐতিহাসিক নাটকের নাম ওনিলেই বিরক্ত হইয়া
উঠেন।

নাট্যরথী ও কবি-নাট্যকার স্বর্গীয় অমরেন্দ্রনাথ দত্ত মহাশয়, যে
সময়ে ‘নিজ’ লইয়া ষাঁৱ থিয়েটার পরিচালনা করিতেছিলেন,—সে
সময়ে একদিন অমৃতলাল বাবু উক্ত থিয়েটারে আসিয়াই বলিলেন,—
“আঃ বাচা গেল—Historical Drama বন্ধ হ’য়ে গেল।” সহসা
এ সংবাদে সকলে চমকিত হইয়া বলিলেন,—“সে কি ম’শায়!”
অমৃতলাল বাবু গত্তীয় হইয়া বলিলেন,—“রাজপুতনার রাজাগণকে

শুবিথা নাটকে স্বর্গীয় অমরেন্দ্রনাথ দত্ত

('সরলা' নাটকে বিদ্যুত্যণের ভূমিকায়) ১৮ ও ৭

শুবিথা অভিনেত্রী শ্রীমতী কুমুমকুমারী (সরলা'র ভূমিকায়)

শুপ্রসিদ্ধ অভিনেত্রী এবং হাস্যরস-রসিকা স্বর্গীয়া হরিপ্রিয়া (গুলফন্দ হরি)

(শ্রামার ভূমিকায়)

ରାଜାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଲହିଆ ଆଧୁନିକ ନାଟ୍ୟକାରେରା ‘ନକଡ଼ା-ଛକଡ଼ା’ କରେ; ଏହାତୁ ପଞ୍ଚମେର ରାଜାରା ସବ ଏକତ୍ର ହୁଯେ ଲାଟ ମାହେବେ କାହେ ଦରଖାସ୍ତ କ'ରେଛେନ,— ‘ତୀରେ ପୂର୍ବ-ପୁରୁଷଗଣକେ ନିୟେ ଥିଯେଟୋର ଓଯାଲାରା ସଥେଚାତାର କରେ,— ଏ ସୁଷ୍କେ ସୁବିଚାର କରା ହ'କ ।’ ଲାଟ ମାହେ ତୀରେ ଦରଖାସ୍ତ ମଞ୍ଚର କ'ରେଛେନ । Historical Drama ଆର ହବେ ନା ।”

ଅମର ବାବୁ ପ୍ରଭୃତି ସକଳେ ସଥନ ଅମୃତ ବାବୁର ଏହି ଗାଁତୀର୍ଥୀର ମଧ୍ୟ ହିତେ ଶୁଣ୍ଡ ମେହ ଉତ୍ସାହନେ ସମର୍ଥ ହିଲେନ, ତଥନ ସକଳେ ହାଶ୍ୟ କରିତେ ଲାଗିଲେନ ।

ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖାଇତେ ଗିର୍ଜା ଅଭିଭାବିତା ।

ମନୋମୋହନ ଥିଯେଟୋରେ ଏକଟୀ ଯୁବକ ପ୍ରାୟ ବେଂସରାବଧି ଶିକ୍ଷାନବିଶୀ କରିଯା କର୍ତ୍ତପକ୍ଷୀୟଗଣକେ ପ୍ରାୟଇ ବଲିଆ ଥାକେ, “ମହାଶୟ, ଏବାର ଆମର ମାହିନା କରିଯା ଦିନ, ଆର କତଦିନ apprentice ଥାକୁବୋ ?” କର୍ତ୍ତପକ୍ଷୀୟଗଣ ବଲେନ,—“ଆଗେ ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖାଓ, ତବେ ତୋ ମାହିନା ହବେ ।” ଯୁବକଟୀର ଅଭିନ୍ୟ-ଯୋଗ୍ୟତା ଏକେବାରେଇ ଛିଲ ନା, ଅର୍ଥଚ କେମନ କରିଯା ନେ ଅଭିନ୍ୟ-ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖାଇବେ, ସଦାସର୍ବଦୀ ତାହାଇ ଭାବିତ ।

ଏକଦିନ ଉଚ୍ଚ ଥିଯେଟୋରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନିଶିକାନ୍ତ ବନ୍ଦର ‘ଦେବଲାଦେବୀ’ ନାଟକେ ପକ୍ଷମାକେର ମର୍ବଶେଷ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭିନ୍ୟ ହିତେଛେ । ଏହି ଦୃଶ୍ୟେ ସମ୍ଭାଟ ଆଲାଉଜୀନ “ରଙ୍ଗ ଚାଇ—ରଙ୍ଗ ଚାଇ” କରିଯା ଦେବଲାଦେବୀକେ ଆକ୍ରମଣ କରିତେ ଯାଇଲେ ଏବଂ ବଳଦେବ ତୀହାର ପଥରୋଧ

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

କରିଯା ଦୀଡାଇଲେ, ଆଲାଉଦୀନ “କେ ଆଛିସ—ବଳୀ କର, ରଙ୍କି—ରଙ୍କି—” ବଲିଯା ଚାଁକାର କରିତେ ଥାକେନ । ମାଟିକେ କିନ୍ତୁ ରଙ୍କିଗଣେର ପ୍ରବେଶ ନାହିଁ । କାନ୍ଦୁର ମେ ସମୟେ ଏକା ସବେଗେ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପ୍ରବେଶ କରିଯା ବଲେ ‘ଆର ରଙ୍କିର ପ୍ରଯୋଜନ ନାହିଁ । ତୋମାର ପାପ-ରାଜସ୍ତର ସବ୍ନିକା ଆଜ ଏହିଥାନେଇ ପ'ଡ଼ିବେ ।’

ସଥିନ ଆଲାଉଦୀନ ରଙ୍ଗମଙ୍କ ହିତେ “ରଙ୍କି—ରଙ୍କି” ବଲିଯା ଡାକିତେଛେ, ତଥିନ ଉକ୍ତ ଯୁବକଟୀ ରଙ୍ଗାଳୟେର ଭିତରେ ଉଠିବେଳେ ପାରେ ଦୀଡାଇଯାଇଛି । ମେ ଭାବିଲ, ରଙ୍ଗମଙ୍କ ହିତେ “ରଙ୍କି—ରଙ୍କି”, ବଲିଯା ଚାଁକାର କରିତେଛେ, କିନ୍ତୁ କୋନ୍ତେ ରଙ୍କିକେ ଦେଖିତେଛି ନା । ବୋଧ ହୁଏ, ତାହାରା ସାଜିତେ ଭୁଲିଯା ଗିଯାଇଛେ । ଆମାର ତ' ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖାଇବାର ଏହି ଉତ୍ତମ ସୁଯୋଗ ଉପାସିତ ! ଯୁବକଟୀ ଆଅହାରା ହଇଯା ମୁହଁର୍ତ୍ତମଧ୍ୟେ ଡ୍ରେସ-ସରେ ଛୁଟିଯା ଗେଲ ଏବଂ ଏକଥାନି ତରବାରି-ହିତେ ବାହିର ହଇଯା ‘ଜାହାପନା’ ବଲିଯା ଏକ ଲକ୍ଷ୍ମେ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ଗିଯା ପଡ଼ିଲ । ଇତିମଧ୍ୟେ କାନ୍ଦୁର ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ପ୍ରବେଶ କରିଯାଇଛେ । ତେପଞ୍ଚାତେ ଧୂତିଜାମା-ପରିହିତ ଅଥଚ ତରବାରି-ହିତେ ଏକଜନକେ ଥାମକା ରଙ୍ଗ ମଙ୍କେ ଆବିଭୃତ ହିତେ ଦେଖିଯା ଦର୍ଶକଗଣ ତୋ ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ ।

ସବ୍ନିକା ପତିତ ହିଲେ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀଗଣେର ଗଞ୍ଜନା, ଭେସନା ଓ ଲାଙ୍ଘନାୟ କ୍ରମେ ଯୁବକଟୀ ବୁଝିତେ ପାରିଲ, ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖାଇତେ ଗିଯା କିନ୍କପ ମେ ଅଞ୍ଜତାର ପରିଚୟ ଦିଯାଇଛେ । ତେପର ଦିବସ ହିତେ ଆର ତାହାକେ ଥିମେଟାରେ ଦେଖିତେ ପାଓଯା ଯାଏ ନାହିଁ ।

ରଙ୍ଗାଳସେବର ରଙ୍ଗ କମ୍ପା

“ତେଲ—ଗାମଛା—ଜଳଥାବାର !”

ସେ ସମୟେ ସମସ୍ତ ରାତ୍ରି ବାପିଆ ଅଭିନୟ ହିତ, ମେ ସମୟେ ଏକଦିନ ପ୍ରେତାତ ହଇଯା ଆସିଯାଇଛେ, ଏମନ ସମୟେ ଅର୍କେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ମିନାର୍ଡା ଥିଯେଟାରେ ଭିତର ହିତେ ବାହିରେ ଆସିଥିଛେ ;’ ସାମନେ ଥିଯେଟାରେ ଏକ ପାନ-ଓଯାଲା ଛୋକରା ତାହାକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ, “ବାବୁ, ଏହିବାର କି ‘ପ୍ଲେ’ ଶେଷ ହବେ ?” ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ଗନ୍ଧୀର ହଇଯା ବଲିଲେନ,—“ନା, ଆବାର ନୂତନ କ’ରେ ବ’ଦ୍ବେ । ‘ଲେମୋନେଡ—ପାନ—ସିଗାରେଟ’ ବ’ଲେ ଆର ତୋକେ ହାକ୍ତେ ହବେ ନା । ଏହିବାର ଭିତରେ ଗିଯେ ହାକ, ‘ତେଲ—ଗାମଛା—ଜଳଥାବାର !’”

ଅଳ୍ପ ଅର୍ଦ୍ଧଭାର !

କୋହିନୁର ଥିଯେଟାରେ ଏକଦିନ ସକାଳ ହଇଯା ଗିଯା ରୌଦ୍ର ଉଠିଯାଇଛେ, ତଥନ ଓ ଅଭିନୟ ଚଲିତେଛେ । ଉକ୍ତ ଥିଯେଟାରେ ଜନେକ ଅଭିନେତ୍ରୀର ମାତା, କନ୍ତାର ବାଟୀ ଯାଇତେ ଅଧିକ ବିଲସ ଦେଖିଯା ଚିନ୍ତିତ ଓ ବାସ୍ତ ହଇଯା ଥିଯେଟାରେ ଛୁଟିଯା ଆସିଯାଇଛେ । ସଥନ ମେ ଥିଯେଟାରେ ଆସିଯା ପଛଛିଲ, ତଥନ ସବେ ମାତ୍ର ଥିଯେଟାର ଶେଷ ହଇଯାଇଛେ । ଶ୍ରୀଲୋକଟୀ ବିଶ୍ଵିତା ହଇଯା କନ୍ତାକେ ବଲିଲ, “ବାବୁରା ସବ ‘ମନି ଅରଡାର’ କ’ରେ ବାଡ଼ୀ ଫିରେ ଯାଇଛେ, ଏଥିନେ ତୋଦେର ଥିଯେଟାର ହ’ଛେ ?” ପ୍ରଥମେ ଉକ୍ତ ରମଣୀର କଥାର ଅର୍ଥ କେହ ବୁଝିତେ ପାରିଲେନ ନା ; ପରେ ସଥନ ତାହାର କନ୍ତାର ମୁଖେ ଜ୍ଞାତ ହଇଲେନ, ତାହାର ମାତା “ମର୍ଗିଂ ଓୟାକ” କେ “ମନିଅରଡାର” ବାଲେ, ତଥନ ସକଳେ ଉଚ୍ଚ ହାଶ କରିଯା ଉଠିଲେନ ।

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

“Natural—Natural!”

ଗର୍ବମେଣ୍ଟ ଆର୍ଟସ୍କୁଲେର ଭୂତପୂର୍ବ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିତ୍ରକାରୀ ଅନ୍ନଦା ପ୍ରସାଦ ବାକ୍ତିଂ ମହାଶୟ ଯେ ସମୟେ “ସତୀଦେହ ଶୁଦ୍ଧ ମହାଦେବେର” ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରେନ, ତିନି ସେଇ ଚିତ୍ରେ ମହାଦେବକେ ଦୀର୍ଘ ଜଟାର ସହିତ ଦୀର୍ଘ ଶକ୍ତି ଓ ଶୁଦ୍ଧ ଭୂଷିତ କରିଯାଇଲେନ । ମିନାର୍ଡା ଥିଯେଟାରେ ଜନେକ ଚିତ୍ରକାର (ଆର୍ଟସ୍କୁଲେର ଭୂତପୂର୍ବ ଛାତ୍ର) ଉତ୍କଳ ଏବଂ ପ୍ରକାଶିତ ଚିତ୍ରଖାନି ଥିଯେଟାରେ ଆନିଯା ନାଡ଼ୀଚାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧନ୍ଦୂବାସୁକେ ଦେଖାଇଯା ବଲିଲେନ,—“ଦେଖୁନ ମ'ଶାୟ, ଆମାଦେର ଶୁଦ୍ଧଦେବ କି ସ୍ଵାଭାବିକ (natural) ମହାଦେବେର ଚିତ୍ର ଅଳ୍ପିତ କରିଯାଇଛେ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ସକଳ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିତ୍ରକାର ମହାଦେବେର ଛବି ଆଁକିଯାଇଛେ, ସକଳେଇ ମହାଦେବେର ବଡ଼ ବଡ଼ ଜଟା ଓ ଗୌଫ ଦିଯାଇଛେ, କିନ୍ତୁ କେହିଁ ଦାଢ଼ୀ ଆଁକେନ ନାହିଁ । ଏଠା unnatural ନୟ କି ?

ଅର୍ଦ୍ଧନ୍ଦୂ ବାବୁ ଉତ୍କଳ ଯୁବକେର ବକ୍ତୃତାଯ ବିରକ୍ତ ହିୟା ବଲିଲେନ, “ବାପୁ, ତୋମରା କେଉଁ କିଛୁ ଶୁଦ୍ଧଭାବେ ବୋବା ନା, କେବଳ ‘natural’ କ’ରେ ଚୀଏକାରେ ଦେଶଟାର ସର୍ବନାଶ କ’ରିଲେ । ବାପୁ, ତୋମାର ଶୁଦ୍ଧଦେବ ତୋ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦାଢ଼ୀ ଦିଯେଇଛେ, କିନ୍ତୁ ମହାଦେବେର ହଣ୍ଡେ ବଡ଼ ବଡ଼ ନଥ ଦେନ ନାହିଁ କେନ, ତା’ହିଁ ତୋ ଆରଓ natural ହ’ତ । ବିଲାତି ଭାବେ ଆର୍ଟସ୍କୁଲେର ଶିକ୍ଷାୟ ତୋମାଦେର ଏହି natural ଭାବ ଦାଢ଼ିଯେଛେ ।

ରଙ୍ଗାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଆରେ ଆହାମୁକ, ତୋରା ସବ କି ବୁଝିବି, ଆମାଦେର ଦେବତାରା ସବ ଚିର-
ଘୋନ, ସେହିଜଣ୍ଠ କୋନ ଦେବତାର ଦାଡ଼ୀ ନାହିଁ । ପୁରୁଷେର ଘୋନ-ଲଙ୍ଘଣ
ଗୋଫେର ରେଖାୟ ଏବଂ ଶ୍ରୀଲୋକେର ଘୋନ-ଲଙ୍ଘଣ ପାନୋହନ୍ତ ତୁମେ, କେହ
ତଳାଇୟା ଦେଖେଓ ନା—ବୋରେଓ ନା, କେବଳ ଏକଟା ପଡ଼ା ବୁଲି
ଶିଖିଯାଛେ—natural—natural !”

ଆମି ଏହି ଲୁଞ୍ଜି ପ'ରେଇ ଥାବ ।

ନୀଳକର ସାହେବଦେର ଅତ୍ୟାଚାର-କାହିନୀ ଅବଲମ୍ବନେ ଦୀନବର୍ତ୍ତ ବାବୁ
“ନୀଳଦର୍ପଣ” ନାଟକ ରଚନା କରେନ । ଇହାର ଇଂରାଜି ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ
କରିଯା, ଲଂ ସାହେବେର ଏକମାସ ଜେଲ ଏବଂ ସହସ୍ର ମୁଦ୍ରା ଜରିମାନା ହୁଏ ।
ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ବଲେନ, ଗ୍ରାସାନ୍ତାଲ ଥିଯେଟାରେ ଯେକାଳେ
“ନୀଳଦର୍ପଣ” ଅଭିନୀତ ହିତେ ଥାକେ, ଏକଦିନ ପୁଲିଶେର ଡିପୁଟୀ
କମିଶନାର ଜାଇଲାସ ସାହେବ ନୀଳଦର୍ପଣ ଅଭିନୟ ଦେଖିତେ ଆସେନ ।
ସକଳେରଇ ଆତକ ହଇଲ, ବୁଝିବା ଆଜ ଏକଟା ବିଭାଟ ଘଟେ, ହ'ଚାର-
ଜନକେ ଆଜ ନିର୍ଦ୍ଦୟହି ଧରିଯା ଲାଇୟା ଯାଇବେ । ଶୁଭ୍ରମିଦ୍ବ ଅଭିନେତା
ମତିଲାଲ ଶୁର ତୋରାପେର ଭୂମିକା ଅଭିନୟ କରିତେନ, ତିନି ତୋରାପେର
ବେଶେହ ଆକ୍ଷାଳନ କରିଯା ବଲିଲେନ, “ଧରେ ନିଯେ ଯାଏ ଯାବେ, ଆମି ଏହି
ଲୁଞ୍ଜି ପରେହ ଯାବ ।” ଯାହା ହଉକ ସାହସେର ଉପର ନିର୍ଭର କରିଯା ସକଳେ
ଅଭିନୟ କରିତେ ଲାଗିଲେନ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଆତକେର ସଂବାଦଟା ପୁଲିଶ
ସାହେବେର ନିକଟ ପାହିଛିତେ ବଡ଼ ଅଧିକ ବିଲବ ହଇଲ ନା । ତିନି ହାସିଯା

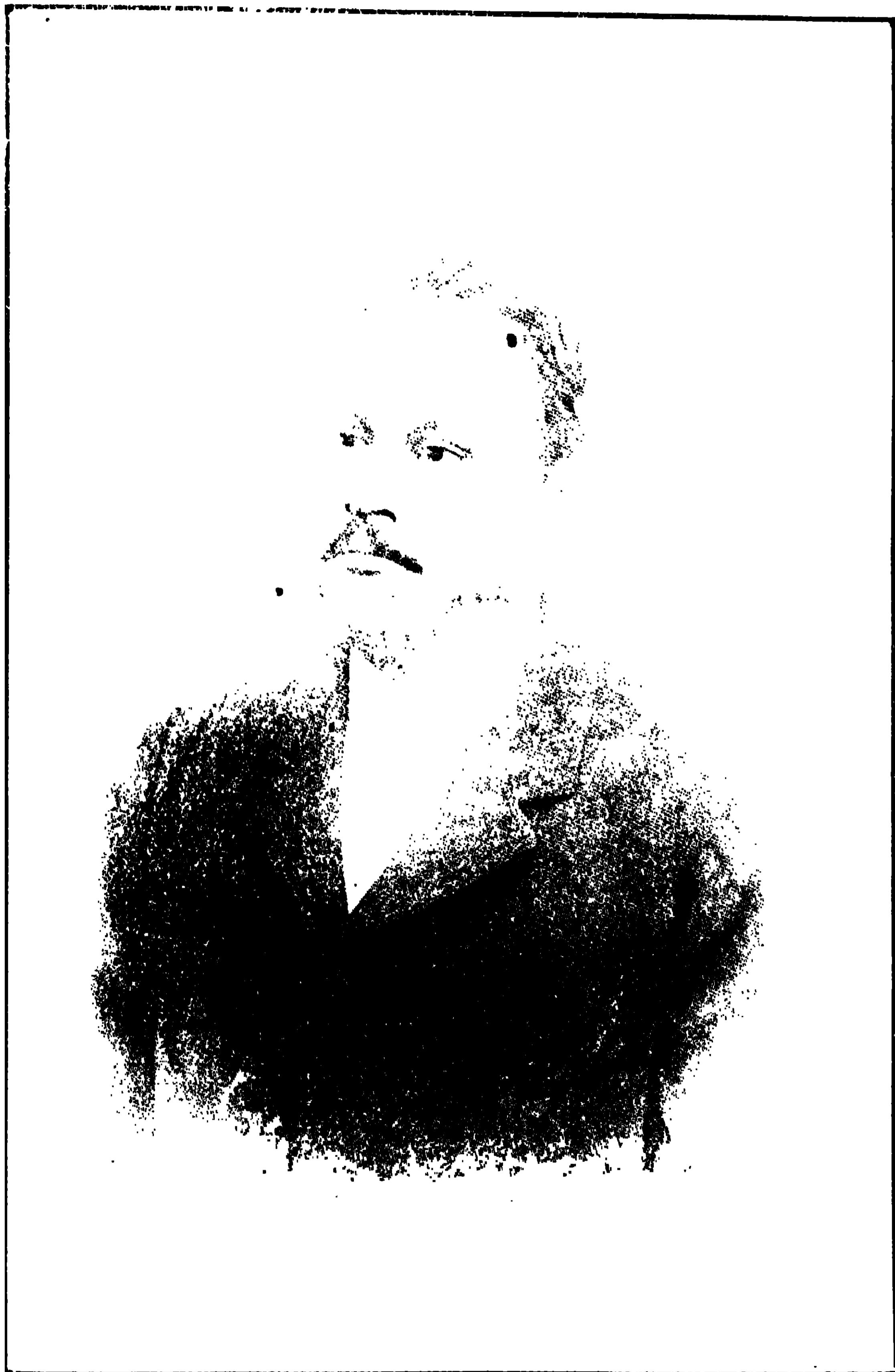
କୁଳରେର ରଙ୍ଗ କଥା

ବଲିଆ ପାଠାଇଲେନ, ଦୀନବକୁ ବାବୁର ସହିତ ଆମାର ବିଶେବ ପରିଚୟ ଛି,
ତାଇ ଆମି ତା'ର ଏହି ଉତ୍ସନ୍ଧ ନାଟକେର ଅଭିନ୍ୟ ଦେଖିତେ ଆସିଯାଇଛି ।
ଆପନାରା ଆର କିଛୁ ଘନେ କରିଲେହେମ କେନ ?

ହାତୀର ଶୁଣ୍ଡ କାଟିବା ଷ୍ଟ୍ରାବ !

ମହାକବି ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର କର୍ତ୍ତ୍ଵକୁ ଉତ୍ସ-ପ୍ରଶଂସାପତ୍ର-ପ୍ରାପ୍ତ, ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରତିଷ୍ଠାନାଟ୍ଟିଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହାତାପଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ମହାଶୟ ସାଧାରଣ ବଙ୍ଗ-ନାଟ୍ୟଶାଳାର
ସହିତ ବିଶେବରମ୍ବ ସଂପାଦିତ । ତିନି ଅଭିନ୍ୟ କରେମ ନା ବଟେ,
କିନ୍ତୁ ପୋଷାକ-ପରିଚନ ଇତ୍ୟାଦିର ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନେ ବଙ୍ଗ-ରଙ୍ଗାଳୟେ
ଘରେଷ୍ଟ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଲାଭ କରିଯାଇଛେ । ଚାନ୍ଦବିବି, ଛତ୍ରପତି ଶିବାଜୀ,
ବଜେ ବର୍ଗୀ, ନଜରେ ନାକାଳ ପ୍ରଭୃତିର ପୋଷାକ-ପରିଚନ ତାହାରଇ କହନା-
ପ୍ରହୃତ । ଇନି ଏକଜନ ସ୍ଵର୍ଗିକ ।

ମନୋମୋହନ ଥିଯେଟୋରେ, ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ‘ମୋଗଳ-ପାଠାନ’-ପ୍ରଣେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ
ଶୁରେଶ୍ନାଥ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାଯେର ‘ହିନ୍ଦୁବୀର’ ନାଟକେର ପ୍ରଥମ ଅଭିନ୍ୟ-
ରଙ୍ଜନୀତେ ରାତ୍ରି ପ୍ରାୟ ତିନଟା ବାଜିଯା ଘାୟ । ଏ ନିମିତ୍ତ ମିଉନିସିପାଳ-
ଆଇନାକୁଥାୟୀ ଘାହାତେ ରାତ୍ରି ୧ଟାର ମଧ୍ୟ ଉତ୍ସ ନାଟକେର ଅଭିନ୍ୟ
ଶେବ ହୁଏ, ସେଇ ଦିକେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରାଧିଯା ଥିଯେଟୋରେ କର୍ତ୍ତ୍ବପକ୍ଷୀୟଗଣ
ନାଟକଥାନି, ଏକଦିନ କାଟିଆ-ଛାଁଟିଆ ଛୋଟ କରିଯା ଲଈତେଛିଲେନ ।
ମହାତାପବାବୁ ମେ ସମୟେ ତଥାର ଉପହିତ ଛିଲେନ । ତିନି ବଲିଲେନ,
“ଆପନାରା ଯେ ଛାଁଟିତେ ଛାଁଟିତେ ହାତୀର ଶୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଟିଆ କ୍ରମେ

বঙ্গের অপ্রতিবন্ধী অভিনেতা—শ্রীযুক্ত শুভেন্দুনাথ ঘোষ (দানি বাবু)।

৭৭ পৃষ্ঠা।

ରଜାଲୟେର ରଜକଥା

ତାହାକେ ଏକଟୀ ଶ୍ରୀମଦ୍ କରାଇଲେନ ।” ସକଳେ ହୋ ହୋ କରିଆ
ହାସିଆ ଉଠିଲେନ ।

ଏକଟୀ ‘ଛଁ’ କ’ର୍ଲେ କିମ୍ବା ଏକଟୀ ‘ହଁ’ କ’ର୍ଲେ ।

ଶୁବିଧାତ ନାଟ୍ୟକାର ଓ ଔପଗ୍ରାସିକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କ୍ଷୀରୋଦ୍ଧ୍ରୀଦ୍ଵାଦ୍ଶ ବିଶ୍ୱାବିନୋଦ ମହାଶୟର “ଚାନ୍ଦବିବି” ନାଟକ ଲହୁଆ, ୧୩୧୪ ମାର୍ଚ୍ଚ, ୨୬ଶ୍ଚେ
ପ୍ରାବଣ କୋହିମୁର ଥିରେଟୋର ପ୍ରଥମ ଖୋଲା ହୟ । ଶୁବିଧାତ ଅଭିନେତା
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀରେଣ୍ଜନାଥ ବୋବ (ଦାନିବାବୁ) ମହାଶୟ ସେ ସମୟେ ‘କୋହିମୁରେ’
ଯୋଗଦାନ କରିଲେନ, ମେ ସମୟେ “ଚାନ୍ଦବିବି” ନାଟକେର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ
ଭୂମିକାଙ୍ଗଳି ଅନ୍ତର୍ଗ୍ରହ ଅଭିନେତାଗଣ-ମଧ୍ୟେ ବିତରିତ ହଇଲା ଗିବାଛେ ।
ତାହାକେ ବିଜାପୁରେର ଶୁଳ୍କତାନ ଆଦିଲସାର ଭୂମିକା ପ୍ରଦାନ କରା ହୟ ।
ଭୂମିକାଟି ଛୋଟ ଏବଂ ତାହା ସାଧାରଣ ଅଭିନେତା କର୍ତ୍ତୃକ ଅନ୍ତର୍ଭାବେ
ଅଭିନୀତ ହଇତ ପାରିତ ।

‘ବେ ସମୟେ ଉତ୍କ ନାଟକେର ପୋଷାକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହଇତେଛେ, ମେ ସମୟେ
ଆଦିଲସାର ପୋଷାକ ଖୁବ ଜମ୍ବକାଳ କରିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର କଥା ହୟ,
ଏବଂ କ୍ଷୀରୋଦ୍ଧ୍ରୀବାବୁଙ୍କ ମହାତାପବାବୁଙ୍କେ ମେହନ୍ତିପ ଉପଦେଶ ଦିତେଛିଲେନ ।
ଶ୍ରୀରେଣ୍ଜବାବୁଙ୍କ ଜିଜ୍ଞାସା କରାଯ ତିନି ବଲିଲେନ, “ଆଦିଲସାର ଭୂମିକାଯ
ଅଭିନୟ-ଚାତୁର୍ଯ୍ୟା ଦେଖାଇବାର ଏମନ କିଛୁ ନାହିଁ, ଯା’ତେ ପୋଷାକେର ଏକଟା
ପ୍ରକାଶ ଆଡୁଥରେ ପ୍ରଯୋଜନ ହବେ । ଯାହା ହୟ ଏକଟା କ’ରବେନ ।”
ପ୍ରହକାର କ୍ଷୀରୋଦ୍ଧ୍ରୀବାବୁ ବୁଝିଲେନ, ଦାନିବାବୁର ଭୂମିକାଟି ମନୋନୀତ ହୟ

ରହ୍ମାନରେ ରଙ୍ଗ କଥା

ନାହିଁ । ତିନି ତାହାକେ ପ୍ରବୋଧ ପ୍ରଦାନ କରିବାର ନିମିତ୍ତ ବଲିଲେନ, “ଆଦିଲସା ଦାକ୍ଷିଣାତୋର ଏକଟା ବଡ଼ ବଂଶେ—ଏକଟା ମନ୍ତ୍ର ସରୋଗାନା ସରେର ଛେଲେ, ମେ କି ଦିନରାତ ବଡ଼ ବଡ଼ କ'ରେ ବ'କୁବେ ? ଜୋର ଏକଟା ‘ହ’ କ'ରଲେ କି ଏକଟା ‘ହା’ କ'ରିଲେ ।”

ଓପ୍ପୋ ଗହରଜାନ ।

ଗ୍ରାଓ ଗ୍ରାନ୍ତାଳ ଥିଯେଟାରେ “ଦିଲ ବାହାର” ନାମକ ଏକଥାନି ପ୍ରହସନ ଅଭିନୀତ ହୁଏ । ହାର୍ତ୍ତାର୍ଣ୍ଵ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷୟକୁମାର ଚକ୍ରବତୀ ମହାଶୟ ଉକ୍ତ ପ୍ରହସନେ ଜୈନକ ମୋସାହେବେର ଭୂମିକା ଅଭିନୟ କରିତେନ ।

ବାବୁର ବୈଠକଥାନାୟ ମହାସମାରୋହେ ବାହିଜୀର ନାଚ ଚଲିତେଛେ । ବାହିଜୀର ନାଚ ଶେବ ହଇବାମାତ୍ର ଅକ୍ଷୟ ବାବୁ ମାଥାୟ ସୋମଟା ଦିଯା ବାହିଜୀର ଅନ୍ତକରଣେ ଅପର୍ତ୍ତନ୍ତିସହ ନୃତ୍ୟ ଆରାନ୍ତ କରିଲେନ । ପରେ ଈସ୍ ସୋମଟା ଫୁଲିଯା, ଦର୍ଶକଗଣକେ ଶକ୍ରମଣିତ ମୁଖଥାନି ଦେଖାଇଯା ବୁଲିଲେନ, “ଏହା ଆପନାଦେବ ଓପ୍ପୋ ଗହରଜାନ ।”

‘ଦେବ ଚାଲେ’ ଅଭିନୟ ।

ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଭିନେତା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମତ୍ତିଲାଲ ଶୁର ମହାଶୟେର ମାଝେ ଏକବାର ଥେଯାଲ ହୁଏ, ଦେବତା ଓ ରାଜ୍ଞୀର ଭୂମିକାଭିନୟ ସାଧାରଣ ମାନୁଷେର ଗ୍ରାମ ହୁଏ ଉଚିତ ନହେ । ଦେବତା ଓ ରାଜ୍ଞୀର ‘ବୋଲ’ ଓ ‘ଚାଲ’ ଆଲାହିଦା କରିଯା ଦେଖାଇତେ ହୁଏ ।

ରଙ୍ଗାଳରେ ରଙ୍ଗ କଥା

ପ୍ରେଟ ପ୍ଲାଟାର ଥିଯୋଟାରେ ଏକଦିନ ସୁପ୍ରେସିଙ୍କ ଗୀତିନାଟ୍‌କାର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଅତୁଳକୁମ୍ବ ମିତ୍ରେର ଆଦର୍ଶ ସତୀ (ସାବିତ୍ରୀ-ସତ୍ୟବାନ) ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଅଭିନ୍ୟ ହିତେଛେ । ମତିଲାଲ ବାବୁ 'ଯମେର' ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଯାଛେ । ସେ ଦିନ ତୀହାର 'ଦେବ ଚାଲେ' ଅଭିନ୍ୟ କରିବାର ଖେଳ ହିଯାଛେ । ଗଦା-
କ୍ଷକ୍ଷେ ଲଦ୍ଧା ଲଦ୍ଧା ପା ଫେଲିଯା ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ତିନି ଏକପ ଭାବ ଦେଖାଇତେ ଲାଗିଲେନ, ଯେନ ଦର୍ଶକଗଣେର ଧାରଣ ହସ—ତିନି ଅଶ୍ରୀରୀ । ଦେବ-କଣ୍ଠେ କଥା କହିବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯ ଏମନ ଏକଟା ଅସାଭାବିକ ସୁର ବାହିର କରିଲେନ ଯେ, ଦର୍ଶକଗଣ ତୀହାର ଗ୍ରାୟ ଏକଜନ ଖ୍ୟାତନାମା ଅଭିନେତାକେ ସହସା ଏହିକୁ ଅଛୃତ ଅଭିନ୍ୟ କରିତେ ଦେଖିଯା ପ୍ରଥମେ ବିସ୍ମିତ ହିଲେନ,
ପରେ ଆର ହାତ୍ତ ସଂବରଣ କରିତେ ପାରିଲେନ ନା । ମତିଲାଲବାବୁ କିନ୍ତୁ ଦର୍ଶକଗଣେର ହାତ୍ୟଧବନିତେ ବିଚଲିତ ନା ହିୟା 'ଦେବ ଚାଲେଇ' ଅଭିନ୍ୟ ଚାଲାଇତେ ଲାଗିଲେନ ।

ସେ ଦିନ କଏକଜନ ସାହେବ ଥିଯୋଟାର ଦେଖିତେ ଆସିଯାଇଲେନ । ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ତୀହାଦେର ସହିତ କିଛିକଣ ଆପ୍ୟାଯିତ କରିଯା ଥିଯୋଟାରେ ଭିତରେ ଆସିଲେ, ମତିଲାଲ ବାବୁ ବଲିଲେନ—“ସାହେବେରା କେ ?” ଅମୃତବାବୁ ଗଞ୍ଜୀର ହିୟା ବଲିଲେନ—“ମାର୍ସେଲ ନିଲେର ନାମ ଶୋନେ ନାହିଁ ? ମନ୍ତ୍ର ଏକଟା ପଣ୍ଡିତ, କଏକଜନ ବକ୍ତ୍ଵ ସଙ୍ଗେ ବାଙ୍ଗାଳା ଥିଯୋଟାର ଦେଖିତେ ଏସେଛେ ।” ମତିଲାଲବାବୁ ବଲିଲେନ,—“କି ବଲେ ?” ଅମୃତଲାଲବାବୁ ବଲିଲେନ, “ତୋମାର 'ଦେବ ଚାଲେର' ଅଭିନ୍ୟ ଦେଖେ ଶୁଭ୍ରତି ହେଲେ ! ତୋମାକେ ଏକଟା genious ବ'ଲେ ଶତମୁଖେ ଶୁଖ୍ୟାତି କ'ରିଲେ ।”

ইঙ্গিয়ের রংজ কথা।

মতিলাল বাবু অমৃত বাবুর এই সম্পূর্ণ অমূলক সংবাদ অতি সত্য বলিয়া বিশ্বাস করিলেন এবং গভীর হইয়া বলিলেন,—“এ দেশে Art ক'জনে বোঝে,—এক গিরিশবাবু আর তুমি !”

প্রারম্ভে কই মাছ ।

তৃতপূর্ব হাইকোর্টের জজ স্বর্গীয় রুমেশচন্দ্র মিত্র মহাশয়ের অগ্রজ স্বর্গীয় উমেশচন্দ্র মিত্র মহাশয়-বিরচিত ‘বিধবা-বিবাহ’ নাটক যে সময়ে গ্রেট গ্রাসান্তাল থিয়েটারে পুনরভিনীত হয়, সে সময়ে কর্তার ভূমিকা অভিনয় করিতেন—রসমাগর অর্কেন্দুশেখর । কর্তা dispeptic, ক্ষুধা হয় না, আহারে অকুচি । চিকিৎসকগণ বলিয়াছেন, দিন দিন রকমারি করিয়া আহার করিতে পারিলে, একটু একটু ক্ষুধাও বাড়বে—আহারে ফচও হবে ।

একদিন অভিনয়কালে—আহারে বসিয়া, কর্তা-বেশী অর্কেন্দু বাবু গিল্লীকে বলিতেছেন,—“দিন দিন এক ঘেয়ে খাবার না ক'রে পাঁচ দিন পাঁচ রকম ক'রতে পার না ?” অবগুহ এ কথা নাটকে নাই । গিল্লী ও বানাইয়া বলিলেন, “কি রকম ক'রবো বল ?” “কর্তা”-বেশী অর্কেন্দুবাবু বলিলেন, —“হলো পরমাণু একদিন একটা কই মাছ ছেড়ে দিলে !”

“ও কাঙ্ক্ষত ! বাজ্জারে নম্ব !”

নাট্যাচার্য শ্রীযুক্ত অমৃতলাল কসু মহাশয় ষ্টার থিয়েটারের জনেক কর্মচারীকে কয়েক জোড়া কাপড় কিনিতে দিয়াছিলেন ।

ରଜାଲଙ୍କର ରଙ୍ଗ କଥା

ରିହାରଣ୍ଧାଳ ହିତେଛେ, ଏମନ ସମୟେ ସେଇ କର୍ମଚାରୀ ବଞ୍ଚି ଖରିଦ କରିଯାଇନା ଆନିଯା ଉପଶିତ । କଯେକଟି ଅଭିନେତା ବଞ୍ଚି ଦେଖିଯା ଓ ତାହାର ଦର ଶୁଣିଯା ବଲିଲେନ, “ଦାମ କିଛୁ ବେଳୀ ପଡ଼େଛେ ।” ଅମୃତବାବୁ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀଙ୍କେ, ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ,—“କୋନ୍ତେ ଦୋକାନ ଥିଲେ କିମେ ଆନ୍ତିଲେ ?” କର୍ମଚାରୀ ବଲିଲ, “ଆଜିରେ, ରଙ୍ଗିତ କୋମ୍ପାନୀର ଦୋକାନ ଥିଲେ ।” ଅମୃତବାବୁ ହାସିଯା ବଲିଲେନ,—“ଓ ରଙ୍ଗିତ ! ବାଜାରେ ନଥି ? ତାହିଲେ ମାଲ ଭାଲ, ଦାମଟାଓ ବେଳୀ ହବେ ବହି କି ।”

ପୂର୍ବେ ଶୁଭାକାର !

ବାଗବାଜାରେ ସ୍ଵଗୌୟ ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାଯ (ତିନିକଡି ବାବୁ) ମହାଶୟର “ଅଭିମନ୍ୟବଧ” ସଥେର ଯାତ୍ରା, ଏକ ସମୟେ କଲିକାତାର ସର୍ଥେ ପ୍ରତିପତ୍ତିଲାଭ କରିଯାଇଛିଲ । ବହୁ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଧନାଟ୍ୟ ବାକ୍ତିର ଆଲଯେ ବହୁ ଦିନ ସ୍ଵରିଯା ମହା ସମାରୋହେ ତାହାର ଅଭିନ୍ୟ ହଇଯାଇଛେ । ନାଟ୍ୟସନ୍ତ୍ରାଟ ଗିରିଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଘୋବ ମହାଶୟର ଇହାତେ କଯେକଥାନି ଗାନ ବୁଝିଯା ଦିଯାଇଲେନ ।

ଏକଦିନ କୋନ୍ତେ ଧନାଟ୍ୟ-ଭବନେ ଉଚ୍ଚ “ଅଭିମନ୍ୟବଧ” ଯାତ୍ରାଭିନ୍ୟ ହିତେଛେ । ଅଭିନ୍ୟ ପୁର ଜନିଯାଇଛେ, ଏମନ ସମୟେ ସଂବାଦ ଆସିଲ, ଯିନି ଅର୍ଜୁନେର ଭୂମିକାଭିନ୍ୟ କରିବେନ, ରାତ୍ରି ହିତେ ତାହାର ଭେଦ-ବ୍ୟମି ହିତେଛେ, ତିନି କୋନ୍ତେ ମତେ ଆସିତେ ପାରିବେନ ନା । ‘ଅର୍ଜୁନେର’ ଅଭିନ୍ୟ ନାଟକେର ଶେଷ ଦିକେ ହଇଲେଓ ପୁତ୍ର-ଶୋକାତୁର ପାର୍ଥେର ଜୟନ୍ତ୍ୟବଧେର ପ୍ରତିଜ୍ଞାଭିନ୍ୟେ ସୁନିପୁଣ ଅଭିନେତାର ପ୍ରୋଜନ ।

ଅର୍ଜୁନର ଅଳ୍ପ କଥା

କେ ‘ଅର୍ଜୁନେର’ ଛୁମିକା ଅଭିନୟ କରିବେ, ସଞ୍ଚାରୀ ମଧ୍ୟେ ମହାତ୍ମାବନା ପଡ଼ିଯା ଗେଲା । ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅର୍ଜୁନଶ୍ରେଷ୍ଠର ବାବୁ ଦେଇନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ହିଁଯା ତଥାଯ ଆସିଯାଇଲେନ । ସକଳେ ତୀହାକେହି ଧରିଯା ବସିଲେନ । ଅର୍ଜୁନବାବୁ ବଲିଲେନ, “ଆମାର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣ ମୁଖସ୍ତ ନାହିଁ, କେମନ କରିଯା ସହସା ଆସରେ ନାମିବ ?” ସକଳେ ‘ନାହୋଡ଼ବାଳା’—ଅଗତ୍ୟା ତୀହାକେ ଅର୍ଜୁନେର ପୋଥାକ ପରିଯା ଆସରେ ନାମିତେ ହଇଲ ।

ସଂସ୍କୃତ-ସୁନ୍ଦରତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନେର ନିକଟ ଦୃତ ଗିଯା ସଥିନ ଅଭିମହ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ସଂବାଦ ଜାନାଇଲ,—“ଅର୍ଜୁନ”-ବେଳୀ ଅର୍ଜୁନବାବୁ ଶୋକାଭିନ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଯାଇ ବୁଝିଲେନ, ପ୍ରସ୍ତାର ମେରାପ ଶୁନିପୁଣ ନହେ—ଯାହାର ଉପର ନିର୍ଭର କରିଯା ତିନି କାଜ ଚାଲାଇଯା ଦିତେ ପାରେନ । ଏକପ ସଙ୍କଟାବନ୍ଧୀୟ କି କରା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସଥିନ ତିନି ଭାବିତେଛେନ—ସେ ସମୟେ ଅଦୂରେ ‘ଭିଯାନ-ଘର’ ହିଁତେ ଧୂମ ନିର୍ଗତ ହିଁତେ ଦେଖିଯା ସହସା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକେ ଅଙ୍ଗୁଳୀ-ସଙ୍କେତେ ମେହି ଧୂମ ଦେଖାଇଯା ବଲିଲେନ,—“ସଥା, ପୁତ୍ର-ଶୋକେ ଆୟି ସବ ଧୂମ-ଧୂମାକାର ଦେଖିଛି । ଆମାର ଆର ବାକ୍ୟ ନିଃସରଣ ହ'ଚେ ନା ।”

ପୁତ୍ରକ୍ଷୟ—କା ନାହିଁ ?

ସ୍ଵପ୍ରସିଦ୍ଧ ଐତିହାସିକ Sir W. W. Hunter ମାହେବ ଜୋଡ଼ା-ସାଂକୋ, ମାନ୍ୟାଳ-ଭବନଙ୍କ ଆସାନ୍ତାଳ ଥିଯେଟାରେର ଏକଜନ ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ-ଦାତା ଛିଲେନ । ପ୍ରାୟଇ ତିନି ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ ‘ଆସାନ୍ତାଳେ’ ଆସିଯା ଟିକିଟ କିନିଯା ଅଭିନ୍ୟ ଦେଖିତେନ ।

অভিনেত্রী কুল-রাণী—শ্রীমতী বিনোদিনী দাসী।

৮৩ পৃষ্ঠা।

ରଙ୍ଗାଳରେ ରଙ୍ଗ କଥା

একদিন হাটোর সাহেব কংকটা সাহেব ও মেমের সহিত উক্ত থিয়েটারে দৌনবক্ষ বাবুর ‘লীলাবতী’ নাটকের অভিনয় দেখিতে আসিয়াছেন। সুপ্রসিদ্ধ অভিনেতা শ্রীযুক্ত ক্ষেত্রগোহন গঙ্গোপাধ্যায় মহাশয় ‘লীলাবতী’র ভূমিকাভিনয় করিতেছিলেন। তিনি যেৱপ ক্লপবান, সেইৱপ স্বীজন-স্বীজন মিষ্টভাষী ছিলেন—বয়সও অল্প ছিল। তাহার সুলভিত ভাবভঙ্গিসহ নিখুঁত অভিনয় দর্শনে মেম সাহেবের ধারণা হয়, কোনও উচ্চ-শিক্ষিতা রূমণী এই অংশ অভিনয় করিতেছেন। হাটোর সাহেব বলিলেন, “এ থিয়েটারে পুরুষেরাই শ্রীচরিত্রের ভূমিকা-ভিনয় করিয়া থাকে।” মেম সাহেব কিন্তু তাহা বিশ্বাস করিলেন না। অবশ্যে যবনিকা পতিত হইলে হাটোর সাহেব উক্ত মেমকে রঞ্জমঞ্জের ভিতর সঙ্গে করিয়া আনিয়া ক্ষেত্রবাবুকে ডাকাইলেন। ‘লীলাবতী’-বেশী ক্ষেত্রবাবুকে দেখিয়া তখনও মেম সাহেবের সন্দেহ দূর হইল না। শেষটা যখন হাটোর সাহেব ক্ষেত্রবাবুর পরচুলটা তুলিয়া লইলেন, তখন মেম সাহেব যুগপৎ বিশ্বিত ও লজ্জিত হইয়া বলিলেন, “I took him as an educated Brahma Lady.”

ବୃନ୍ଦାବନେ ବିନୋଦିନୀ ।

গ্রেট গ্রাসান্তাল থিয়েটার সপ্রদায় যে সময়ে পশ্চিমে দিল্লী, লাহোর, লক্ষ্মী প্রভৃতি স্থানে অভিনয় করিয়া বৃନ୍ଦାବনে আসিয়া উপস্থিত হন, সে সময়ে নাট্য-সন্ত্রাঙ্গী শ্রীমতী বিনୋଦିନী দাসী অল্পবয়স্কা ছিলেন।

କ୍ଷୁଣ୍ଣର ରଜ କଥା

ସମ୍ପଦାୟ ବୁନ୍ଦାବନେ ପଞ୍ଚଛିଆ ବାସାବାଡୀ ଠିକ କରିଯା ଲହିଆ ବାଜାରେ ବାହିର ହଇଲେନ । ତଥା ହଟିତେ ସମ୍ପଦାୟଙ୍କ ସକଳେର ଆହାରେ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରଚୁର ଜଳଧାରା କ୍ରୂର କରିଯା ଆନିଯା ଶ୍ରୀମତୀ ବିନୋଦିନୀଙ୍କେ ବଲିଲେନ, “ବିନୋଦ, ତୁ ମି ଛେଲେମାନୁଷ, ଏଇମାତ୍ର ଗାଡ଼ିତେ ଏସେ ବଡ଼ କ୍ଲାନ୍ଟ ନ'ଯେ ପଡ଼େଛ, ତାଲ କ'ରେ ଜଳ ଖେୟେ ନିଯେ ସରେର ଦରଜା ବନ୍ଦ କ'ରେ ଥାକ, ଆମରା ଗୋବିନ୍ଦୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କ'ରେ ଏଥିନି ଫିରେ ଆସଛି ।”

ସମ୍ପଦାୟ ଦେବ-ଦର୍ଶନେ ଗମନ କରିଲେ ଶ୍ରୀମତୀ ବିନୋଦିନୀ ବାସାର ଦରଜା ବନ୍ଦ କରିଯା ଆସିଯା ଜଳ ଥାଇଲେନ; ପରେ ସରେର ଦରଜା ବନ୍ଦ କରିଯା ଏକାକିନୀ ବସିଯା ଆଛେନ, ଏମନ ସମୟେ ଏକଟୀ ବାନର ଆସିଯା ଜାନାନାର କାଠ ଧରିଯା ବସିଲ । ବିନୋଦିନୀ ବାଲିକାମୁଲଭ ଚପ୍ରଳଭ ବଣତଃ ତାହାକେ ଏକଟୀ କାକୁଡ଼ ଥାଇତେ ଦିଲେନ, ମେ ଥାଇତେଛେ—ଏମନ ସମୟେ ଆର ତୁଟ୍ଟି ବାନର ଆସିଲ,—ବିନୋଦିନୀ ତାହାଦେର ଓ କିଛୁ ଥାବାର ଦିଲେନ । ଆବାର ଗୋଟା ହୁଇ ଆସିଲ, ଶ୍ରୀମତୀ ବିନୋଦିନୀ ଭାବିଲେନ ଯେ, ଇହାଦେର କିଛୁ କିଛୁ ଥାବାର ଦିଲେ ସକଳେ ଚଲିଯା ଯାଇବେ । ମେହି ସରେର ଢାରି ପାଚଟୀ ଜାନାଲା ଛିଲ, ବିନୋଦିନୀ ସତ ଆହାର ଦିଲେ ଲାଗିଲେନ, ତତେ ଜାନାଲାଯ, ଛାଦେ, ବାରାନ୍ଦାୟ ବୀଦରେ ବୀଦରେ ଭରିଯା ଯାଇତେ ଲାଗିଲ । ତୁମ ବିନୋଦିନୀ ବିଶେଷ ଭୀତା ହଇଯା ପଡ଼ିଲେନ । କାହିତେ କାହିତେ ସତ ଥାବାର ଛିଲ, ପ୍ରାୟ ମମ୍ଭତ୍ତି ତାହାଦେର ଦିଲେନ; ଭାବିଲେନ—ଏହିବାରେ ସକଳେ ଚଲିଯା ଯାଇବେ । କିନ୍ତୁ ସତ ଥାବାର ପାଇତେ ଲାଗିଲ, କପିର ସଂଖ୍ୟା ତତ୍ତ୍ଵ ବାହିତେ ଲାଗିଲ । କ୍ରମେ ଥାବାର ଶେଷ ହଇଯା ଗେଲ; ଦଲେ ଦଲେ

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

କପିଗନ ଜାନାଲାର କାଠ ଧରିଯା ଥାବାରେ ଜଗ୍ନ ହାତ ବାଡ଼ାଇତେ ଲାଗିଲ
ଏବଂ ଥାବାର ନା ପାଇୟା କେହ କେହ ବା ଦସ୍ତ ବାହିର କରିଯା କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ
କରିତେ ଲାଗିଲ ।

ଇହାର ପୂର୍ବେ ଗ୍ରାସାନ୍ତାଳ ଥିଯେଟାରେ ‘ମେବନାଦବଧ’ ନାଟକେ ବିନୋଦିନୀ
‘ପ୍ରମୀଳା’ ସାଜିଯା ବାସନ୍ତୀକେ ବଲିତେ ଶୁଣିତେନ :—

“କେବନେ ପଶିବେ ଲକ୍ଷାପୁରେ, ଆଜି ତୁମି ?

ଅଲଭ୍ୟ ସାଗର ସମ ରାଘବୀଯ ଚମ୍ଭ
ବେଡ଼ିଛେ ତାହାରେ !”

ଆଜ ସ୍ଵୟଂ ଅସଂଖ୍ୟ କପି-ସମ୍ମୁଖୀନ ହୃଦୟର ତୀହାର ପ୍ରାଣ ଭୟେ
କାପିଯା ଉଠିଲ,—ତିନି ଉତ୍ତେଚ୍ଛବ୍ରରେ କ୍ରମ କରିତେ ଲାଗିଲେନ ।

ଏମନ ସମୟେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ସକଳେ ଫିରିଯା ଆସିଯା ଦେଖିଲେନ,—
ବାସାବାଡ଼ୀର ଛାନ୍ଦ, ବାରାନ୍ଦା, ଜାନାଲା ସବ ବାନରେ ଭରିଯା ଗିଯାଛେ ।
ଲାଟିସୋଟା ଲହିୟା ତଥନ ସକଳେ ଧାରିତ ହିଲେନ । ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ସକଳେର
ପ୍ରଚୁର ଥାବାର ଥାଇୟା କପିବୁନ୍ଦେର ଉଦର ତଥନ କଥକିଂହ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହଇୟାଛିଲ,
ଏହାର ତାହାରା ଆର ବିଶେଷ ହାଙ୍ଗମା ନା କରିଯା ରଣେ ଭଙ୍ଗ ପ୍ରଦାନ କରିଲ ।
କାଦିତେ କାଦିତେ ଶ୍ରୀମତୀ ବିନୋଦିନୀ ଦରଜା ଥୁଲିଯା ଦିଲେନ ଏବଂ ସମ୍ପଦ
ଜଳଥାବାର ବାନରେରା ଥାଇୟା ଗିଯାଛେ—ଜୀତ କରିଲେନ ।

ବିନୋଦିନୀର ମାତା ସମ୍ପ୍ରଦାୟେର ସହିତ ଆସିଯାଛିଲେନ । ତିନି
କଟ୍ଟାକେ ଭର୍ତ୍ତା କରିଯା ମାରିତେ ଗେଲେନ । ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ସକଳେ
ବିନୋଦିନୀର ମାତାକେ ବାଧା ଦିଯା ବଲିଲେନ,—“ଛିଁ ଛିଁ ମେରୋ ନା,

ରଜାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଛେଲେ ମାତ୍ରୁ, ଓ କି ଜାନେ ? ଆମାଦେଇ ଅଞ୍ଚାୟ ହ'ଯେଛେ, ସଫେ କ'ରେ ନିଯେ ଗେଲେଇ ହ'ତ ।” ରସରାଜ ଅର୍ଜେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ତଥନ ସରସ ଅଞ୍ଜିଲୀଆୟ ବଲିଲେନ,—“ବୋକା ମେଘେ, ଆମାଦେଇ ସବ ଧାବାର ବିଲିଯେ ଦିଯେ ତୋ ବ୍ରଜବସୀଦେଇ ଭୋଜନ କରାଲି, ଏବନ ଆମରା—(ବନ୍ଦବାସୀରା) କି ଥାଇ ବଳ ଦେଖି ?”

ଭୁଲେ—ବାହାର !

ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ରାମବିଷ୍ଣୁ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ଟୋର ଥିଯେଟାରେ ନାଟକାଦିର ଶାଟ ଓ ପାଟ ଲିଖିଲେନ । ତୋହାର ହତ୍ୟକର ଅତି ଶୁଦ୍ଧ ଛିଲ, ତବେ ମାଝେ ମାଝେ ବାନାନ ଭୁଲ କରିଲେନ । ଏକ ଦିନ ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ନୃତ୍ୟ ନାଟକେର ଧାତା ପଡ଼ିଲେ ପଡ଼ିଲେ କ୍ରେକଟ୍ ଗୁରୁତର ବାନାନ ଭୁଲ ଦେଖିଯା (ସଥ—‘ସଦି’—ସଦୀ) ବଲିଲେନ,—“ଦେଖ ଦେଖ—କି ରକମ ଭୁଲେଛ !”—ରାମବିଷ୍ଣୁ ବାବୁ ଧାତା ଥାନି ଭାଲ କରିଯା ଦେଖିଯା ବଲିଲେନ,—“ଆଜେ ଭୁଲ ହ'ଯେଛେ ସଟେ, କିନ୍ତୁ ଲାଇନଟ୍ କେମନ ମାନିଯେଛେ ଦେଖୁନ । ବାନାନ ଭୁଲ ନା ହ'ଲେ ଏମନ ‘ପାଞ୍ଜଟ୍ଟୀ’ ହ'ତ ନା ।”

ଆୟ ଆହାର୍ୟ !

ଟୋର ଥିଯେଟାରେ କୋନେ ଶୁଦ୍ଧିସିଙ୍କା ଅଭିନେତ୍ରୀକେ ଅନେକ ଧନାତ୍ମକ ନିଜାତ୍ମରେ ରାଖିଯା ଦିଲାଛିଲେନ । ଯୁବକଟୀ ଉକ୍ତ ଅଭିନେତ୍ରୀ ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ ଅନୁବନ୍ଧ ।

ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମୃତଲାଲ ବନ୍ଦୁ ମହାଶୟ ଟୋର ଥିଯେଟାରେ ଆସିଯା,

স্বনামধন্যা প্রতিভাগ্যী অভিনেত্রী—শ্রীমতী তারামুন্দরী

৮৭ পৃষ্ঠা

বৃক্ষমূলের মুক্ত কথা

“প্রফুল্ল” নাটকের বিহারস্থাল হইতেছে, কাদিতে কাদিতে ‘যাদু’ রঞ্জনকে প্রবেশ করিবে। কিন্তু বালিকা তারামুন্দরীর কান্না একেবারে আসিতেছে না। নাট্যাচার্য গিরিশচন্দ্র নানারূপে তাহাকে কান্না শিখাইতে লাগিলেন, কিন্তু ঐমতী তারামুন্দরীর কোন়স্থাপেই কান্না আসিল না। বার বার চেষ্টা করিয়া বালিকা শেষে বিভাস্তা হইয়া পড়িল। গিরিশবাবু তখন অন্ত উপায়ে শিক্ষাদানের নিমিত্ত বিহারস্থাল স্থগিত রাখিয়া, তারামুন্দরীকে জিজ্ঞাসা করিলেন,— “আজ কি বেঘেছিস ?” তারামুন্দরী বলিল, “ভাত”। গিরিশবাবু জিজ্ঞাসা করিলেন, “শুধু ভাত ? কি কি তরকারী হ'য়েছিল ?” বহু চেষ্টা সহেও কান্না-শিক্ষায় অঙ্গুতকার্যা হইয়া তারামুন্দরীর মেজাজটা ক্ষক্ষ হইয়া গিয়াছিল। বালিকা উত্তরে বলিল, “শুধু ভাত”। গিরিশবাবু বলিলেন, “শুধু ভাত কি ক'রে খেলি, তরকারী-টরকারী কিছু হয় নাই ?” তারামুন্দরী বলিল, “না”। গিরিশবাবু বলিলেন, “তোর খেলা করবার ক'টা পুতুল আছে ?” তারামুন্দরী বলিল, “নাই।” গিরিশচন্দ্র জিজ্ঞাসা করিলেন, “আছা, তোর যা তোরে খুব ভালবাসে ?” তারামুন্দরী বলিল, “না।”

এইরূপে গিরিশবাবু যাহা জিজ্ঞাসা করেন, ঐমতী তারামুন্দরী এক কথায় তাহার উত্তর দিয়া যান। গিরিশবাবু তখন কপটক্রোধে গর্জন করিয়া বলিয়া উঠিলেন, “অবৈরে ছষ্টু মেয়ে !” আচার্যের সেই ভীষণ মূর্তি দেখিয়া বালিকা ফুঁপিয়া ফুঁপিয়া কাদিতে লাগিল।

ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ତେଜଶ୍ଵର ଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଯା ହାସିତେ ହାସିତେ ବଲିଲେନ,
—“ବ’ଲେ ଯା, ତୋର ପାର୍ଟ ବ’ଲେ ଯା । ସେମନ କୌଦ୍ଧିଷ, ଏ ରକମ କ’ରେ
କୌଦ୍ଧତେ କୌଦ୍ଧତେ ଆସିବି । ଏ ରକମ କ’ରେ କେଂଦ୍ରେ ବଲ, ‘କାକାବାବୁ,
ବାବାର ଅଶୁଖ କ’ରେଛେ । ନେ ବଲ ଦେଖି, ଶୁଣି ।”

ବୁଦ୍ଧିମତୀ ବାଲିକା ମେହ ଦିନ ହହିତେହ କାନ୍ନାର କୌଶଳ ଶିଖିଯା
ଲାଗିଲା ।

ହାତୀଙ୍କ ପିଠେ ହାତୀ ।

ବେଙ୍ଗଲ ଥିଯେଟୋର ଖୁଲିବାର (୧୬ଟ ଆଗଷ୍ଟ, ୧୮୭୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟକ) ପ୍ରଥମ
ହହିତେହ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଷ ନାମକ ଜୈନକ ଅଭିନେତା ଉକ୍ତ ଥିଯେଟୋରେ
ଅଭିନୟ କରିଲେନ । ବିରାଟ ଓ ବିଶାଲ ଦେହ ବଶତଃ ତୀହାକେ ସକଳେ
“ଲ୍ୟାଦାଡ୍ ଗିରିଶ” ବାଲିଯା ଡାକିତ । ବେଙ୍ଗଲ ଥିଯେଟୋରେ ଧାହାରା ବିହାରୀ-
ବାନ୍ଦାର “ପ୍ରଭାସ ମିଲନ” ଅଭିନୟ ଦେଖିଯାଇଛେ, ତୀହାଦେର ପ୍ରାଣେ ଏଥନ୍ତି
ଗିରିଶବାବୁର ଛବି ଅକ୍ଷିତ ଆଛେ; ଇନି ଯତ୍ନ-ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରୀ ସାଜିଯା
ପାହାଡ଼େର ପ୍ଲାୟ ବସିଯା ଥାକିଲେନ । “ହର୍ଗେଶନନ୍ଦିନୀତେ” ବିଞ୍ଚାଦିଗ୍ରାଜେର
ଭୂମିକାଭିନ୍ୟେ ଇନି ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଲାଭ କରେନ । ‘ମୃଣାଲିନୀ’
ଅଭିନ୍ୟେ, ଯେ ସମୟ ନବଦୀପ ମୁସଲମାନ କର୍ତ୍ତ୍ବକ ଅଧିକୃତ ହୟ ଏବଂ
ନଗରବାସିଗଣ ଅତ୍ୟାଚାର-ଭୟେ ପଲାୟନ କରିଲେ ଥାକେ, ସେ ସମୟେ ଇନି
ଏକାଟ ଶୂଳକାଯା ରମଣୀକେ ତୀହାର ବିଶାଲ ପୃଷ୍ଠେ ଚାପାଇଯା ମତ୍ତ ମାତ୍ରଙ୍କେ
ପ୍ଲାୟ ହୁଲିଲେ ହୁଲିଲେ ହୁଲିଲେ ହୁଲିଲେ ; ବେଙ୍ଗଲ ଥିଯେଟୋରେ ଧାହାରା “ମୃଣାଲିନୀର”

ରାଜାମୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଅଭିନୟ ଦେଖିଆଛେ, ସମ୍ପଦାଯେର ଅପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟ ଏଥନେ ତାହାରା ଭୁଲିଆ ଯାନ ନାହିଁ ।

ଉଚ୍ଚ ଥିଯେଟାର ଏକବାର ମଫଃସ୍ଲେ କୋନେ ରାଜବାଡ଼ୀତେ ଅଭିନୟ କରିବେ ଯାନ । ସମ୍ପଦାଯେର ଜୁଗ୍ଗ ରାଜବାଟୀ ହଇତେ ଷେଣେ କେୟିକଟି ହାତୀ ପାଠାନ ହୟ । ଗିରିଶବାବୁ ଏକଟି ବୁଝ୍ ହ୍ରୁଣ୍ ପୃଷ୍ଠେ ଚଢ଼ିଆ ଚଲିଯାଛେ । ପଥିମଧ୍ୟେ କତକଞ୍ଜଳି ଜ୍ଵାଳାକ କଲସୀକକ୍ଷେ ପୁକୁରେ ଜଳ ଆନିତେ ଯାଇତେଛିଲ । ତାହାରା ହାତୀର ପିଠେ ଗିରିଶବାବୁର ବିରାଟ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଆ ପରମ୍ପରା ପରମ୍ପରାର ପ୍ରତି “ଚାହିୟା, ହାସିୟା ଚଲିଯା ପଡ଼ିଯା ବଲିତେ ଲାଗିଲ, “ଦ୍ୟାଖ୍ ଦିଦି ଦ୍ୟାଖ—ହାତୀର ପିଠେ ହାତୀ ଯାଚେ ।” ରାତ୍ରାଯ ଏକଟା ହାସିର ହରା ପଡ଼ିଯା ଗେଲ । ବହୁ ଲୋକ ଏହି ଅପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ ସମ୍ପଦାଯେର ଅନୁଗମନ କରିତେ ଲାଗିଲ ।

ଶ୍ରୋକାର୍ତ୍ତ ଭାଜାବାସା ଜୋଣିବେ ।

ଗ୍ରେଟ ଗ୍ଲାସାଗ୍ରାଲ ଥିଯେଟାରେ କୋନେ ପ୍ରଧାନ ଅଭିନେତ୍ରୀ ହଠାତ୍ ପୀଡ଼ିତା ହେଲାଯାଇ, ଥିଯେଟାରେ କର୍ତ୍ତ୍ତପକ୍ଷୀୟଗଣ ବିବେଚନା କରିଲେନ, ଏକଟୁ ପରିଶ୍ରମ କରିଲେ କାନ୍ଦବିନୀ ଦାସୀ ଉଚ୍ଚ ପୀଡ଼ିତା ଅଭିନେତ୍ରୀର ନୃତ୍ୟ ନାଟକେର ଭୂମିକାଟି ଅଭିନୟ କରିତେ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଏତ ଅଳ୍ପ ସମୟେର ମଧ୍ୟେ କାନ୍ଦବିନୀ ଉଚ୍ଚ ଦୀର୍ଘ ଭୂମିକାଟି ଗ୍ରହଣ କରିତେ ସମ୍ଭବତା ହଇବେ କିମ୍ବା, ଇହାଇ ସନ୍ଦେହଶଳ ।

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ହିର ହଇଲ, ମିଷ୍ଟ କରିଯା ତାହାକେ ଏକଥାନି ପତ୍ର ଲେଖା ହଟକ । ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁର ଉପର ପତ୍ର ଲିଖିବାର ଭାର ଦେଓଯା ହଇଲ । ଅମୃତ ବାବୁ ଥିଯେଟାରେ କୋନ କର୍ମଚାରୀକେ ଚିଠିଥାନି ଲିଖିତେ ବଲିଲେନ ଏବଂ ତିନି ସ୍ୱୟଂ diciaଇ କରିଯା ଯାଇତେ ଲାଗିଲେନ । ଅମୃତବାବୁ ପ୍ରଥମେଇ ଲିଖିତେ ବଲିଲେନ, “ନୟନାନନ୍ଦାଯିନୀ କାଦସ୍ଵିନି !” କର୍ମଚାରୀ ସବେ ମାତ୍ର ଉକ୍ତ ଛାତୀ ଲିଖିଯାଛେ, ଏମନ ସମୟେ ଜନେକ ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି କୋନ୍ତି ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକେ ଅମୃତବାବୁର ସହିତ ଥିଯେଟାରେ ସାଙ୍କ୍ଷାଂ କରିତେ ଆସେନ ।

ଅମୃତ ବାବୁକେ ତାହାର ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କହିତେ ଦେଖିଯା, କର୍ମଚାରୀଟି ନିଜେର ମନଗଡ଼ା ଆର ଏକଛତ୍ର ଲିଖିଯା ରାଖିଲେନ । ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଚଲିଯା ଯାଇବାର ପର ଅମୃତବାବୁ ବଲିଲେନ,—“କି ଲିଖିଲେ ?” କର୍ମଚାରୀଟି ପଡ଼ିଲେନ, “ନୟନାନନ୍ଦାଯିନୀ କାଦସ୍ଵିନି, ରୋକାୟ ଭାଲବାସା ଜାନିବେ—”ତଥାୟ ଯାହାରା ଉପର୍ହିତ ଛିଲେନ, ମକଳେ ହୋ ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ । କର୍ମଚାରୀଟି ତାହାର ମୁସାବିଦାଟୁକୁ ସ୍ଵବିଧାଜନକ ହୟ ନାହିଁ ଗୁଣିଯା, ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହେୟା ପଡ଼ିଲେନ ।

ରଙ୍ଗାଳୟେ ଝୌ-ଆଭନ୍ତେଝୌ ।

ବେଳେ ଥିଯେଟାରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟଗଣ, ମହାକବି ମାଇକେଲ ମଧୁସୁଦନ ଦତ୍ତ, ରାମବାଗାନେର ଦତ୍ତବଂଶୀୟ ସ୍ଵବିଦ୍ୟାତ ଓ, ସି, ଦତ୍ତ ପ୍ରଭୃତି କର୍ତ୍ତୃକ ଉତ୍ସାହିତ ହେୟା, ମାହସ ପୂର୍ବକ ପ୍ରଥମ ହିତେହି ଗୋଲାପଙ୍କୁଳରୀ (ସ୍ଵରୂମାରୀ ଦତ୍ତ),

• রহান্যের রহ কথা

এলোকেশী, শ্রীমতী জগতারিণী এবং শ্রামা নামী চারিটা শ্রী-অভিনেত্রী, লইয়া কেসেল থিয়েটার (১লা ভাস্তু, ১২৮০ সাল) খুলিয়াছিলেন। বারান্দামনা লইয়া থিয়েটার করায়, ঠাহাদের ঘরে বিজ্ঞপ্তি এমন কি গালাগালি পর্যন্ত সহ করিতে হইয়াছিল।

উক্ত থিয়েটারের পার্শ্বে কয়েকখনি খোলার ঘর বাঁধা হইতেছিল। জনেক ভদ্রলোক থিয়েটারের জনেক কর্তৃপক্ষীয়কে জিজ্ঞাসা করিলেন,—“বরগুলি কি জন্ম হ’চ্ছে ম’শা’র ?” কর্তৃপক্ষীয় বাবুটী বলিলেন,—“দর্শকগণের জলটল থাবার জন্ম ।” ভদ্রলোকটী বলিলেন, “তবে যে শুন্দুম, আপনাদের একটেসদের জন্ম আঁতুড়ুর বাঁধা হচ্ছে ?”

বেঙ্গল থিয়েটার সম্প্রদায় প্রথমে এতটা সহ করিয়াছিলেন বলিয়াই, আজ প্রাইভেট থিয়েটারে পর্যন্ত স্বীলোক লইয়া অভিনয় হইতেছে।

মড়া কাঙ্গা।

জোড়াসাঁকো সান্নাল-ভবনে ‘গ্রাসান্তাল থিয়েটারের’ প্রথম অভিনীত নাটক “নীলদর্পণ ।” নীলদর্পণে সৈরিঙ্কীর ভূমিকা নাট্যাচার্য শ্রীষুক্ত অমৃতলাল কল্প মহাশয় গ্রহণ করেন।

‘বিশ্বকোষে’ লিখিত হইয়াছে, রিহারন্সালকালীন নীলমাধবের মৃত্যু-শয়ার দৃশ্যে সৈরিঙ্কীকে যে ‘মড়াকাঙ্গা’ কাদিতে হইত, অমৃতবাবু তাহা সহজে আয়ত্ত করিয়া উঠিতে পারেন নাই। শেষে অমৃতবাবু

ନିଜ ବାଡ଼ୀର ପାର୍ଶ୍ଵ ଏକଟା ଖାଲି ଭାଙ୍ଗି ବାଡ଼ୀତେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଦୁଃଖର ବେଳାଯ ଗିଯା ଏହି କ୍ରମନ ଶିଖିବାର ଜଣ୍ଠ ସାଧନା କରିଲେନ । ଅର୍ଦ୍ଧବୃଦ୍ଧ ସେଥାନେ ଗିଯା କାହିଁତେ ଶିଖାଇଲେନ; ଉତ୍ତରେ ଗଲା ମିଳାଇଯା କାନ୍ଦା ଅଭ୍ୟାସ କରିଲେନ । ଆଟ ଦଶ ଦିନ ଏହିକ୍ରମ କଠୋର ସାଧନାୟ ଅମୃତବୃଦ୍ଧ ‘ମଡ଼ାକାନ୍ଦା’ ଆୟନ୍ତ୍ର କରିଯା ଲାଗିଛିଲେନ । ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟହ ଏହି ସାଧନାର ବିଷୟ ପଞ୍ଚିଷ୍ଠ ଶ୍ରୀଲୋକେରା ଜାନିତ ନା, କାଜେଇ ରାଟିଯା ଗେଲ ଯେ, “ଭାଙ୍ଗା ବାଡ଼ୀତେ ଭୂତେ ରୋଜ କାହେ !”

ଅମୃତବୃଦ୍ଧ ବଲେନ,—ବାପାରଟା ଏହି :—“ଆମି ତେ ସୈରିଙ୍କୀର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଲାମ । ପ୍ରଥମେ ନିଜେ ନିଜେଇ ଆମାର ପାଟଟା ଆୟନ୍ତ୍ର କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଲେ କ୍ରଟି କରି ନାହିଁ । ଏକଦିନ ଅର୍ଦ୍ଧବୃଦ୍ଧ ବଲିଲେନ, “ତୋମାର ପାଟଟା କେମନ ହଲ ଦେଖି ?” ତିନି ଆମାର ପରୀକ୍ଷା ଲାଗିଯା ବଲିଲେନ—‘ନା, ହସ ନି ।’ ଏହି ବଲିଯା ସୈରିଙ୍କୀର ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ଚୁଲେର ଦଢ଼ି ବିନାନର ସମୟ କଥାର ଭଞ୍ଜି କେମନ ହୁଏଯା ଉଚିତ, ତାହା ତିନି ଆମାକେ ବୁଝାଇଯା ଦିଲେ ଚେଷ୍ଟା କରିଲେନ । ଆମାର ମେଯେଲିପନା ଠିକ ହଇଲ ନା । ଗୃହେ ପ୍ରତାବର୍ତ୍ତନ କରିଯା ଆମି ଭାବିଲାମ, ବକ୍ତ୍ଵତାର ଧରଣଟା ଠିକ କରିଯା ଲାଗିଲେ ବେଶୀ ଦେବୀ ହଇବେ ନା ; ଆସଲ ବାପାରଟା ହଇତେଛେ ଐ କାନ୍ଦା । ଐଟାକେ ଆୟନ୍ତ୍ର କରିଲେ ହଇବେ । ଏହି ମନେ କରିଯା ଆମି ଆମାରେ ସନିଷ୍ଠ ପ୍ରତିବେଶୀ କାଲିଦାସ ମାନ୍ୟାଲ ମହାଶ୍ୟେର ନିକଟେ କାନ୍ଦା ଶିଖିଲେ ଗେଲାମ । ତାର ମେକେଲେ ଧରଣେର କାନ୍ଦା ; ଶୁରୁଟାଇ ମେଯେଲି, କିନ୍ତୁ ଆମାର ମନେ

রঙ্গলয়ের রংজ কথা

হইল বেন emotion এর অভাব। আমার ঠিক উহা ভাল লাগিল না। আমি একাই জ্ঞো করিয়া দেখিব, এই প্রতিভা করিয়া আগুহ ও পোড়ো বাড়ীতে বিশ্রামে আমি ঘড়াকান্না অভ্যাস করিতাম। একাকী করিতাম, অর্জেন্টু বা অন্ত কেহ আমার দোসর ছিল না। কয়েকদিন পরে আমি অর্জেন্টুকে বলিলাম, ‘একবার আমার কান্নার জায়গাটা শোন দেখি।’ ঘড়াকান্নার অভিনয় দেখিয়া তিনি সানন্দে আমার হাত ধরিয়া বলিলেন ‘বহুৎ আচ্ছা ! বেশ হয়েছে।’

‘পাণ্ডব-গৌরববের’ সমালোচনা।

ক্লাসিক থিয়েটারে গিরিশচন্দ্রের ‘পাণ্ডব-গৌরব’ নাটক দেখিতে মফস্বল হইতে একদিন কয়েকটী দর্শক আসিয়াছিল। তাহারা অশা করিয়াছিল,—উর্বশীকে রংমংকে কথনও অধিনীক্ষণে দেখিবে, কথনও বা রংমণীক্ষণে দেখিবে। ‘পাণ্ডিপর্বের’ গল্পে তাহারা শুনিয়াছিল, উর্বশী—“রেতেতে কামিনী হ’ত দিনেতে অধিনী।”

কিন্তু অভিনয়-সৌকর্যার্থে গিরিশচন্দ্র এইরূপ স্বরূপে নাটক-খানি লিখিয়াছেন যে, উর্বশী বর্তবার রংমংকে বাহির হইতেছে, সব সময়েই রাজিকাল। স্বতরাং উক্ত মফস্বলস্থ দর্শক কয়েকটীর একবারও উর্বশীকে অধিনীক্ষণে দেখিবার স্বয়েগ ঘটিল না। অবশ্যই নাটকারের এই সময়-নির্দেশের নৈপুণ্য তাহারা কিছুই বুঝিতে পারে নাই। ফলতঃ

ନୃତ୍ୟକୁଶଳୀ ଓ ଗୌରବମୟୀ ଅଭିନେତ୍ରୀ—ଶ୍ରୀମତୀ ଚାରୁଶାଲା ।

(‘ଓପୋବଲ’ ନାଟକେ ରନ୍ଧାର ଭୂମିକାୟ)

ଉର୍ବନୀକେ ବୁଦ୍ଧମତେ ଅଶ୍ଵିନୀଙ୍ଗପେ ଏକବାରରେ ମେଘିତେ ନା ପାଇସା, ତାହାରା ମନେ ମନେ ବଡ଼ଇ ଅସଂଖ୍ଯ ହିଁଲା ଉଠିଲା ।

‘କ୍ଷପ’ ପଡ଼ିଲେ ତାହାରା ଥିମେଟାରେ ବାହିରେ ଆସିଯା ତାମାକ ଖାଇତେ ଖାଇତେ ପରମପାର ଏହିପଥ ମାଟିକେର ସମାଲୋଚନା କରିତେଛିଲ— “ଗିରିଶା ଘୋରେ ଏହି ପାଲାଟା କିନ୍ତୁ ହସ୍ତ ନାହିଁ । ବାନ୍ଦୁକୌମଣି ଯାଇଥିରେ, ତାର ମଙ୍ଗେ କିନ୍ତୁହି ଯାଲେ ନା, ଓ ଆଗଜ୍ଞୋମ ବାଗଜ୍ଞୋମ କି ମରିଥିଲାଏ । ଉର୍ବନୀରେ ଦିନରାତିର ମନିଷିହି ଦ୍ୟାଖିଲାମ । ଘୋଡ଼ାର ପ୍ଯାଟେର ମଦି ଥେକେ ବେଳେ, ତା ଘୋଡ଼ାର ବାଲାମଟି ଅବଧି ଦ୍ୟାଖିଲାମ ନା ।”

ମୁଖେର ଅତ ।

ମିନାର୍ତ୍ତା ଥିମେଟାରେ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରର ପାରଶ-ପ୍ରଶ୍ନ (ପାରିସାନା) ଗୀତିନାଟ୍ଯ ଅଭିନୟ ହିଁତେଛେ । ହାଶ୍ତରସାଭିନୟେ ଲକ୍ଷ୍ମିପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଭିନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅହୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦେ ଏବଂ ନାଟ୍ୟକଲାକୁଶଳା, ଜନପ୍ରିୟା ଅଭିନେତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଚାରୁଶୀଳା ‘ଜେଲେ’ ଓ ‘ଜେଲେନୀର’ ଭୂମିକା ଅଭିନୟ କରିତେଛେନ ।

ତୃତୀୟ ଅକ୍ଷେର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟର ଶେଷେ ଜେଲେ—ସଥନ “ତବେ ଚଳ—ସରେ ଚଳ, ପା ଟିପ୍ପବି ଆର ଆମିରି ବାତ ଶୁଣବି”—ବଲିଯା ଜେଲେନୀର ସହିତ ପ୍ରଶ୍ନାନ କରେ,—ସେ ମଗରେ ଜନୈକ ଦର୍ଶକ ବଲିଯା ଉଠିଲ,—“ଜେଲେ ଭାଇ, ତୋମାର ଜେଲେନୀକେ କାହିଁ କ'ରେ ନିଯ୍ୟେ ଯାଓ ।” ‘ଜେଲେ-ବେଶୀ’- ଅହୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ତଥନ ଅଭିନୟ-ଛଲେ ‘ଜେଲେନୀ’-ବେଶୀ ଚାରୁଶୀଳାକେ ବଲିଲେନ, “ଶୁଣୁଛିସ ଜେଲେନି, ତୋର ଭାଇ କି ବ'ଲଛେ ?”

বঙ্গালভূরে কল্প কথা

দর্শকমণ্ডীর উচ্চহাত্তমিতে রঁসিক দর্শকটী বিশেবরূপ লজিত
হইয়া পড়িল ।

খোলস খুলিয়া আসিল ।

গ্রেট গ্রাসান্টাল থিয়েটার, বেঙ্গল থিয়েটারের পরে প্রতিষ্ঠিত
হইলেও—‘কেঙ্গলের’ গ্রাম ‘গ্রেট গ্রাসান্টালে’ প্রথম হইতে শ্রীলোক-
অভিনেত্রী লওয়া হয় নাই । কিন্তু প্রায় ছয় মাস অভিনয় করিয়া,
শ্রী-অভিনেত্রীর সমধিক আকর্ষণ বুঝিয়া, গ্রেট গ্রাসান্টাল সপ্রদায়ও
শ্রী-অভিনেত্রী লইবার সকল করেন ।

১৮৭৪ শ্রীষ্টাব্দের সেপ্টেম্বর মাসে,—কাদম্বিনী, ক্ষেত্রমণি, ধাতুমণি,
হরিদাসী ও রাজকুমারী—এই পাঁচটী শ্রী-অভিনেত্রী লইয়া গ্রেট
গ্রাসান্টাল থিয়েটারে “সতী কি কলঙ্কিনী” (কনক-ভঞ্জন) গীতিনাটা
প্রথম অভিনীত হয় ।

বেলবাবু, ক্ষেত্রমোহন বাবু প্রভৃতি ধাঁহারা ইতিপূর্বে শ্রী-চরিত্রের
ভূমিকা অতি ঘোগ্যতার সহিত অভিনয় করিতেন, তাঁহারা অতঃপর
প্রয়োজন ও সুবিধামত শ্রী-চরিত্রগুলি, ইঁহাদের সহিত সময়ে সময়ে
ভাগাভাগি করিয়া গ্রহণ করিতেন । অর্কেন্দুবাবু গ্রেট গ্রাসান্টাল
থিয়েটার খুলিবার সময় কলিকাতায় ছিলেন না । “সতী কি কলঙ্কিনী”
খুলিবার পরে তিনি কলিকাতায় আসিয়া কিছুদিন গ্রেট গ্রাসান্টাল
থিয়েটারে অভিনয় করিয়াছিলেন ।

মঙ্গী ও-সন্দ্রাজী—স্বগীয়া যাত্রুমণি দেবী ।

১৬ পৃষ্ঠা ।

ଏକଦିନ 'ମତୀ' କି କଳକିଳୀ' ଅଭିନ୍ୟ ହଇତେଛେ, ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରବାବୁ 'ଜୁଟିଲା' ସାଜିଯାଇଛେ । 'ରାଧିକା'-ବେଣୀ ସ୍ଵିଧ୍ୟାତା ଗାୟିକା ଷାହୁମଣି, ସମୂଳ ହିତେ ସହପ୍ରଚିନ୍ଦ୍ୟୁକ୍ତ କଳ୍ପି ବାରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଯା ଆନିଯାଇଁ ଏବଂ ସେଇ ବାହିଶ୍ପର୍ଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆରୋଗ୍ୟାତ୍ କରିଯାଇଁ । ନନ୍ଦାଲୟ ଆନନ୍ଦେ ପାରପୂର୍ଣ୍ଣ । ଯଶୋଦା ନିଜ କ୍ଷୋତ୍ରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ରାଧିକାକେ ବସାଇଯାଇଁ । ସଖିଗଣ ଗାନ ଧରିଯାଇଁ—“ଆଁଖି ତରି : ଦେଖଲୋ ମହି—ଆଁଖି ଭରି ଦେଖଲୋ ।” ଜୁଟିଲା ଓ କୁଟିଲା ଅଧୋମୁଖେ ଏହି ସମୟେ ଚଲିଯା ଯାଏ ।

'ଜୁଟିଲା'-ବେଣୀ ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ଯଥନ ଚଲିଯା ଯାଇତେଛେ, ସଖିଗଣ ତଥନ ସୁରିଯା ଫିରିଯା ଥୁବ ନ୍ୟାଚିତେଛେ । ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରବାବୁ କ୍ଷୋତ୍ରେ ତାଣେ ଯେବେଳେ ଏକଟୀ ଛୋଟ ସଖୀର ବେଣୀ ଧରିଯା ଟାନିଯାଇଁ,—ଅମନି ସଖୀଟିର ଛେଡ଼ ଥୋପା ହିତେ ଲଜ୍ଜା ବେଣୀଟି ଥୁଲିଯା ଯାଇଲ । ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ମେଯୋଟିର ଏମନ ଚୁଲ୍ବେର ଅବଶ୍ୟା ଜ୍ଞାନିତେନ ନା । ତିନି ଆର କି କରେନ, ବେଣୀଟି ହାତେ କରିଯା ଦର୍ଶକଗଣେର ଦିକେ ଚାହିୟା ବଲିଲେନ,—“ଖୋଲସ ଥୁଲିଯା ଆସିଲ !” ଦର୍ଶକଗଣ ଉଚ୍ଚ ହାତ କରିଯା ଉଠିଲେନ, କିନ୍ତୁ ସଖୀଟିର ଲଜ୍ଜା ଓ ଅଭିମାନେ ଛୁଇ ଚକ୍ର ଜଳଧାରାଯ ତାସିଯା ଯାଇତେ ଲାଗିଲ ।

ଏହି ସାଲିକାଟି ଆର କେହ ନହେ,—ଈର ଥିଯୋଟାରେ ହୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗାୟିକା ଗନ୍ଧାବାଇ—ଶାହର ବିଦୟମଳ ନାଟକେ 'ପାଗଲିନୀ', ନୀରାମେ 'ମୋଗା', ହାରାନିଧିତେ 'କାନ୍ଦିନୀ', ବିଜୟ-ବସନ୍ତେ 'ଶାନ୍ତା' ଇତ୍ୟାଦି ମୌଳିକ (original) ଭୂମିକାର ଅଭିନ୍ୟ ଦର୍ଶନେ, ଏକ ସମୟେ

ରଜାଶୟର ରଙ୍ଗ କଥା

ନାଟ୍ୟମୋଦିଷ୍ଣ ଆଞ୍ଚଳୀଆ ହଇୟା ଥାଇତେନ । ବାଲିକା ଗଜାମଣି ତଥନ ସବେ ଥାତ୍ ଥିଯେଟାରେ ଆସିଯା ଯୋଗ ଦିଯାଛେ ।

ଭାଦୁଡ୍ଢୀ ମହାଶୟ ।

ଭାଦୁଡ୍ଢୀ ମହାଶୟ ନୀଳାମେ ଖରିଦ କରିଯା ପୁରାତନ ଜିନିସପତ୍ର ବିକ୍ରି କରିତେନ । ବିଡନ ଗାର୍ଡନେର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ କୋଣେ ତାହାର ଏକଥାନି ଦୋକାନ ଛିଲ । ଜିନିସପତ୍ରାଦି ବିକ୍ରି ଲାଇୟା ଟାର ଥିଯେଟାରେ (ତଥନ ବିଡନ ଟ୍ରୀଟେ ଟାର ଥିଯେଟାର ଛିଲ) ସହିତ କ୍ରମେ ତାହାର ସନ୍ଧିଷ୍ଠତା ହଇୟାଛିଲ ।

ନାଟ୍ୟଚାର୍ଯ୍ୟ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଏକଦିନ ତାହାକେ ଏକଟୀ ଭାଲ ଛାତାର ଜୟ ବଲେନ । ତିନି ଉତ୍ତରେ ବଲିଯାଛିଲେ,—“ଭାଲ ଛାତାର ଏଥନ ଆମଦାନି ନାହିଁ, ଭାଲ ଏକଟୀ ମାରବେଳ ଟେବିଲ ନୀଳାମେ ଖରିଦ କରିଯାଛି, ଛାତାର ବଲେ ଟେବିଲ ନିଲେ ହବେ ନା ?” ଭାଦୁଡ୍ଢୀ ମହାଶୟର ବାବସାଦାରୀ ଉତ୍ତର ଶୁଣିଯା ସକଳେ ଉଚ୍ଚ ହାତ୍ କରିଯା ଉଠିଯାଛିଲେ । ଗିରିଶବାବୁ ଭାଦୁଡ୍ଢୀ ମହାଶୟର ଏହି ଉଡ଼ିଟୀ ତାହାର “ଆବୁହୋସେନ” ଶୀତିନାଟ୍ୟ ପରେ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଛିଲେ । ସଥା :—ତୃତୀୟ ଅକ୍ଷ, ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭାକେ ଆବୁହୋସେନ, ଖୋସବୋଓୟାଲାକେ ବଲିତେଛେ, ‘ଭାଲ ସାବାନ ଆଛେ ?’ ଖୋସବୋଓୟାଲା ଉତ୍ତରେ ବଲିଲ, “ଆଜେ, ସାବାନେର ବଡ ଆମଦାନି କମ, ତବେ ନୀଳାମେ ଏକଟୀ ବେଶ ମାରବେଳ ଟେବିଲ କିମେଛିଲୁମ, ସମ୍ମ ବଲେନ ତୋ ଏନେ ଦିଇ । ଆପନାର କାହେ ତ ଆମି ଲାଭ କରିନି, ଲାଭ କ'ରିବୋ ଓ ନା ।”

ଭାଦ୍ରତୀ । ମହାଶୟର ସୁଅ ।

ଅଭିନଯ-ରାତ୍ରେ, ଭାଦ୍ରତୀ ମହାଶୟ ଥିଯୋଟାରେ ଭିତରେ ଫୁଟ-ଲାଇଟ୍‌ର ଦିକେ ଉଇଂସେର ଏକପାର୍ଶେ ଏକଟି ଚେଷ୍ଟାରେ ବସିଯା ପ୍ରାୟଇ ଥିଯୋଟାର ଦେଖିଲେ । ସମ୍ଭାବନା ଦିନ ପରିଶ୍ରମ କରିଯା କ୍ଳାନ୍ତି ବନ୍ଧତଃ ଥିଯୋଟାର ଯତ୍ତା ଦେଖିଲେ, ତୁଳିଲେ ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଚେର ବେଶୀ । କୋନ କୋନ ଦିନ ବା ଏକେବାରେଇ ସୁମାଇଯା ପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ତିନି ସେ ଥିଯୋଟାର ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ ତୁଳିଯା ଥାକେନ ବା ସୁମାଇଯା ପଡ଼େନ, ଏ କଥା କୋନେ ମତେ ସ୍ଵିକାର କରିଲେନ ନା ।

ଏକ ବାଜିତେ ଥିଯୋଟାର ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ ତିନି ବେଶ ନାକ ଡାକାଇଯା ସୁମାଇଲେଛେ । ଭାବେକ ଅଭିନେତା ଆସିଯା ବଲିଲେନ,—“ଭାଦ୍ରତୀ ମ'ଶାୟ—ଭାଦ୍ରତୀ ମ'ଶାୟ, ଯୁମୁଛେନ ସେ—ଥିଯୋଟାର ଦେଖିଛେ ନା ?” ଅଭିନେତାଟିର ପୁନଃ ପୁନଃ ଡାକାଡାକିତେ ଭାଦ୍ରତୀ ମହାଶୟର ସଥି ଗତିର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହଇଲ, ତଥିନ ତିନି ହାତ ହାତ କରିଯା କାହିଁତେ ଆରାଣ୍ଡ କରିଲେନ । ଭାଦ୍ରତୀ ମହାଶୟକେ ହଠାତ୍ କାହିଁତେ ଦେଖିଯା, ଥିଯୋଟାରେ ଅନେକେଇ ଆସିଯା ତଥାୟ ଉପଶିତ ହଇଲେନ ଏବଂ ବ୍ୟାପାର କି ଜାନିବାର ଜଣ୍ଣ ବିଶେଷ ଉତ୍ସୁକ ହଇଯା ପଡ଼ିଲେନ । ଭାଦ୍ରତୀ ମହାଶୟ ଗଦଗଦ କଠେ ବଲିଲେନ,—“କାରୋ ହୁଏ ଆମି ଏକେବାରେ ସହ କ'ରିତେ ପାରି ନା । ସୀତା ବନେ ଗେଲ—ଆହା ଏମନ ସତୀ ସାକ୍ଷୀ—ତାର କପାଳେ ଏତ ହୁଏ ଛିଲ !—ମାନୁଷେ କି ଏତ କଷ୍ଟ ବରଦାନ୍ତ କ'ରିତେ

ମହାଶୟର ରଜ କଥା

ପାରେ ? ପ୍ରାଣ୍ତୀ କେମନ କ'ରେ ଉଠିଲୋ, କାନ୍ଦା ଆର ଜେପେ ରାଖିତେ
ପାରନ୍ତୁମ ନା !”

ସକଳେ ବହଁ କଷେ ହାଶ ଦମନ କରିଯା ବଲିଲେନ,—“ସୀତାର ଛଂଖେ କାନ୍ଦା
ଆସେ ବଟେ,—କିନ୍ତୁ “ସୀତାର ବନ୍ଦାସ” ପେ ହ’ଛେ କହ ?” ଭାଦ୍ରୀ ମହାଶୟର
ମନେ ମନେ ଏକଟୁ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହଇଯା ବଲିଲେନ,—“ତବେ କି ବହଁ ହ’ଛେ ?”
ଏକଜନ ଅଭିନେତା ରଙ୍ଗମଙ୍କ : ଦେଖାଇଯା ବଲିଲେନ,—“ବିଦ୍ୱମଙ୍ଗଳ ପେ
ହ’ଛେ, ଦେଖିତେ ପାଞ୍ଚେନ ନା ? ଐ ଶୁଣ, ଅମୃତ ବାବୁ କି acting
କ’ଛେନ ?”

ଭାଦ୍ରୀ ମହାଶୟର କରେ ତଥନ ଶୁବ୍ରିଧାତ ଅଭିନେତା ଅମୃତଲାଲ
ମିଶ୍ର ମହାଶୟର ଜଳଦ-ଗନ୍ତୀରକଟ୍ ନିଃଶ୍ଵର—“ଭେବେ ଦେଖ ମନ, କତ ତୋରେ
ନାଚାଯ ନଘନ” କଥାଗୁଣ୍ଠ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହଇତେ ଲାଗିଲା । ତଥନ ତିନି
ଆର କି କରେନ, ହୁଇ ଏକବାର ମାଥା ଚୁଲକାଇଯା ଆପନାକେ ଏକଟୁ
ସାମ୍ବାଇଯା ଲହିଯା ବଲିଲେନ,—“ହଁବା ହଁବା ଓ ଏକହି କଥା, ସୀତାକେ ବନ୍ଦାସ
ଦେଓଯାଓ ଯା—ଚିତ୍ତାବଣିକେ ତ୍ୟାଗ କରାଓ ତାଇ ।”

ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରୁବାବୁର ଆପ ।

ମିନାର୍ତ୍ତା ଥିଯେଟୋରେ ଏକଦିନ ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରୁ ବାବୁ, ଥିଯେଟୋରେ ଅନୈକ
ଭୃତ୍ୟକେ ଥାବାର ଜଳ ଆନିତେ ବଲିଯାଇନେ । ଭୃତ୍ୟ ଜଳେର ମୀଳ ଆନିଯା
ଦିଲେ ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରୁ ବାବୁ ସଥନ ଜଳ ପାନ କରିତେ ଥାଇତେଇନେ, ହଠାତ ଦେଖିଲେନ
—ଜଳେ କି ଏକଟୀ ଭାସିତେହେ । ତିନି ମହାକୁଳ ହିୟା ଭୃତ୍ୟକେ

ଭେଦମା କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ଭତ୍ତା ସକୁଚିତ ହଇୟା ବଲିଲ—“ମାପ
କରନ, ବାବୁ !”

ଥିଯେଟାରେ ମେ ସମୟେ, ଦର୍ଜି ଆସିଯାଇଲ,—ଅର୍ଦ୍ଧେ ବାବୁ ତାହାର
ହାତ ହିତେ ‘ଗଜକାଟ’ କାଡ଼ିଆ ଲାଇୟା କପଟ କ୍ରୋଧେ ବଲିଲେନ—“ତବେ
ଆୟ ବେଟା, ତୋକେ ମାପ କରି ।” ଭସାର୍ତ୍ତ ଭତ୍ତା ସଜଳ ନୟନେ ଯୁକ୍ତିକରେ
ବଲିଲ,—“ଦୋହାଇ ବାବୁ, ଓରକମ ମାପ କ'ରିବେନ ନା ।”

ଫୁଲୁରି କି ମା ?

ଷ୍ଟାର ଥିଯେଟାରେ ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମୃତଲାଲ ବଞ୍ଚ ପ୍ରଣିତ ‘ତରୁବାଲା’
ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହିତେଛେ । ସ୍ଵୟଂ ଗ୍ରହକାର ‘ବିହାରୀ ଖୁଡ଼ୋ’ର ଭୂମିକା
ଅଭିନୟ କରିତେଛେ ।

ତୃତୀୟ ଅକ୍ଷେର ଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି, ପାକଲେର ବାଟୀତେ ମାତାଳ ବିହାରୀ ଖୁଡ଼ୋ,
ପାକଲେର ମାତାକେ ବଲିତେଛେ, “ସରେ ଫୁଲୁରିଟେ ଆସଟା ଆଛେ ?”
ପାକଲେର ମା ବଲିଲ—“ଫୁଲୁରି କୋଥା ପାବ ।” ପାକଲ ତଥନ ଅଖିଲ
ବାବୁର ନିକଟ ଆଦିବ-କାଯଦା ବଜାୟ ରାଖିବାର ନିମିତ୍ତ ବାରାଙ୍ଗନ-ଶୁଲଭ
କପଟତା ଅବଲମ୍ବନେ ତାହାର ମାତାକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ,—“ଫୁଲୁରିକି
ମା ?” ବାମା ବଲିଲ,—“ଓ ବାଢା, ମେ ଡାଳ ଦିଯେ ଏକ ରକମ କ'ରେ
ଛୋଟ ଲୋକେରା ଥାଯ ।” ବିହାରୀ ଖୁଡ଼ୋ ବେଶୀ ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ପାକଲକେ
ବଲିଲେନ,—‘ଫୁଲୁରି କି ତା ଜାନ ନା ? ମେଇ ସେ ପେଯାରା ଗାଛେ ଫଳେ—
ରାଙ୍ଗା ରାଙ୍ଗା—ଗାୟେ କାଟା କାଟା, କଥନୋ ଦେଖନି ବୁଝି ?

ରଙ୍ଗାଲଯେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଦର୍ଶକଗଣ ହୋ ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ । ବଳ ବାହ୍ୟ, ମାଟା-
କାରେର ମୂଳ ଏହେ ଏ କଥାଞ୍ଚିଲି ନାହିଁ, ଇହା ତୀହାର ସମ୍ମ ସମ୍ମ ରୁଚନା ।

ବେଶ୍‌ମୁଖେ ବୁଁଢ଼ିଲ ସତ୍ୟବାନ !

ଶୁଭିଧ୍ୟାତ ସଙ୍ଗୀତାଚାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଵଗୌଁଯ ରାମତାରଣ ସାଙ୍ଗ୍ୟାଳ ଯହାଶ୍ୟ ଚିରଜୀବନ
ସଙ୍ଗୀତେର ସାଧନା କରିଯା ଗିଯାଛେନ । ନଟଞ୍ଚ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ତୀହାକେ ବଙ୍ଗ
ରଙ୍ଗାଲଯେର ସର୍ବପ୍ରେସ୍ତ ସଙ୍ଗୀତାଚାର୍ଯ୍ୟ ବଲିଯା ଶତମୁଖେ ପ୍ରେଶଂସା କରିଲେନ ।
ଶୁର ବା ତାଲେର କୋନ୍‌ଓରପ ଅନ୍ଧାନି· ତିନି ମୋଟେଇ ସମ୍ମ କରିଲେ
ପାରିଲେନ ନା ।

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରାସାଙ୍ଗାଳ ଥିଯେଟାରେ ଏକରାତ୍ରି ଶୁଭିଧ୍ୟାତ ଗୀତିନାଟ୍‌କାର
ସ୍ଵଗୌଁ ଅତୁଳ କୁମର ମିଆ ବିରଚିତ “ଆଦର୍ଶ ସତୀ ‘ବା ସାବିତ୍ରୀ-ସତ୍ୟବାନ’”
ଗୀତିନାଟ୍‌କାର ଅଭିନୟ ହଇଲେଛେ । ରାମତାରଣ ବାବୁ ‘ସତ୍ୟବାନେର’ ଭୂମିକା
ଗ୍ରହଣ କରିଯା ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ମୃତାବହ୍ୟ ପଡ଼ିଯା ଆଛେନ । ପତି-ବିଯୋଗେ
ସାବିତ୍ରୀ ଶୋକ-ସଙ୍ଗୀତ ଗାହିଲେଛେ ।

ନେପଥ୍ୟେ ଯିନି ହାରମୋନିଯାମ ବାଜାଇଲେଛିଲେନ, ହଠାତ କେମନ ତୀହାର
ସେବିନ ବେପରବାୟ ହାତ ପଡ଼ିଯା ଗିଯା ଶୋକ-ସଙ୍ଗୀତଟି ବେଶ୍‌ମୁଖେ ହଇସା
ଗେଲ । ରାମତାରଣ ବାବୁର କାଣେ ଗିଯା ତାହା ତୌରେର ମତ ବିଧିଲ ।
ଆର କି ବୁଝି ଆଛେ, ତିନି କୋଥେ ଆଅହାରା ହଇସା, ତିନି ସେ
“ସତ୍ୟବାନେର” ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଯା ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ମୃତାବହ୍ୟ ପତିତ ଆଛେନ
—ସମସ୍ତ ଭୁଲିଯା ଗେଲେନ—ତାଡ଼ାତାଡ଼ ଉଠିଲା ସବେଗେ ହାରମୋନିଯାମ-

বাদকের দিকে ধূবিত হইলেন। সহসা মৃত সত্যবানকে জীবিত ছাঁচিতে দেখিয়া রঞ্জালয়ে একটা ভীষণ হাসির রোল উঠিল।

থিয়েটারের ভিতরে বিশিষ্ট অভিনেতারা সাম্মাল মহাশয়কে বলিলেন, “রামতারণ বাবু, আজ এ কি একটা ছেলেমাঝুঁটী ক’রলে ?” রামতারণ বাবু সেদিকে কর্ণপাতও করিলেন না—তিনি হারমোনিয়াম-বাদকের নিকট কৈফিয়ৎ লইতে ব্যস্ত—‘কেন গান বেস্তুরা হইল ?

সংক্ষেপ সমস্যা।

বঙ্গরঞ্জালয়ে যে সময় সমস্ত রাত্রি-ব্যাপি অভিনয় হইত,—সে সময়ে একদিন মিনার্ড থিয়েটারে গিরিশচন্দ্রের “তপোবল” নাটকের সহিত আর একখানি নাটক জুড়িয়া অভিনয় ঘোষণা করা হয় এবং শুর্যোদয়ের পূর্বে অভিনয় শেষ করিবার জন্য ‘তপোবল’ নাটকের কয়েকটী দৃশ্য কমাইয়া দিবার নিমিত্ত উক্ত থিয়েটারের জনৈক কর্মচারীর উপর ভার দেওয়া হয়।

গিরিশচন্দ্রের নাটক এক্সপ ভাবে গঠিত যে, নাটকের কোনও দৃশ্য বাদ দিতে যাইলে পরবর্তী ঘটনা এবং নাটকীয় চরিত্র একেবারেই অসংলগ্ন হইয়া যায়। কি উপায় অবলম্বন করিবেন, স্থির করিতে না পারিয়া কর্মচারীটি বড়ই ব্যস্ত হইয়া পড়িলেন।

তৎপর দিবস থিয়েটারের কোনও বিশিষ্ট অভিনেতা উক্ত কর্মচারীকে জিজ্ঞাসা করিতেছেন,—“কি ম’শায়, কতটা কমালেন ?”

বৰ্জালয়ের মন কথা

কৰ্ণচাৰীটি শাস্তিবে উত্তৰ কৱিলেন, “দৃশ্য তো একটীও কমাতে পাচ্ছি না,—কি কৱি বলুন দেখি ?” বিশিষ্ট অভিনেতাটি বলিলেন,—“গোটা দৃশ্য না কমাতে পারেন, প্ৰত্যেক দৃশ্য থেকে বেলী বেলী কথা বাদ দিয়া ধান।” কৰ্ণচাৰীটি বলিল, “সেই ভাবেই ঘাস্তি।” অভিনেতাটি বলিলেন,—“কই, কেমন কমাচ্ছেন—এক জাহাঙ্গা শোনান দেখি ?” কৰ্ণচাৰীটি বলিলেন—“এই শুনুন, প্ৰথম অক্ষের পঞ্চম গৰ্তাকে ব্ৰহ্মণ্ডেৰ সদানন্দকে বলিতেছে, ‘এই ধৰ না, পদীৰ মা ত্ৰত ক’ৱেছে, দশদেৱ দুধ মেৰে ক্ষীৰ কৱেছে, সেটুকু চুমুক দিতে হবে।’ আমি দশ দেৱ দুধ কমিয়ে পাঁচ দেৱ ক’ৱে দিয়েছি।”

কৰ্ণচাৰীটিৰ অস্তুত নৈপুণ্যেৰ পৰিচয় পাইয়া, সে স্থানে ধাহারা উপস্থিত ছিলেন, উচ্চ হাস্ত কৱিয়া উঠিলেন।

ব্ৰহ্মাৰ অসিকা গৰ্জন !

ষ্ঠাৱ থিয়েটাৱে গিৰিশচন্দ্ৰেৰ “সীতা হৱণ” নাটকাভিনয় হইতেছে। ‘শায়াকসান’ নাটকেৱ ‘সাতকড়ি চাটুজো’—ভূমিকাৰ প্ৰসিদ্ধ অভিনেতা * * ভট্টাচাৰ্য মহাশয় ব্ৰহ্মাৰ ভূমিকা গ্ৰহণ কৱিয়াছেন।

ভৃতৌৰ অক্ষেৱ প্ৰথম দৃশ্যে রামচন্দ্ৰ ও সীতা দেবী পৱন্পৰ প্ৰেমা-ভিন্ন পূৰ্বক প্ৰস্থান কৱিবাৰ পৱ কমঙ্গল-চন্দ্ৰে ব্ৰহ্মা রঞ্জনকে উপস্থিত ছইয়া মচামায়া উদ্দেশ্যে বলেন :—

ରଜାଲୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

“ମହାମାୟା, ହୋ ମା ଉଦୟ ଆସି,
ବର ଦିଯା ଠେକେଛି ମା ଦାସ !

* * *

କଳନା ଜନନି, କଳଣ କର ମା ଦାସେ,
ରଙ୍ଗ-କଳନାୟ ଆଶ୍ରୟ କର' ଗୋ ତୁରା,

* * *

ସ୍ଵର୍ଗ ମୃଗ-ଛାୟା ଦେହ ମାରୀଚେର ହନ୍ଦି-ମାରୋ ।”

ବ୍ରଜାର ବରେ ମହାମାୟା ଉଦିତା ହଇୟା—“ପ୍ରକୃତିରପିନୀ ଆମି,
ଜ୍ଞାନ ତୁମି କମଣ୍ଡଲୁପାଣି’ ଇତ୍ୟାଦି ବଲିଯା ଅଭିନ ପ୍ରେରନ କରେନ ।

ସ୍ଥିତୀୟ ଅକେ ବ୍ରଜାର ପାଟ ନା ଥାକାଯ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ୟ ମହାଶୟ ଥିଯେଟୋରେର
ଭିତରେ ବିଶ୍ରାମକାଲୀନ ନିଦ୍ରାବିଷ୍ଟ ହଇୟା ପଡ଼େନ । ତୃତୀୟ ଅକେର ପ୍ରଥମ
ଦୃଶ୍ୟ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ କମଣ୍ଡଲୁ-କରେ ପ୍ରବେଶ କରିଯା ସଥନ ତିନି ପୂର୍ବୋକ୍ତ
“ମହାମାୟା, ହୋ ମା ଉଦୟ ଆସି’ ଇତ୍ୟାଦି acting କରିତେଛେନ, ତଥନେ
ତୀହାର ନିଦ୍ରାର ଜଡ଼ତା ଦୂର ହୟ ନାହିଁ । ଯାହା ହୁଏ ଏକ ରକମ କରିଯା
ତୀହାର ପାଟ’ ଚାଲାଇୟା ଦିଲେନ । କିନ୍ତୁ ତୀହାର କଥା ଶେଷ ହଇଲେ
ସଥନ ‘ମହାମାୟା’-ବେଶିନୀ ଅଭିନେତ୍ରୀଟି “ପ୍ରକୃତିରପିନୀ ଆମି” ଇତ୍ୟାଦି
acting କରିତେଛେନ, ତଥନ ହଠାତ ଚକ୍ର ମୁଦିଯା ଆସିଯା କଥନ ଯେ
ଭଟ୍ଟାଚାର୍ୟ ମହାଶୟ ଘୁମାଇୟା ପଡ଼ିଯାଛେନ ଏବଂ ତୀହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାତସାରେ
କଥନ ଯେ କମଣ୍ଡଲୁଟୀ ତୀହାର ହାତ ହିତେ ଛୈଜେର ଉପର ପଡ଼ିଯା ଗିଯାଛେ,
ତାହା ତିନି କିଛୁଇ ଜାନେନ ନା ।

মহাশয়ের রঙ কথা

মহামায়ার কথা শেব হইলে, ত্রিকাকে বলিতে হইবে—“মহামায়া, রেখ মনে—তুমি অভিনেতা-অভিনেত্রীকেই বিব্রত হইয়া পড়িতে হয়। ভট্টাচার্য মহাশয় ষ্টেজের উপর দাঢ়াইয়া তখন নাক ডাকাইতেছেন।

নিদ্রাজ নিশ্চিহ্ন।

নিদ্রাদেবীর এইরূপ অসাময়িক কৃপা-কটাক্ষে মাঝে মাঝে অনেক অভিনেতা-অভিনেত্রীকেই বিব্রত হইয়া পড়িতে হয়।

মনোমোহন থিয়েটারের জনেক লুকপ্রতিষ্ঠা অভিনেত্রী, ভট্টাচার্য মহাশয়ের স্তায় পুরোভুক্তরূপ কোনও একটি অঙ্কে •পাট না থাকায় বিশ্রাম করিতে করিতে এমনই গাঢ় নিদ্রায় অভিভূতা হইয়া পড়িয়াছিল যে, যখন তাহাকে ‘পাট আসিয়াছে’ বলিয়া, পুনঃ পুনঃ ডাকিয়া জাগাইয়া দেওয়া হইল—সে কোন মতেই উঠিবে না। যখন তাহাকে টানিয়া তুলিবার চেষ্টা করা হইল, তখন সে—“আমি কাজে ‘রিজাইন’ দিলুম”—বলিয়া পুনরায় পাশ ফিরিয়া গুহল। বিলবে ষ্টেজ dJI । হইবার আশঙ্কায়, যখন তাহাকে তুলিয়া ধাঢ়া দাঢ় করাইয়া দেওয়া হইল,—তখন সে কাঁদিতে আরম্ভ করিল।

ক্ষেত্র অণির ঈশ্বর্য-শক্তি !

প্রতাপটান জহুরীর স্থানান্তর থিয়েটারে গিরিশচন্দ্রের ‘রাবণ বধ’ নাটক ১২৮৮ সাল ১৬ই আবণ প্রথম অভিনীত হয়। যদি তৎপূর্বে ১ই জৈষ্ঠ (১২৮৮ সাল ; তাহার ব্রচিত “আনন্দ রহো”

ରଙ୍ଗାଳୟର ରଙ୍ଗ କଥା

ନାଟକ ଉତ୍କ ଥିଯେଟୋରେ ଅଭିନୀତ ହଇଯାଇଲ, ତଥାପି ‘ରାବଣ ବଧ’ ନାଟକାଭିନୟେର ପର ହିତେହି ତିନି ନାଟ୍ୟକାର ବଲିଆ ସର୍ବସାଧାରଣେର ନିକଟ ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମିତ ହନ ।

‘ରାବଣ ବଧ’ ନାଟକେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରେର ଦୁର୍ଗୋଂସବ ଦୃଶ୍ୟ ରଙ୍ଗମଙ୍କେ ଦେଖାନ ହିତ । ଶୁବିଧାତ୍ ନାଟ୍ୟ-ଶିଳ୍ପୀ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଧର୍ମଦାସ ଶୁର ମହାଶ୍ୟ ପ୍ରତିମା ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ କରିଯାଇଲେନ ।

ତିନି ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମରସ୍ତତୀ ଇତ୍ୟାଦି ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଚାଲଚିଆଦି ପିସବୋର୍ଡେ କାଟିଆ ଅତିମୁଳର ଏକଥାନି ପ୍ରତିମା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯା, ତାହାର ମଧ୍ୟରୁଲେ ଶୁବିଧାତା ଅଭିନେତ୍ରୀ ପରଲୋକଗତ କ୍ଷେତ୍ରମଣି ଦେବୀକେ ଦୁର୍ଗା ସାଜାଇୟା ଦୀଡ଼ କରିଯା ରାଖିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଯାଇଲେନ । ବଲା ବାହୁଦୟ, କ୍ଷେତ୍ରମଣିର ‘ରାବଣବଧ’ ନାଟକେ ଦୁର୍ଗାର ଭୂମିକା ଛିଲ ।

କ୍ଷେତ୍ରମଣିକେ ହେବୁ ‘ଦୁର୍ଗା’ ଦେଖାଇୟା ଦର୍ଶକଗଣକେ ଚମକୁତ କରିବାର ଅଭିନ୍ଦାଯେ, ଧର୍ମଦାସ ବାବୁ କୁମାରଟୁଲି ହିତେ ଆଟଟି ମାଟିର ହାତ ଗଡ଼ାଇୟା—ତାହା ଚିତ୍ରିତ ଓ ରଙ୍ଗାଳକାର-ଭୂଷିତ କରିଯା କ୍ଷେତ୍ରମଣିର ପୃଷ୍ଠେର ସତି ଦୂଢ଼କୁପେ ବାଁଧିଯା ଦିଲେନ । ଦୁର୍ଗାର ମୁଖେର ପ୍ରାୟ ରଂ କରିବାର ଜନ୍ମ କ୍ଷେତ୍ରମଣିର ମୁଖମଣ୍ଡଳେ ହରିତାଳ ଓ ଗଞ୍ଜନ ତୈଲ ମିଶ୍ରିତ କରିଯା ଉତ୍ତମ କୁପେ ମାଥାଇୟା ପରେ କଞ୍ଜଲେ ନୟନ, ଅଲକ୍ଷେ ଅଧର ଓ ମୌତେ କୁଦୟ ଚିତ୍ରିତ କରିଲେନ ।

ଉତ୍କ ଦୁର୍ଗୋଂସବ ଦୃଶ୍ୟଟା ପ୍ରାୟ ଅନ୍ଧ ଘଣ୍ଟା ଧରିଯା ଅଭିନୀତ ହୟ । କ୍ଷେତ୍ରମଣି ଦେବୀ, ଦଶଭୂଜୀ ସାଜିଯା ତୀହାର ଉତ୍ୟ ହଞ୍ଚେ ଢାଳ-ତରୋଯାଳ

ରାମଯେର ରଜ କଥା

ଏବଂ କିନ୍ତୁ ଓ ପୃଷ୍ଠେ ଦୃଢ଼ବଳ ମାଟିର ଆଟାଟ ହତେର ପ୍ରାୟ ଅର୍କମଣ ବୋଲା
ଚାପାଇଯା, ଏକ ପଦ ସିଂହପୃଷ୍ଠେ ଓ ଅଞ୍ଚପଦ ଅନ୍ଧରେର କିନ୍ତୁ ରାଖିଯା ନିଶ୍ଚଳ
ଅବହାୟ ଦୀଙ୍ଗାଇଯା ଆହେନ ।

ଏହି ଛର୍ଗୀଃସବେର ଦୃଷ୍ଟି ରାମଯକେର ଉପର ରାମ (ଶିରିଶତ୍ରୁ ଘୋଷ),
କନ୍ଦମଣ (ମହେଜ୍ଞଲାଲ ବନ୍ଦୁ), ବିଭୌଷଣ (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନୁତଲାଲ ବନ୍ଦୁ),
ଶୁଣ୍ଠୀବ (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିତ୍ର), ହରୁମାନ (ଅବୋରନାଥ ପାଠକ),
ଅଞ୍ଚଦ ଓ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ଉପଶିତ ଥାକେ । ପ୍ରଥମେଇ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ଏକଟି ଗାନ
ଗାହିଯା ଥାକେ । ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଭୌଷଣକେ ବଲିଯା ଥାକେନ—“ମିତ୍ର,
ମାୟେର ପୂଜା କରିତେଛି, କିନ୍ତୁ ଅଭାର ଅଭ୍ୟର୍ବାଣୀ ତୋ ତୁନିତେ
ପାଇତେଛି ନା” । ବିଭୌଷଣ ଉତ୍ତରେ ବଲେନ—“ଦେବୀଦହ ହଇତେ ନୌଲପଦ
ଆନିଯା ଦେବୀର ପୂଜା କରନ ।” ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବଲେନ—“ଦେବୀଦହ ଦେବେର
ଅଗ୍ରମ୍ୟ ଶାନ, ମେଥାନେ କେ ଥାଇବେ ?” ହରୁମାନ ବଲିଲ—“ପଦ-ଧୂଲି
ପାଇଲେ ଆମି ଏଥନେଇ ଲାଇଯା ଆସିତେ ପାରି ।” ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଶୀର୍ବାଦ
କରିଯା ୧୦୮ଟି ନୌଲପଦ ତୁଲିଯା ଆନିତେ ବଲିଗେନ । ହରୁମାନ ଚର୍ଲିଯା
ଥାଇଲ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୁନର୍ବାୟ ଦେବୀର କ୍ଷେତ୍ରକୁ କରିଲେନ, ତାହାର ପର ଆବାର
ଗନ୍ଧର୍ବଗଣେରା ଗାନ ଗାହିଲ ।

“ଛର୍ଗୀ”-ବେଶିନୀ କ୍ଷେତ୍ରମଣିର ପୃଷ୍ଠେ ସେ ସମୟେ ମୃତ୍ତିକା-ନିର୍ମିତ ଅଟ୍
ଭୁଜେର ଶୁକ୍ଳ ଭାର କ୍ରମଶହେଇ ଶୁକ୍ଳତର ହଇତେଛେ ଏବଂ ବାଦଲାର ମାଳା,
ଅଂଚଳୀ ଇତ୍ୟାଦି ଡାକେର ସାଥେ ଆଚାଦିତ ହିଯା ଓ ସମ୍ମର୍ଦ୍ଦିତ ଧୂପ, ଧୂନା

স্বনামধন্ত নট—স্বগীয় মহেন্দ্রলাল বসু ।

১৯, ৫৯ ও ১০৮ পৃষ্ঠা ।

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ କଥା

ଓ ଉତ୍ତଳ ଗ୍ୟାସାଲୋକେ ତାହାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବ ବୋଧ ହଇୟା ଲଳାଟେ ସର୍ବ ଦେଖା ଦିଯାଛେ ।

ହୁମାନ ଶତାଷ୍ଟ ନୀଳପଦ୍ମ ଆନିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏକଟି ଏକଟି ପଦ୍ମ ମାତୃପଦ୍ମ ଅର୍ପଣ କରିଯା ଶେବେ ସଥନ ଆର ଏକଟି ମାତ୍ର ପଦ୍ମର ଅଭାବ ଦେଖିଲେନ, ତଥାନକେ ବଲିଲେନ—“ଆର ଏକଟି ପଦ୍ମ କୋଥାଁ ଯାଇ ?” ହୁମାନ ବଲିଲ—“୧୦୮ଟି ପଦ୍ମ ଗଣିଯା ଆନିଯାଇଛି ।” ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବଲିଲେନ—“ତବେ ଆର ଏକବାର ଦେବୀଦହେ ଗିଯା ଆର ଏକଟି ପଦ୍ମ ଲହିୟା ଆଇସ ।” ହୁମାନ ବଲିଲ “ପ୍ରତ୍ଯେ, ୧୦୮ଟି ପଦ୍ମ ଦେବୀଦହେ ଛିଲ । ବୋଧ ହୟ ମା ଛଲନା କ'ରେଛେନ ।” ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବଲିଲେନ—“ସଦି ମା ସତ୍ୟାଇ ଛଲନା କ'ରେ ଥାକେନ, ଲୋକେ ଆମାକେ ‘ପଦ୍ମ-ଅଁଧି’ ବଲିଯା ଡାକିଯା ଥାକେ,—ଆମି ଆମାର ଏକଟି ଚକ୍ର ତୁଳିଯା ଦେବୀ-ପଦେ ଅର୍ପଣ କରିବ ।” ଏହି ବଲିଯା ତିନି ଲକ୍ଷ୍ମଣକେ ଧନୁର୍ବାଣ ଆନିତେ ଆଜ୍ଞା କରିଲେନ ।

“ଏହିକେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସଞ୍ଚାର ବୁନ୍ଦି ହୋଯାଯ କ୍ଷେତ୍ରମଣିର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଦିଯା ସର୍ବ ଛୁଟିତେହେ ଏବଂ ଲଳାଟେର ସର୍ବ, ମୁଖେର ହରିତାଳ ଓ ଗର୍ଜନ ତୈଳେ ମିଶିଯା କଞ୍ଜଳ-ଭୂଷିତ ଚକ୍ର ଉପର ଅନବରତ ବାରିଯା ପଡାଯ ଅସହ ଜାଳା ଉପହିତ କରିଲ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ତିନି ଅସାଧାରଣ ଧୈର୍ୟ ସହକାରେ ପଲକହୀନ-ଚକ୍ର ଠିକ ଜଡ଼-ପ୍ରତିମାର ପ୍ରାୟ ଦ୍ୱାଢ଼ାଇୟା ରହିଲେନ ।

ଧନୁର୍ବାଣ-ହତେ ପୁନରାୟ ଦୀର୍ଘ କରିଯା ଯେ ସମୟେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବୀ-ପଦେ ଅର୍ପଣେର ଅନ୍ତର୍ଚକ୍ର ବିଜ୍ଞ କରିତେ ସାଇତେହେନ,—ଠିକ ସେଇ ସମୟେ ନିଶ୍ଚଳ ପ୍ରତିମା ନାହିଁ ଉଠିଲ,—‘ହର୍ଗା’-ବେଶକାରିଣୀ କ୍ଷେତ୍ରମଣି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହତ

‘রামচন্দ্রের সুব কথা

প্রসারণ করিয়া ধখন “কি কর, কি কর দম্ভাম্ব” বলিয়া উঠিলেন,—
তখন দর্শকগণ বিস্তু-রসাপ্তু হইয়া বুঝিতে পারিলেন,—কোনও
অভিনেত্রী এতক্ষণ পদকহীন-নেত্রে হর্গ সাজিয়া থাঢ়া ছিলেন।
মহামন্দে সকলে জয়খনি করিয়া উঠিলেন।

‘হর্গ’-বেশধারিণী ক্ষেত্রমণি—রামচন্দ্রের প্রতি তাঁহার দীর্ঘ অভয়-
ধারণী শেষ করিবার পর—ধখন অসরাগণ রসমঞ্চে প্রবেশ করিয়া গান
গাহিতেছে—তখন ক্ষেত্রমণি কাঁপিতেছেন। গীত শেষ হইলে তৃতীয়
অক্ষের ধবনিকা পতিত হইল,—সঙ্গে সঙ্গে ক্ষেত্রমণিও মৃচ্ছিতা হইয়া
পড়িলেন।

‘বিভীষণ’-বেলী মাট্যাচার্যা : শ্রীযুক্ত অমৃতকাল বসু মহাশয় রসমঞ্চ
হইতে ক্ষেত্রমণির মুখের ক্রমশঃ একটা অসাভাবিক-ভাব বরাবর লক্ষ্য
করিয়া আসিতেছিলেন। ক্ষেত্রমণিকে মৃচ্ছিতা হইয়া পড়িতে দেখি-
যাই, তিনি তাড়াতাড়ি আসিয়া ধরিয়া কেলিলেন।

তখন সকলে আসিয়া ক্ষেত্রমণির অঙ্গ হইতে ডাকের অঁচলা
ইত্যাদি এবং কঙ্ক ও পৃষ্ঠের সহিত দৃঢ়-আবক্ষ মাটির আটটি হাত
খুলিয়া দিলেন। খিরেটারের ভিতর একটা হৈ-চৈ পড়িয়া গেল।
বিশেবক্রপ শুক্রবার পর ক্ষেত্রমণির চেতন্ত হইল এবং মুখের হরিতাল
ও গর্জন তৈল মিশ্রিত রং উভয়ক্রপে পরিষ্কার করিবার পর বহুক্ষণ
পর্যন্তে তিনি নয়ন উল্লীলন করিতে সক্ষম হইলেন।

নটক গিরিশচন্দ্র মহা কুপিত হইয়া জিজ্ঞাসা করিলেন,—

বঙ্গালয়ের রঞ্জ কথা

“টিনের হাত করিয়া দিবার কথা হইয়াছিল, তাহা না করিয়া মাটির হাত কেনই বা করা হইল এবং আমাদের জিজ্ঞাসা না করিয়া হরিতাল ও গজ্জন তৈল মিশ্রণে এই বিষাক্ত রং মাথানই বা কেন হইল ?”
সকলে বলিল, “ধর্মদাস বাবুর উপর প্রতিমা সাজাইবার ভার ছিল ; তিনি ষাহা তাল বুঁধিয়াছেন, তাহাই করিয়াছেন, কাহারও সহিত এ সমস্কে তিনি কোনও পরামর্শ করেন নাই .” ধর্মদাস বাবুকে গিরিশ বাবু ডাকতে বলিলেন। ধর্মদাস বাবু অপ্রতিভ হইয়া আর গিরিশ বাবুর সন্দুখ্যে ঘাইতে সাহসী হইলেন না। তিনি থিয়েটার হইতে তখনই সরিয়া পড়িলেন।

অবশ্যই সাধারণ বঙ্গ-বঙ্গালয়ের আদি ও সর্ব-প্রেষ্ঠ-শিল্পী ধর্মদাস বাবু দুর্গা প্রতিমা সাজাইয়া রঞ্জকে একটা নৃতন রকমের চটক লাগাইবার জন্তুই এইরূপ করিয়াছিলেন ; কিন্তু ইহার পরিণাম কিঙ্গুপ দাঁড়াইতে পারে, তাহা অতটা চিন্তা করিয়া দেখেন নাই।

নাটাচার্যা অমৃতলাল বাবু বলেন, বঙ্গনাটাশালা দূরে থাক— জগতের নাট-ইতিহাসে ক্ষেত্রমণির আয় এরূপ ধৈর্যশক্তির দৃষ্টান্ত অতি বিরল ।

মুস্তকী সাহবের অুপ্তিক্ষেপ ।

মিনার্ডা থিয়েটারে যে সময়ে অতুলবাবুর “শিরী ফরহাদ” গীতিনাট্যের রিহারন্সাল হয়, স্বপ্নেসিক নৃত্য-শিক্ষক ত্রীযুক্ত সাতকড়ি গঙ্গে পাধ্যায় (কড়ি বাবু) ‘মহবুবের’ ভূমিকা গ্রহণ করেন ।

‘রঞ্জালয়ের রঞ্জ কথা

মহবুবকে কোনও একটী দৃশ্যে “হো হো” করিয়া হাসিয়া রঞ্জমঞ্চে প্রবেশ করিতে হইত। কড়িবাবুর সেই হাসি প্রাণের সহিত বাহির হইত না—যেন কাষ্ঠ হাসির আয় বোধ হইত। তিনি নাট্যাচার্য অর্জেন্দু বাবুকে ধরিয়া বসিলৈন,—“সাহেব, যাহাতে আমার হাসি প্রাণের সহিত বাহির হয়, সেইস্থলে আমাকে শিখাইয়া দিতে হইবে।” অর্জেন্দুবাবু ‘আজ শিখাইব, কাল শিখাইব’ করিয়া বিলম্ব করিতে থাকেন। কড়িবাবু প্রত্যহ অনুরোধ করিয়া শেষ হতাশ হইয়া আর তাহাকে কিছু বলিতেন না। অর্জেন্দুবাবু কড়িবাবুর বিরক্তির কারণ বুঝিয়াও যেন বুঝিলেন না।

বঙ্গ-রঞ্জালয়ে প্রত্যেক নাটকাদির প্রথমাভিনয় রঞ্জনীতে অভিনেতৃগণ আচার্য ও বিশিষ্ট-অভিনেতাগণকে নমস্কার করিয়া রঞ্জমঞ্চে প্রবেশ করেন। ‘শিরী-ফরহাদের’ প্রথম অভিনয় রঞ্জনীতেও অভিনেতৃগণ রঞ্জমঞ্চে প্রবেশের পূর্বে প্রচলিত প্রথামত সকলকে নমস্কারাদি করিলেন। কিন্তু কড়িবাবু অভিমান বশতঃ অর্জেন্দুবাবুকে নমস্কার করিলেন না। অর্জেন্দুবাবু কড়িবাবুর এই অভিমানের কারণ পূর্ব হইতেই জানিতেন, কিন্তু কোনও কথা কহিলেন না।

বেসময়ে কড়িবাবু রঞ্জমঞ্চে প্রবেশ করিয়া পূর্বোক্ত ‘হো হো হাসি’ হাসিবার উপক্রম করিতেছেন, ঠিক সেই সময়ে সদ্ব্যবহ উইংসের পার্শ্বে একটা শব্দ শুনিয়া যেমন চাহিয়াছেন,—দেখিলেন, অর্জেন্দুবাবু দিগ্বর বেশে অঙ্গুত ভঙিতে দাঢ়াইয়া আছেন। কড়িবাবু সেই-

ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଯାହୋ ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ ଏବଂ ସେଇକ୍ରପ ହାସିତେ ହାସିତେଇ ଅଭିନ୍ୟ କରିଯା ଧାଇତେ ଲାଗିଲେନ । ଅଭିନ୍ୟଓ ଶୁନ୍ଦର ଏବଂ ଆଭାବିକ ହଇଲ ।

ଉଚ୍ଚ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭିନ୍ୟ କରିଯା କଡ଼ିବାବୁ ଥିଯେଟାରେର ଭିତରେ ମିଳା ଅଞ୍ଜେନ୍ଦ୍ରବାବୁର ପଦଧୂଲି ଗ୍ରହଣ କରିଲେନ । ତିନି ତାହାର ପିଟ ଚାପଡ଼ାଇଲୁ ବଲିଲେନ, “କେମନ, ପ୍ରାଣେର ହାସି ଶିଖିଲି ତୋ, ବଡ଼ ଯେ ଅଭିମାନ କରେଛିଲି !”

କଡ଼ିବାବୁ ବଲେନ—‘ମେ ଛବି ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମି ଭୁଲିତେ ପାରି ନାହିଁ ଏବଂ ଏମନ ନୃତ୍ୟ ରକମେର ଶିକ୍ଷା ଓ କାହାର ନିକଟ ପ୍ରାପ୍ତ ହିଁ ନାହିଁ ।’

ରୋଗେର ଅବହା ଦେଖିଯା କୋନ୍ତ ରୋଗୀକେ କିନ୍କରିପ ମୁଣ୍ଡିଯୋଗ ପ୍ରୟୋଗ କରିତେ ହିଁବେ, ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଅଞ୍ଜେନ୍ଦ୍ର ଶେଖର ଉଭୟେଇ ତାହା ବିଲକ୍ଷଣକ୍ରମ ବୁଝିଲେନ ଏବଂ ଇହାଇ ତାହାଦେର ଶିକ୍ଷାଦାନେର ବିଶେଷତା ଛିଲ । ତବେ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ବିଶେଷ ଗଭୀର ପ୍ରକୃତିର ଛିଲେନ ।

ପେଟେର ଅୟଥାର ଅଛୋକସଥ ।

ଛାର ଥିଯେଟାର ଯେ ସମୟେ ବିଡନ ଟ୍ରୌଟେ ଅବଶ୍ଵିତ ଛିଲ, ମେ ସମୟେ ତଙ୍କିରୁ ଜନେକ ଶୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଭିନେତା ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ପେଟେ ବ୍ୟଥା ଧରିଯାଛେ ବଲିଆ ଥିଯେଟାର କାମାଇ କରିଲେନ । ଅଭିନ୍ୟ-ରଜନୀତେ ତାହାର ଭୂମିକାଭିନ୍ୟ ଲହିୟା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଗଣକେ ବିଶେଷ ବ୍ୟକ୍ତ ହିୟା ପଡ଼ିତେ ହିଁତ ।

ଏକଦିନ ଉଚ୍ଚ ଥିଯେଟାରେ ଅନ୍ତତମ ସ୍ଵାଧିକାରୀ ନାଟ୍ୟାଚାର୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମୃତଲାଲ ବନ୍ଦ ମହାଶୟ ଥିଯେଟାରେ ଗିଯା ଗଲିଲେନ, ତାହାକେ ମେ ଦିନ

ফলালয়ের জন্ম-কথা

“চৈতান্ত-লীলায়” জগাইএর ভূমিকা অভিনয় করিবে হইবে। ‘প’ বাবুর আজও আবার পেটে ব্যথা ধরিয়াছে, আসিতে পারিবেন না বলিয়া থবর পাঠাইয়াছেন।

অভিনয় আরম্ভ হইবার অন্তর্বৎ অনেক বিলম্ব ছিল। অমৃতবাবু কতকটা বিরক্ত হইয়া এবং প্রকৃত ব্যাপারটাই বা কি তাহা জানিবার অন্ত থিয়েটার-সন্নিকটস্থ ‘প’ বাবুর বাড়ীতে গিয়া উপস্থিত হইলেন।

‘প’ বাবু বহির্বাটীতে বসিয়া তামাক খাইতেছিলেন। অমৃত বাবুকে স্বয়ং উপস্থিত হইতে দেখিয়াই ছ'কা ঝাঁথিয়া ঘন্টণাস্থুচক চীৎকার আরম্ভ করিলেন। অমৃতবাবু মুহূর্তে স্বরূপ অবস্থা বুঝিয়া লইলেন এবং মৌখিক সহানুভূতি জানাইয়া তৎক্ষণাত্মে পেটে বেলেন্টারা লাগাইবার ব্যবস্থা করিলেন। ‘প’ বাবু অস্ত হইয়া বলিলেন, “একে পেটের ঘন্টণায় অস্থির হইতেছি, তাহার উপর বেলেন্টারার জালা সহ করিতে পারিব না। বেলেন্টারা লাগাইয়া আর কাজ নাই।” অমৃতবাবু বলিলেন, “কোন ভয় নাই, বেলেন্টারা দিলে এখনই ঘন্টণার উপশম হইবে।” এই বলিয়া তিনি ‘প’ বাবুর অনুনয়-বিনয় উপেক্ষা করিয়া সঙ্গে সঙ্গে বেলেন্টারা আনাইয়া পেটে লাগাইয়া দিলেন এবং যে পর্যন্ত না তাহার ক্রিয়া আরম্ভ হইল, সে পর্যন্ত সে স্থান পরিত্যাগ করিলেন না।

ইহার পরও ‘প’ বাবু মাঝে মাঝে থিয়েটার কামাই করিতেন বটে, কিন্তু পেটের ব্যথার নাম আর কখনও তিনি মুখে আনেন নাই।

ଆଶାଡ଼ୀ ଭୂତ୍ୟ ।

କୋହିଶୁର ଥିଯେଟାରେ ପଞ୍ଚିତ କ୍ଷୀରୋଦ୍ଧସାଦେର “ଚାନ୍ଦବିବି” ନାଟକେର ଅଭିନ୍ୟ ହିଁତେହେ । ଲକ୍ଷ୍ମିପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଭିନେତା ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମୁନୀଳନାଥ ମଣ୍ଡଳ (ମଣ୍ଟୁ ବାବୁ) ‘ଏକଲାସ ଥୀ’ର ଭୂମିକା ଅଭିନ୍ୟ କରିତେହେ ।

ରଙ୍ଗମଙ୍କ ହିଁତେ ଭିତରେ ଆସିଯା ତିନି “ମହାବୀର” ନାମକ ଜନେକ ନୃତ୍ୟ ବୋରାକେ ତାମାକ ଦିତେ ବଲିଲେନ । ସେ ଛୁକା ନା ଫିରାଇୟା ତାମାକ ଦେଓଯାଯି, ମଣ୍ଟୁ ବାବୁ କୁକୁ ହିଁଯା ତାହାକେ ତିରକାର କରିଲେନ ଏବଂ ଛୁକା ଫିରାଇୟା ପୁନରାଯି ତାମାକ ସାଂଜିଯା ଆନିତେ ବଲିଲେନ । ଭୂତ୍ୟ ପ୍ରସାନ କରିଲେ, ତାହାର ପାଟ ଆସାଯି ତିନି ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ଷେଜେ ପ୍ରବେଶ କରିଲେନ ।

ନୃତ୍ୟ ଭୂତ୍ୟଟୀ ଭୟ-ଭୟେ ଭାଲ କରିଯା ଛୁକାଯି ଛିଁଚିକେ ଦିଯା ଓ ଜଳ ଫିରାଇୟା ତାମାକ ସାଂଜିଯା ଲହିୟା ଆସିଯା ଦେଖିଲ—ବାବୁ ଷେଜେର ଉପର ଅଭିନ୍ୟ କରିତେହେ । ସେ କଲିକାଯ କୁ ଦିତେ ଦିତେ ଷେଜେର ମଧ୍ୟେ ଗିଯା ମଣ୍ଟୁ ବାବୁକେ ଛୁକା ଦିତେ ଗେଲ । ମଣ୍ଟୁ ବାବୁ ଯତହି ପଞ୍ଚାନ୍ଦପଦ ହିଁଯା ତାହାକେ ସକେତ କରିଯା ଚଲିଯା ଯାଇତେ ବଲେନ—ସେ ତତହି କଲିକାଯ କୁ ଦିଯା ଛୁକା ହଞ୍ଚେ ଅଗ୍ରସର ହିଁତେ ଥାକେ । ସହସା ଏହି ଅପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶକଗଣ ହୋ ହୋ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ ।

ମଣ୍ଟୁ ବାବୁର କ୍ରୋଧ-ରଙ୍ଗ-ନୟନ ଏବଂ ଦର୍ଶକଗଣେର ହୈ-ହୈ ଶକ୍ତେ ନୃତ୍ୟ ଭୂତ୍ୟଟୀ ‘ହତଭ୍ରତ’ ହିଁଯା ପଡ଼ିଲ । ହଠାତ ଉଇଁସେର ଦିକେ ଚାହିୟା ଦେଖେ

ତାଙ୍କରେ ବ୍ୟକ୍ତି-କଥା

—ସକଳେ ତାହାକେ ତୀବ୍ରପ୍ରରୋଧକ ଡାକିତେଛେ । କିନ୍ତୁ ବୁଝିତେ ନା ପାରିଯାଏ ହଁକା ଲଈୟା ପ୍ରଶ୍ନା କରିଲ ।

ଦେଇଲେ ଭୁଲ ।

ଅନେକ ସମୟେ ନାଟ୍ୟକାରେଣ୍ଟ, ବାନ୍ଦର ସ୍ଟନା ତାଙ୍କରେ ନାଟକେ ଶୁକୋଶଲେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଯା ଥାକେନ । ଏକଟା ହାଶ୍ତରସାଂକ୍ଷିକ ମତ୍ୟ ସ୍ଟନା ମହାକବି ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର “ପାଞ୍ଚବ-ଗୌରବ” ନାଟକେ କିନ୍ନପ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି କରିଯାଇଲେ, ଆମରା ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିତେଛି ।

ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାତ ରାମମୋହନ ରାୟେର ପୌତ୍ର ଶୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦାନଶୀଳ ଓ ଉଦ୍‌ବ୍ରତରିତ ଶର୍ମୀୟ ହରିମୋହନ ରାୟ ମହାଶୟ କିନ୍ନପ ସୌଖ୍ୟନ ଏବଂ ‘ଖାମଖେଯାଳୀ’ ମେଜୋଜେର ଲୋକ ଛିଲେନ, ତାହା ବୋଧ ହୁଏ ଅନେକେଇ ଜାନେନ । ବାଟୀର ସମ୍ମୁଖେ ତାଙ୍କର ବାଜାର ବସାନ, ତାଙ୍କର ସଥର ଯାତା, ହୋରମିଲାର କୋମ୍ପାନୀର ମହିତ ଟକ୍କର ଦିଯା କ୍ଷମ ଭାଡ଼ାୟ—କ୍ରମେ କ୍ଲିନ୍ ଭାଡ଼ାୟ ଓ ଏକଠୋଡ଼ା କରିଯା ପ୍ରତୋକ ଆରୋହୀକେ ଥାବାର ଉପହାର ଦିଯା—ଗୀତ-ବାନ୍ଦି-ମୁଖରିତ ନିଜ ଜାହାଜେ ଆରୋହିଗଣକେ ଗ୍ରହଣ କରା ଇତାଦି ତାଙ୍କର ମସକ୍କେ ନାନା କାହିଁନୀ ଏଥନ୍ତି ଗଲେଇ ଥାଏ ଚଲିଯା ଆସିତେଛେ ।

ଏକ ସମୟେ ରାଜିକାଲେ ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟକିନ୍ତୁ କରିବାର ଝୌକ ହେଲାଯା, ତିନି ତାଙ୍କର ‘ମଧୁଶୁଦ୍ଧନ’ ନାମକ ଏକଜନ ଭୂତକେ ରାଜି ୧ ଟାର ପର ମହିନେ ବଧି ଫିରି କରିତେ ପାଠାଇଲେନ । ମଧୁଶୁଦ୍ଧନ ଗତୀର ରାଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ “ଚାଇ ହେଲା, ଚାଇ ନାହିଁ” କରିଯା ମହିନେ ଘୁରିଯା ବେଡ଼ାଇତ । ମହାବାସିଗଣ ଶମ୍ଭନ

ରଙ୍ଗାଳୟେର ରଙ୍ଗ-କଣ୍ଠ

କରିଯା ତଞ୍ଜାବସ୍ତାୟ ମଧୁସୂଦନେର କଷ୍ଟର ଶୁଣିତେନ—ଆବଶ୍ୱକ ବୋଧେ କେହି
କେହି କ୍ରମୀ କରିତେନ । ରସିକ ସମ୍ପଦାୟ ମଧୁସୂଦନକେ ଲହିଯା ମଜା ଓ
ଆମୋଦ କରିତେନ ।

ଏକିଛୁକାଳ ପରେ ଆର ରାତ୍ରିକାଳେ ମଧୁସୂଦନେର ମଧୁର କଷ୍ଟ-କିଃମୃତ
“ଚାଇ ଦଇ—ଚାଇ ଦଇ” ଶବ୍ଦ ଶୁଣିତେ ପାଓଯା ଯାଏ ନା । ସହରେ ରାତ୍ରି ହିଲ
—ମଧୁସୂଦନେର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁତେ ହରିମୋହନ ବାବୁ ଦଧି ବିକ୍ରି ବନ୍ଦ କରିଯା
ଦିଯାଛେ ।

କିଛୁଦିନ ଗତହିଲେ ଆବାର ଗଭୀର ରାତ୍ରେ ମଧୁସୂଦନେର ଗଲାର ଗ୍ରାୟ
ମେହି “ଚାଇ ଦଇ, ଚାଇ ଦଇ” ଶବ୍ଦ ଶୁଣା ଯାଇତେ ଲାଗିଲ । ସହରେ ଏକଟା
ଶୁଜବ ଉଠିଲ—ମଧୁସୂଦନୁ ମରିଯା “ଦଇସେ ଭୂତ” ହଇଯାଛେ ଏବଂ ମେହି ଦଇସେ
ଭୂତଇ ରାତ୍ରେ “ଚାଇ ଦଇ ଚାଇ ଦଇ” ବଲିଯା ଯୁରିଯା ବେଡ଼ାୟ ।

କୋନ୍ତ ଏକଟି ବାରାଙ୍ଗନା କୋନ୍ତ ଏକଟି ବାବୁର ଆଶ୍ରଯେ ଛିଲ ।
ବାବୁଙ୍ଗନାଟିର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ—ମଧୁ ‘ଦଇସେ ଭୂତ’ ହଇଯାଛେ ; ବାବୁ କିନ୍ତୁ
କୋନ୍ତ ମତେ ଭୂତ ମାନିତେ ଚାହେନ ନା ; ତିନି ଉପହାସ କରିଯା ଉଡ଼ାଇଯା
ଦେନ । ଏକଦିନ ରାତ୍ରେ ଏହି ଲହିଯା ତର୍କ କରିତେ କରିତେ ଉଭୟେର ମଧ୍ୟେ
ବିଶେଷ ରକମ ବିବାଦ ବାଧିଯା ଉଠିଲ । ଶେଷେ ବାବୁଙ୍ଗନା ଭୀଷଣ କୁପିତା
ହଇଯା ବାବୁଟୀକେ ବଲିଲ,—“ଯଦି ‘ଦଇସେ ଭୂତ’ ମାନୋ, ଆମାର ଘରେ ଥାକ,
—ନହିଁଲେ ଏଥିନି ବେରିସେ ଯାଓ ।”

ବାବୁର ବଚ୍ଚା କରିଯା ମାତ୍ରା ଗରମ ହଇଯା ଉଠିଯାଛିଲ ;—ତିନି ରାଗ
କରିଯା ତଥନାଇ ବାହିର ହଇଯା ଗେଲେନ ଏବଂ ଯୁରିତେ ଘୁରିତେ ଶେବେ

କୁମାଳରେର ରଙ୍ଗ-କଥା

ଶାସାନ୍ତାଜ ଥିଯେଟାରେ ଆସିଯା ଉପହିତ । ଥିଯେଟାର ସଂଅଦ୍ୟରେ ସହିତ ତିନି ଶୁପରିଚିତ ଛିଲେନ । ହଠାତ ଅସମୟେ ଥିଯେଟାରେ ଆସିବାର କାରଣ ଜିଜ୍ଞାସା କରାଯ, ସଥିନ ତିନି ‘ଦହ୍ୟେ-ଭୂତ’ ନାଁ ମାନିବାର ଜନ୍ମ ତାଡିତ ହୁଏ ଆସିଯାଇଛେ ବଲିଲେନ—ତଥିନ ସକଳେ ଉଚ୍ଛହାନ୍ତ କରିଯା ଉଠିଲେନ ।

ନାଟ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଉକ୍ତ ସ୍ଟନାଟି “ପାଞ୍ଚ-ଗୌରବ” ନାଟକେ କୌଶଲେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଯାଇଛେ । ସଥାଃ—ସେବେନୀ ସେବେନକେ ବଲିତେଛେ—“ତୁହି ‘ଘୋଡ଼ା-ଭୂତ’ ମାନ୍ବି ନି ?” ସେବେନ ବଲିଲ—“ନା ।”

* * * *

ସେବେନୀ ବଲିଲ—“ତୈବେ ବେରୋ—ତୁହି । ତୋର ଯତ ପାଚ ପୋଣ ସେବେନା ଆମି ଏଥିନି ବାଜାର ଥିକେ ନିଯେ ଆମ୍ବବୋ । ଆମାର ସାଫ୍ଟ କଥା,—ଘୋଡ଼ାଭୂତ ମାନ୍ତେ ଚାଓ, ଆମାର ମଧ୍ୟେ ଥାକ, ଡାତ ବେଡେ ଦିଛି ଥାଓ; ଆର ସଦି ନା ମାନ୍ତେ ଚାଓ—ବେରୋଓ ।”

‘ନିଶ୍ଚି ଗଞ୍ଜିତ୍ତ’ ।

“ପାଞ୍ଚ-ଗୌରବ” ନାଟକେର ଏକଥାନି ଗୀତେର ପ୍ରଥମ ଛତ୍ର ପୂର୍ବୋକ୍ତଙ୍କପ ପ୍ରକୃତ ସ୍ଟନା ଅବଲବନେ ରଚିତ ହୁଯ । ସ୍ଟନାଟି ଏହି :—

ଏକଦିନ ରାତି ପ୍ରାୟ ୨ଟାର ସମୟ ଅନିନ୍ଦ୍ରା ବଶତଃ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ‘ଭାଗୀରଥୀ’ ନାମକ ତୀହାର ଏକଜନ ଉଡ଼େ ଖାନସାମାକେ ଗା-ହାତ ଟିପିଯା ଦିତେ ଡାକିଯାଇଛେ । ଭାଗୀରଥୀ ଆସିଯା ଗା-ହାତ ଟିପିଯା ଦିତେଛେ । ଏବନ ସମୟେ ତିନି ବଲିଲେନ—“ହ୍ୟାରେ, କି ଏକଟା ଶକ ହ’ଛେ ନୟ !—

ବିଶ୍ୱାଳୟେର ହତ୍ୟ-କଥା

କି ଶକ୍ତ ବଲ ଦେଖି ? “ଡକ୍ଟର ଛତ୍ରଟୀ ଅନେକଙ୍କଣ ହିମଭାବେ ଶକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଯା ବଲିଲ—“ନିଶି ଗର୍ଜନ୍ତି ।”

ଭାଗୀରଥୀର ଏହି ଡକ୍ଟରେ କବି-କୁଦୟେ ବେଶ ଏକଟୁ ରସେର ଉପଲକ୍ଷ ହଇଲା ମେ ସମୟେ ତିନି “ପାଞ୍ଚବ-ଶୌରବ” ନାଟକ ଲିଖିତେଛିଲେନ । ଘେସେଡ଼ା ଓ ଘେସେଡ଼ାନୀର ଗାନ ବାଧିବାର ସମୟ—ଏହି ରସେର ତିନି ଅବତାରଣୀ କରେନ । ଯଥା :—“କାଳା ରାତି ଚଲେ ସାଇ ସାଇ ସାଇ !”

ଗଲାୟୁ ଡକ୍ଟର ଦେବ, ନଇଲେ ହତ୍ୟକୀ ଥେବେ ମରବୋ ।

ନାଟୀଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ରସରାଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମୃତଲାଲ ବନ୍ଦ ମହାଶୟ କର୍ତ୍ତକ ନାଟକାକାରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ “ସରଳା”ର ଅଭିନ୍ୟେ ଏକଙ୍କଲେ ‘ଗନ୍ଧାଧରଚନ୍ଦ୍ର’ ବଲିଯା ଥାକେ, “ହୟ ଆମି ଗଲାୟ ଡକ୍ଟର ଦେବ, ନଇଲେ ହତ୍ୟକୀ ଥେବେ ମରବୋ ।” ଅମୃତଲାଲ ବାବୁ ତୀହାର ବାଲ୍ଯ-ସ୍ଵତି ହଇତେ ଏହି ରସାଲ ବୁଲିଟି ଗନ୍ଧାଧରଚନ୍ଦ୍ରେର ମୁଖେ ବସାଇଯା ଦିଯାଛିଲେନ । ମୂଳ ସଟନାଟୀ ଏହି :—

ବାଲାକାଲେ ସଥିନ ତିନି ଶ୍ରାମବାଜାର ବିଶ୍ୱାଳୟେ ପାଠ କରିତେନ,— ମେ ସମୟେ ତୀହାଦେର ବିଶ୍ୱାଳୟେର ପାର୍ଶ୍ଵ ଖୋଲାର ସରେ ଏକ ସର ମୟରା ବାସ କରିତ । ବୁନ୍ଦ ମୟରାର ସହିତ ପ୍ରାୟଇ ତାହାର ଶ୍ରୀର ଝଗଡ଼ା ହଇତ । ଏକଦିନ ମୟରା-ବୁନ୍ଦୋ ଝଗଡ଼ା କରିତେ କରିତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରାଗିଯା ତାହାର ଶ୍ରୀକେ ବଲିତେଛେ, “ଆର ଆମି ଏ ପ୍ରାଣ ରାଖିବୋ ନା । ହୟ ଗଲାୟ ଦକ୍ଟର ଦେବ, ନଇଲେ ହତ୍ୟକୀ ଥେବେ ମରବୋ !”

বিদ্যালয়ের রঞ্জ-কথা

টিফিনের ছুটিতে অনুত্তলাল ও অন্তান্ত ছাত্রগণ ময়রা বুড়োর এই কথা শুনিয়া হাসিতে লাগিল। কিন্তু কবি-সন্দয়ে সেই রস-স্মৃতি লোপ পায় নাই, যথা সময়ে তাহা প্রকাশিত হইয়াছিল।

মীরকাসিমের দাঢ়ি।

গিরিশচন্দ্র ঘৰন যে নাটক লিখিতেন, তখন—সেই নাটকীয় ভাব ও চরিত্র লইয়া দিবাৱাৰাৰ আছৰ হইয়া থাকিতেন। ঐতিহাসিক “মীর কাসিম” নাটক লেখা হইতেছিল, সেই সময়ে হঠাৎ একদিন পৱন পূজ্জনীয় স্বামী সারদানন্দ তঁহার সহিত সাক্ষাৎ কৰিতে আসিয়াছেন। তিনি পৱন আনন্দিত হইয়া বলিলেন,—“কি হে, মঠ থেকে কবে এলে ?” স্বামীজী বলিলেন, “তিন দিন এসেছি।” গিরিশবাবু বলিলেন, “তিন দিন কলিকাতায় এসেছ, আৱ আজ এখানে এলে ? যে কয়দিন থাকবে, প্রত্যহ একবার ক'রেও আসবে। তোমাদেৱ দেখলে থাকি ভাল। অনেকদিন ধৰে ঠাকুৱেৱ কথা হয় নাই। একটু recreation এৱং আবশ্যক হয়েছে। ‘মীর কাসিম’ নাটক লিখছি। কেবল যড়ফুঁ—কেবল যড়ফুঁ—প্রাণ হাপিয়ে উঠছে। কাল ইচ্ছা ক'রেই বই লেখা বল রেখেছিলুম ; তবুও সমস্ত রাত ভাল ঘূম হয় নাই। ঘূমলেই স্বপ্নে দেখি, মীর কাসিম মুখেৱ কাছে এসে এক গাল দাঢ়ি নাড়ছে।” *

* ১৯১১খুঁ, মার্চ মাসে প্রত্যৰ্থেট, উত্তেজক এই বলিয়া পিরিশচন্দ্রের সিন্ধাজদৌলা, মীরকাসিম এবং ছত্রপতি শিবাজী ঐতিহাসিক নাটক তিনখানিৰ অভিনন্দন, বিজয় এবং পূর্বুজ্জন বল কৰিয়া দেন।

